T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI

Karabük ili Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar

Elif YEŞİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emine KOÇAK

Çankırı – 2021

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI

Karabük İli Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar

Elif YEŞİL

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1292-9709

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Emine KOÇAK

Çankırı – 2021

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ v
ÖNSÖZ vii
ÖZET viii
ABSTRACT x
TANIMLAR xii
GRAFİK LİSTESİ xiv
GÖRSEL LİSTESİ xv
ŞEKİL LİSTESİ xvii
GİRİŞ 1
PROBLEM DURUMU /KONUNUN TANIMI 4
PROBLEMİN AMACI 5
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 6
ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLAR 6
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI 6
BÖLÜM I 8
1.1 YÖNTEM 8
1.2 ARAŞTIRMANIN MODELİ 8
1.3 EVREN VE ÖRNEKLEM 9
1.4 VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ 9
1.5 VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI 9
1.6 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 10
BÖLÜM II 14
2.1 EFLANİ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ 14
2.2 DOKUMACILIĞIN SINIFLANDIRILMASI 16
2.2.1 Çarpana Dokumalar 17
2.2.2 Kirkitli Dokumalar 17
2.2.3 Mekikli Dokumalar 18
2.3 KUMAŞ DOKUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ 19
2.4 KUMAŞ DOKUMACILIĞINDA KULLANILAN ARAÇLAR 21
2.4.1 Tezgâhlar 21

2.4.2 Yatay tezgâhlar 22
2.4.3 Dikey Tezgâhlar 23
2.4.4. Yüksek Tezgâhlar 23
2.4.5 Kamçılı Tezgâhlar 24
2.4.6 İğ (Teşi) 25
2.4.7 Çıkrık 26
2.4.8 Çözgü Aracı 27
2.5 ÇEMBER DOKUMACILIĞI 27
2.6 EFLANİ ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLER 28
2.6.1 Çember Dokumacılığında Kullanılan Tezgâh 28
2.6.2 Çember Dokumacılığında Kullanılan Masura 32
2.6.3 Çember Dokumacılığında Kullanılan Mekik 33
2.6.4 Çember Dokumacılığında Kullanılan Çımbar 33
2.6.5 Çember Dokumacılığında Kullanılan İplikler 34
2.7 ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA DOKUMAYA HAZIRLIK İŞLEMLERİ 36
2.7.1 İpliklerin Haşıllanması 36
2.7.2 Çözgü İpliklerinin Tezgâha Geçirilmesi 37
2.8 ÇEMBER DOKUMA MOTİFLERİNİN OLUŞTURULMASI 44
2.8.1 Dokuma İşlemi 44
2.8.2 Dokuma İşleminde Motif Oluşturma 45
2.9 ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA BİTİM İŞLEMLERİ 49
2.9.1 Yıkama 49
2.9.3 Boyama 50
2.9.4 Birleştirme 51
2.9.5 Kenar Temizleme (Saçakların Bükülmesi) 53
2.10 ÇEMBER DOKUMALARININ ESTETİK ÖZELLİKLERİ 54
2.10.1 Motifler ve Motiflerin Adlandırılması 54
2.10.2 Mekikli Çember Motifleri 56
2.10.2.1 Tek Fitil 57
2.10.2.2 Çift Fitil 57
2.10.2.3 Top Fitili 57
2.10.2.4 Analı-Kızlı 58
2.10.2.5 Şatır Eteği 58
2.10.3 İşlemeli Çember Motifleri 59

2.10.3.1 Yılan eğrisi 59
2.10.3.2 Baklava Kesimi 61
2.10.3.3 Göveç içi 63
2.10.3.4 Kovalama 63
2.10.3.5 Şeker Kestirmesi 64
2.10.3.6 Kabak Çiçeği 64
2.10.3.7 Yaprak 65
2.11 ÇEMBER DOKUMALARDA YÜZEY VE KOMPOZİSYON 65
2.11.1 Enine yollu kompozisyonlar 66
2.11.2 Boyuna zikzak yollu kompozisyonlar 67
2.11.3 Boyuna zikzak yollu enine çizgili kompozisyonlar 67
2.11.4 Verev yollu kompozisyonlar 68
2.11.5 Baklava şemalı kompozisyonlar 69
3.11.6 Serpme motifli kompozisyonlar 70
2.12 ÇEMBER DOKUMALARDA RENK ÖZELLİKLERİ 71
BÖLÜM III 72
3.1 ANKET FORMUNDAN ELDE EDİLEN BULGULAR 72
3.2 ANKET VE BİLGİ FORMLARINDA ELDE EDİNİLEN BULGULAR VE YORUMLAR 72
3.3 ANKETLERDEN ELDEN EDİLEN VERİLER 73
3.4 KARABÜK İLİ EFLANİ İLÇESİNDE VE SAÇAK KÖYÜ'NDE TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMALAR 77
3.5 FATMA VAROL USTA'YA AİT TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ 78
3.6 MÜKERREM KOCATÜRK USTA'YA AİTTESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ 96
3.7 ÖĞRETMEN EVİ'NDE TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ 106
3.8 NESLİHAN SARI'YA AİT TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ 110
3.9 EFLANİ İLÇESİ VE SAÇAK KÖYÜ'NDE TESPİT EDİNİLEN ÇEMBER DOKUMALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ 111
3.10 EFLANİ İLÇESİ VE SAÇAK KÖYÜ'NDE BULUNAN ÇEMBER DOKUMALARI İLE İLGİLİ DİĞER BULGULAR 114
3.11 ÇEMBER DOKUMALARI GÜNCEL TASARIMLARI 117
BÖLÜM IV 139
4 SONUÇ VE ÖNERİLER 139
4.1 SONUÇ 139
4.2 ÖNERİLER 143
KAYNAKÇA 146

EKLER 152
ANKET FORMU 153
ÖZGEÇMİŞ 154

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım, ‘Karabük İli Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar’ çalışmanın araştırma aşamasına kadar geçen süreçte bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu beyan ederim.

… / … / 2021

İmza

Elif YEŞİL

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Elif Yeşil tarafından hazırlanan Karabük İli Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar başlıklı bu çalışma, …/…/2021 Tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman : Dr.Öğr.Üyesi Emine KOÇAK: …….
Üye : Doç.Dr. Hande KILIÇARSLAN: …….
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Pakize KAYADİBİ: …….
Yedek Üye : Doç.Dr. Zeynep BALKANAL: …….
Yedek Üye : Doç.Dr. Özge KILIÇ: …….

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Doç. Dr. M. Emin SOYDAŞ
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

‘Karabük İli Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar’ adlı çalışmada el sanatlarında önemli bir yer tutan çember dokumacılığının tarihsel gelişimi, kullanılan araç gereçler, motif oluşturma, estetik özellikler ve bitim işlemleri yerinde tespit edilerek yeniden yorumlanmıştır.

Yüksek lisans eğitimi konusunda beni cesaretlendiren ve çember dokumacılığıyla tanışmama vesile olan Doç. Dr. Hacer Nurgül BEGİÇ’e, tez çalışmamın gerçekleştirilmesindeki destek ve katkılarından dolayı danışmanım Dr. Öğr. Üyesi. Emine KOÇAK’ a, tez çalışmam süresince yanımda olan özellikle sevgili anneme ve babama, hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamı hazırlarken de her aşamada bana yardımcı olan sevgili eşim İsa YEŞİL‘e ve çocuklarıma gösterdikleri sabırlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim.

Elif YEŞİL

ÖZET

Tezin Başlığı:Karabük İli Eflani İlçesi Çember Dokumaları ve Güncel Tasarımlar
Tezin Yazarı: Elif Yeşil
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Emine KOÇAK
Anabilim Dalı: Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı
Bilim Dalı: Sanat ve Tasarım Sanat Dalı
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı:

Türk toplumu için geçmişten günümüze önemli bir yer tutan Türk kumaşları bir el sanatı olan dokumacılığın gelişmesini sağlamıştır. Anadolu kadını el dokumacılığı günlük ihtiyaçların karşılanması yanında ekonomiye de katkı sağlamaktadır. Tezgahlarda yapılan dokumacılık renk, motif ve teknik olarak sınıflandırılırken, yöre halkının kültürünü de yansıtmaktadır. Kültür ürünlerinin kaybolmaması ve devam ettirilmesi amacıyla Karabük İli Eflani İlçesi'nde yapılan araştırmada çember dokumacılığı konu alınmıştır. Eflani geleneksel çember dokumaları ile ünlenmiştir, günümüzde azda olsa dokuma örneklerine rastlanmaktadır. Eflani'de dokumacılık geleneği, teknolojinin gelişmesi ve modern dokumanın etkisiyle önemini yitirmiş, yok olmayla karşı karşıyadır. Yapılmış olan araştırma 32 adet bilgi formu ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çember dokumacılığının teknik, araç-gereç, renk, motif ve kompozisyonu incelenerek belgelenmesi, yazılı kaynak eksikliğinin giderilmesi problemleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın birinci bölümünde araştırmanın modeli, evren ve örneklem ele alınmış, materyallerin ve tespit edilen ürünlerin yöreye gidilerek, karşılıklı görüşme tekniği ve anketler aracılığıyla elde edildiği belirtilerek, üretim işlemlerinin öğrenildiği, bunların grafiklerle desteklendiği aktarılmıştır.

İkinci bölümde Eflani hakkında bilgi, dokumacılığın tarihsel gelişimi ve sınıflandırılması, çember dokumacılığında kullanılan araç-gereçler, dokumaya hazırlık işlemleri, motiflerin oluşturulması, bitim işlemleri, motiflerin adlandırılması,

estetik özellikleri, yüzey ve kompozisyonlar irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde Eflani Dokuma Atölyesinde bulunan 6 ustayla yapılan anket formundan elde edilen bulgular yorumlanmış, çember dokumacılığında yaş aralığı, başlama yaşı, dokumacılık süresi, medeni ve eğitim durumu, öğrenme kaynağı, dokumacılığı yapma amacı, kullanılan teknikler ve renkler verileriyle grafikler oluşturulmuştur. İncelenen çember dokumalarının detaylı fotoğrafları çekilmiştir. Yörede araştırma sonucunda bulunan ürünlerin yöresel motif ve kompozisyonlarının dijital şekilde çizimi oluşturularak gerçek kesitleri ile sunulmuştur. Özellikle çember dokumacılığına aktif devam eden ustalardan Fatma Varol'dan 18 adet, Mükerrem Kocatürk'ten 9 adet, Neslihan Sarı'dan 1 adet ürün güncel tasarım ve işleme örnekleri açısından esinlenilerek 9 adet yazlık giysi, 1 adet örtü, 1 adet perde tasarlanmıştır. Eflani Öğretmen Evi'de dahil sergilenen dokuma örnekleri işlemeli ve mekikli olarak, ebatlarına göre şekil ve görsellerle desteklenmektedir.

Dördüncü bölümde öneriler kısmında çember dokumacılığı açısından literatüre yeni bir çalışma kazandırmak amacı gözetilmiştir. Çember dokumacılığının önemini yitirdiği, zengin motif örneklerinin kullanılmaması bu el sanatının kaybedilme tehlikesinde olduğu belirtilmiştir. Çember dokumacılığı ülke içinde ve dışında tanıtıma ihtiyaç duymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, Eflani, dokuma, el sanatları, tasarım

ABSTRACT

Title of the Thesis:
Author:Elif YEŞİL
Supervisor: Dr. Öğr. ÜyesiEmine KOÇAK
Department:Art and Design
Sub-field:Art and Design
Date:

Turkish fabrics, which have an important place for Turkish society from past to present, have enabled the development of weaving, which is a handicraft. Anatolian women's hand weaving contributes to the economy as well as meeting daily needs. While weaving on the looms is classified as color, motif and technique, it also reflects the culture of the local people. Circle weaving was the subject of the research carried out in Eflani District of Karabük in order not to lose and continue the cultural products. Eflani is famous for its traditional hoop weavings, and today there are few examples of weaving. The tradition of weaving in Eflani has lost it importance due to the development of technology and modern weaving and is facing extinction. The research that has been done consists of 32 information forms and four parts. In the entrance problems of documenting the circle weaving by examining the technique, equipment, color, motif and composition and eliminating the lack of written sources are emphasized.

In the first part of the research, the model of the research, the universe and the sample were discussed, it was stated that the materials and the determined products were obtained by visiting the region, through the interview technique and questionnaires, and it was stated that the production processes were learned and these were supported by graphics.

In the second chapter, information about Eflani, the historical development and classification of weaving, the tools and materials used in circle weaving, the

preparation of weaving, the creation of motifs, the finishing processes, the naming of motifs, their aesthetic properties, surface and compositions are discussed.

In the third chapter, the findings obtained from the questionnaire and interview form made with 6 masters in Eflani Weaving Workshop were interpreted, and graphs were created with the data of age range, starting age, weaving period, marital and educational status, learning source, aim of weaving, techniques and colors used in circle weaving. Detailed photographs of the examined hoop weavings were taken. Numerical descriptions of motifs and drawings that may be suitable for research in the region, and their representations and diagrams.9 pieces of summer clothes, 1 piece of cover and 1 piece of curtain were designed, inspired by the current design and embroidery examples of 18 items from Fatma Varol, 9 items from Mükerrem Kocatürk and 1 item from Neslihan Sarı, one of the masters who are especially active in hoop weaving. Weaving samples exhibited, including in Eflani Teacher's House, are supported by shapes and visuals, embroidered and shuttled, according to their sizes.

In the fourth chapter, in the suggestions part, it is aimed to bring a new study to the literature in terms of circle weaving. It has been stated that circle weaving has lost its importance and that rich motif examples are not used and this handicraft is in danger of being lost. Circle weaving needs promotion both inside and outside the country.

Keywords: Safranbolu, Eflani, weaving, handcrafts,design

TANIMLAR

Dokuma: Çift ya da eldekinden fazla çözgü kümesinin farklı dizilimlerde birbirlerinin arasından sokularak birleşmesi işlemine, ayrıca bütünleşme sonucunda ve önceden belirlenmiş teknik doğrultusunda atkı diye bilinen yatay ipliklerle, çözgü diye bilinen dikey ipliklerin birbirlerinin alt ve üst kısımlarından geçirilmesi ve birbirlerine sıkı veya gevşek olarak yaklaştırılması ile elde edilen tekstil yüzeylerine denilmektedir (Saatçıoğlu, 2012, s.2 - Aytaç, 1982, s.2).

Kumaş el dokumacılığı: Yöresel kesimde hayatını sürdüren insanların, toprak işlerinden arta kalan vakitlerini doldurmak için, durağan emek enerjisinin hareketlenmesi, meydana getirilen çıktılarla halkın gereksinimlerinin alınması ve ürünlerin pazarlanması ile ekonomik katkı açısından aileye, kişiye ve halka ek gelirde bulunan halk sanatıdır (Sarıoğlu, 1994,s.1).

Bez ayağı: Bir adet atkı yumağının, bir adet iplikle, iki adet atkı yumağının iki adet iplikle ilişki kurarak oluşturulduğu dokuma biçimidir.

Tahar: Dokumanın arasında aynı ya da farklı olan tasarım aşamalarının oluşturulması sürecidir (Başer, 1983, s.5-16).

Atkı: Dokuma desenleri içerisinden sokulan ipliklerdir, farklı yörelerde argaç denir (Aytaç, 1982, s.2). Eflani'de atkı ipliğine argaç denilmektedir.

Çözgü: İşlemede esnasında alete geçirilerek önceden konulan boyuna iplikler, bazı yörelerde arış diye de adlandırılır (Aytaç, 1982, s.2).Eflani'de bu ipliğe eriş denilmektedir.

Dokuma Örgüler: Bez ayağı, şayak ve atlas dokuma olarak bir kümede toplanır. Bunların üçüne ana dokuma örgüleri, bunlardan türetilen örgülere türev örgüler denir (Ergenekon & Kaya, 1989, s.62).

Desen: İşlemenin zeminindeki kenar, ton ve biçimlerden meydana gelen bezeme (Aytaç, 1982, s.2).

Motif: Tasarım ve desenlerde bütün bölümleri oluşturan kısımlar olarak adlandırılır (Sözen & Tanyeli, 2014, s.66).

Yarım Raport: Desen zemininde baştan aşağı yarım yüzdede ve sağdan sola tam yüzdede oluşturulan düzendir.

Tasarım: Deseni zihinde biçimlendirme, kurma; tasarımlanan biçim olarak tanımlanmaktadır. Tasarımın Batı dillerinde kullanılan karşılığı dizayn (desing) sözcüğü olup, dizaynır (designare) sözcüğünden gelmektedir. Dokumayı meydana getirmeyi amaçlayan nitel veya nicel aşamalardır.

Hayre: Eflani'de hayre olarak isimlendirilen tahtaların ayaklara bağlanmasıyla gücülerin ayaklar ile bağlantı sağlamasını yarar.

Maber: Dokuma tezgahında ipleri tutturmaya yarayan gücünün arkasındaki yuvarlak ağaç.

Çember: 50cm eninde 100 cm uzunluğunda karşılıklı işlenen kısım büyük köşelerinden birleştirilerek kare haline getirilip başörtüsü olarak kullanılan pamuklu ince bir dokumadır.

Peştamal:40x130 cm boyunda bez ayağı tekniğiyle dokunmuş lacivert zemin üzerine enine çizgili kenarları sarı konturlu, ortasından borda çizgi ile lacivert şeritler eşit mesafelerle üst üste sıralanarak oluşturulmaktadır.

Dokurcun: 45x50cm ölçülerindeki dokurcun kumaş olarak kullanılmıştır. Dokurcun kumaş kıyafetlerin dokunmasında tercih edinilen bez ayağı tekniğiyle dokunmuş sık dokunuşlu kumaş beyaz zemin üzerine bordo, gri, lacivert üçlü ince ve kalın çizgilerin tekrarlanması sonucu ile oluşan dokumalardır.

Peşkir: Eni 40 cm ölçülerine boyu isteğe bağlı değişen bez ayağı tekniğiyle dokunmuş pamuklu dokumalardır. Karşılıklı iki kısa kenarlarında işlemelidir.

Brokar: Geçmişte kullanılan bir kumaş çeşidi olarak bilinir ve kumaş jakarlı dokuma sürecinde, çoğunlukla bir jakarlı araçla bağlanmış, bir çiçek ve değişik motifli tasarım içerenbir kumaştır.

Selmin: Dokuma tezgâhlarında üzerine çözgü ipliği veya ham kumaş sarılan, takılıp çıkarılabilen, ahşap veya metalden yapılmış, makara biçiminde büyük silindir (TDK). Kısaca çözgülerin ya da dokunan kumaşın sarılmasını sağlayan silindir araçtır. Arka ve ön selmin ya da levent olarak çözgü salma çözgü sarma olarak kullanılmaktadır. Yani ön selmine dokunan ham kumaş sarılırken, arka da bulunan selminden çözgüler açılarak ön selmine sarılmaktadır.

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1 Ustaların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 73
Grafik 2 Çember Dokumacılığı Yapmaya Başlama Yaşlarına Göre Dağılımı 74
Grafik 3 Ustaların Dokumayı Kaç Yıldır Yaptığına Göre Dağılımı 74
Grafik 4 Ustaların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı 75
Grafik 5 Ustaların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı 75
Grafik 6 Ustaların Dokumayı Öğrenme Kaynaklarına Göre Dağılımı 76
Grafik 7 Ustaların Dokuma Yapma Amaçlarına Göre Dağılımı..... 76
Grafik 8 Ustaların Dokumayı Hangi Aylarda Yapıldığına Göre Dağılımı 77
Grafik 9 Bölgede Tespit Edinilen Dokuma Tekniklerine Göre Dağılımı 77
Grafik 10 Çember Dokuma Yapımında Kullanılan Gereçlerin Dağılımı 111
Grafik 11 Çember Dokumalarında Kullanılan Renklerin Dökümü 112
Grafik 12 Çember Dokumalarında Kullanılan Renklerin Dağılımı 112
Grafik 13 Çember Dokumalarında Kullanılan Yüzey Süsleme Teknikleri Dağılım 113
Grafik 14 Eflani İlçesi ve Saçak Köyü'nde Çember Dokumalarının İplik Sıklığı..... 113
Grafik 15 Eflani İlçesi ve Saçak Köyü'nde Çember Dokumalarının En ve Boy Ölçüleri..... 114

GÖRSEL LİSTESİ

Görsel 1 Eflani İlçe Meydanı (Yeşil, 2020) 14
Görsel 2 Eflani İlçe Meydanı (Yeşil, 2020) 14
Görsel 3 Eflani Turistik Haritası (https://haritane.com/d-detay/?utm_content=eflani-bazaari-detay3665012) 15
Görsel 4 Eflani'de Çember Başörtüsü (Yeşil, 2020) 16
Görsel 5 Eflani'de Çember Başörtüsü (Yeşil, 2020) 16
Görsel 6 Çarpana Dokuma Örneği (Barışta, 2005, s.224) 17
Görsel 7 Kirkitli Dokuma Örneği (Yeşil, 2020) 18
Görsel 8 Mekikli Dokuma Örneği (Yeşil, 2020) 18
Görsel 9 Dikey Dokuma Tezgâhı (Fazlıoğlu, 2001) 22
Görsel 10 Yatay Tezgâh (Yıldırım, 2013, S.16) 23
Görsel 11 Dikey Dokuma Tezgâhı (Yağan, 1978, S.14) 23
Görsel 12 Çukur Tezgâh (Yağan, 1978, S.76) 24
Görsel 13 Kamçılı Tezgâh (Yağan 1978, S.196) 24
Görsel 14 İğ (Öztürk, 2007, S.38) 25
Görsel 15 Yöşlük ve İğ (Karabük, 2019, s.36) 26
Görsel 16 Çıkrık (Yeşil, 2020) 26
Görsel 17 Pala Kilim (Yeşil, 2020) 28
Görsel 18 Eflani'de El Tezgâhı (Yeşil, 2020) 28
Görsel 19 Eflani Saçak Köyü'nde El Tezgâhı (Yeşil, 2020) 29
Görsel 20 Kumaş Sarılı Selmin (Yeşil, 2020) 29
Görsel 21 Eflani ve Saçak Köyü'nde Bulunan El Ağacı (Yeşil, 2020) 30
Görsel 22 El Tokmağı (Yeşil, 2020) 30
Görsel 23 Kargı Kamışından Oluşan Tarak (Yeşil, 2020) 31
Görsel 24 Eflani Saçak Köyü Gücü Örneği (Yeşil, 2020) 31
Görsel 25 Eflani Saçak Köyü Tarak Örneği (Yeşil, 2020) 32
Görsel 26 Boş ve İplik Sarılı Masuralar (Yeşil, 2020) 33
Görsel 27 Mekik (Yeşil, 2020) 33
Görsel 28 Cımbar (Yeşil, 2020) 34
Görsel 29 Dokumada Kullanılan Pamuk İplikleri (Yeşil, 2020) 35
Görsel 30 Bordo Pamuk İplikleri (Yeşil, 2020) 35
Görsel 31 İpliklerin Haşıllanması (Yeşil, 2020) 36
Görsel 32 İpliklerin Haşıllanması (Yeşil, 2020) 36

Görsel 33 İplik Çilelerin Kelebeğe Alınarak Çıkrık ile Masuralara Sarılması (Yeşil, 2020) .. 37
Görsel 34 Kelebek (Yeşil, 2020) 38
Görsel 35 Kelebek (Yeşil, 2020) 38
Görsel 36 Saçak Köyü Çözgü Dolabı (Yeşil, 2020) 39
Görsel 37 Asılarak Muhafaza Edilen Çözgü Yumağı (Yeşil, 2020) 39
Görsel 38 Çözgü İşlemi İçin Yapılmış Cağlık (Yeşil, 2020) 40
Görsel 39 Caglık Üzerinde Masuralar (Başaran, 2018, S.185) 40
Görsel 40 İlkel ve Elektrikli Çıkrık (Yeşil, 2020) 41
Görsel 41 Tarak (Yeşil, 2020) 41
Görsel 42 Gücü (Yeşil, 2020) 42
Görsel 43 İpliklerin Gerdirilmesi (Yeşil, 2020) 42
Görsel 44 Hayreye Bağlı Ayakçak (Yeşil, 2020) 43
Görsel 45 Çözgü İpliklerinin Geçirilme Aşamaları (Yeşil, 2020) 43
Görsel 46 Dokumaya Hazır Tezgâh (Yeşil, 2020) 44
Görsel 47 Ayakçak (Yeşil, 2020) 44
Görsel 48 Ayakçak (Yeşil, 2020) 45
Görsel 49 Tefe (Yeşil, 2020) 45
Görsel 50 Dokuma İşleminde Motiflerin Oluşturulması (Yeşil, 2020) 46
Görsel 51 İlave Atkı ile Motif Oluşturma (Yeşil, 2020) 46
Görsel 52 Eflani Saçak Köyü'nde Motif Oluşturma (Yeşil, 2020) 47
Görsel 53 Sipariş Üzeri İşlemeli Çember Dokuma (Yeşil, 2020) 48
Görsel 54 Beyaz Zemin Üzerine Motif (Yeşil, 2020) 48
Görsel 55 Beyaz Zemin Üzerine Farklı Kalınlıkta İplikle Motif Oluşturma (Yeşil, 2020) 49
Görsel 56 Birleştirme Aşaması (Yeşil, 2020) 51
Görsel 57 Birleştirme Aşamasının Detay Görünümü (Yeşil, 2020) 52
Görsel 58 Kenar Temizleme (Yeşil, 2020) 53
Görsel 59 Kenar Temizleme (Yeşil, 2020) 53
Görsel 60 Motiflerin Büyük ve Küçük Şekilde Uygulanması (Yeşil, 2020) 55
Görsel 61 Anonim Motif Oluşturma (Yeşil, 2020) 56
Görsel 62 Hava Şartlarına Göre Dokunmuş Bir Elbise (Yeşil, 2020) 71

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1 Tek fitil (Yeşil, 2020)..... 57
Şekil 2 Çift fitil (Yeşil, 2020)..... 57
Şekil 3 Top Fitili (Yeşil, 2020) 57
Şekil 4 Analı-kızlı (Yeşil, 2020) 58
Şekil 5 Şatır Eteği (Yeşil, 2020)..... 58
Şekil 6 Şatır Eteği (Yeşil, 2020)..... 59
Şekil 7 Yılan Eğrisi (Yeşil, 2020) 60
Şekil 8 İkiden Direkli Motifinin Değişik Bir Uygulaması (Yeşil, 2020)..... 60
Şekil 9 Tekten Direkli Motifi (Yeşil, 2020)..... 60
Şekil 10 Üçten Direkli Motifi (Yeşil, 2020) 61
Şekil 11 Baklava Kesimi (Yeşil, 2020)..... 61
Şekil 12 İkiden Açıp Kavuşturma (Yeşil, 2020) 62
Şekil 13 İkiden Açıp Kavuşturma (Yeşil, 2020) 62
Şekil 14 Zıttına (Yeşil, 2020)..... 62
Şekil 15 Tülü Perde (Yeşil, 2020)..... 63
Şekil 16 Göveç İçi (Yeşil, 2020)..... 63
Şekil 17 Kovalama (Yeşil, 2020) 64
Şekil 18 Şeker Kestirmesi (Yeşil, 2020) 64
Şekil 19 Kabak Çiçeği (Yeşil, 2020)..... 65
Şekil 20 Yaprak (Yeşil, 2020)..... 65
Şekil 21 Enine Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020) 66
Şekil 22 Enine Yollu Kompozisyonlar (Şatır Eteği, Şeker Kestirmesi) (Yeşil, 2020) 67
Şekil 23 Boyuna Zikzak Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020) 67
Şekil 24 Boyuna Zikzak Yollu Enine Çizgili Kompozisyonlar (Yeşil, 2020) 68
Şekil 25 Verev Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020) 68
Şekil 26 Baklava Şemalı Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)..... 70
Şekil 27 Serpme Motifli Kompozisyonlar (Yeşil,2020) 70

GİRİŞ

Maddi kültür varlıkları içerisinde var olan işleme kültürü, Türk kültürünü anlatabilmesi, tarihinin derin olması, farklılıkları ve zanaat eseri niteliği bakımından küresel seviyede el zanaatları yönünden önemlidir(Koçak, 2017, s.497).

Dokuma; atkı diye bilinen yatay ipliklerle, çözgü diye bilinen dikey ipliklerin birbirlerinin alt ve üst kısımlarından geçirilmesi ve birbirlerine sıkı veya gevşek olarak yaklaştırılması ile elde edilen tekstil yüzeylerine denilmektedir(Aytaç, 1982, s.2; Saatçıoğlu, 2012, s.2).

1962 yılında Çatalhöyük'te yapılan kazılarda bulunan ve Neolitik devir M.Ö.6000 yıllarına tarihlendirilen dokuma parçaları, elde edilen dokuma buluntuları içinde dokumacılığı en eski tarihlere götüren örneklerdir. Ankara Arkeoloji Müzesi'nde bulunan parçaların teknik olarak oldukça ileri durumda oluşu ve tarihi oluşum içinde daha ilkel örneklerinin olması gerçeği, dokumacılığın bu bölgede çok daha eski tarihlere uzandığını göstermektedir (Gönül, 1969, s.391-392).

Dokumacılık Anadolu'da ve Orta Asya'da Neolitik ardından gelen devirlerde gelişmeye devam etmiştir. Araştırmalarla bulunan zengin dokumacılık malzemeleri bu durumu belgelemektedir (Gönül, 1969, s.391-392; Yağan, 1978, s.52-53).

Anadolu'da çok uzun bir geçmişi olan dokuma sanatı, Türkler'in Anadolu'yu yurt edinmesinden sonra Türk dokumacılık kültürü ile birleşip zenginleşerek gelişmesini hızla sürdürmüş ve özellik kazanmıştır. Kaşgarlı Mahmut Eski Türkler'de kumaşların yün ve pamuk ipliklerden el tezgâhlarında dokunduğunu, ipekli kumaşların daha çok Çin'den getirildiğini belirtmektedir (Öğel, 1985, s.159-361; Önder, 1978, s.26).

Selçuklular döneminden kalan iki ipekli kumaş parçası, o devirdeki kumaş sanatının üstünlüğünü gösterecek nitelikte olup, halen Batı müzelerinde sergilenmektedir. Yine 13.yüzyıla ait arşiv kayıtları, minyatür ve seyahatname (Kuban, 1971, s.332) gibi o devre ışık tutan tarihi kaynaklardan Selçuklu kumaşlarının üstünlüğü anlaşılmaktadır (Gürsu, 1988, s.29-30; Yetkin, 1993, s.330).

Osmanlı Devri kumaş sanatının temelini ise Anadolu Selçuklu kumaşları teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu Selçuklu ülkesinde ve diğer beyliklerde teknik ve sanat yönüyle ilerlemiş bir dokuma sanatının varlığı kumaş sanatının bu sağlam temeller üzerinde devam etmesinde hiç şüphesiz etken olmuştur (Sarıoğlu, 1994, s.2). Osmanlılar'da kumaş sanatı İstanbul'un fethi ile gelişmiştir. Fatih İstanbul'u aldıktan sonra yerli halka yerinde kalma izni vererek mahalli dokumacılığın da devamını sağlamıştır (Süslü, 1976, s.217).

Türk kumaşları, ince ve mükemmel dokuma tekniğinin en karakteristik motiflerini ancak 15.yüzyılın sonlarına doğru almaya başlamış ve böyle uzun bir gelişme devresinden sonra 16.yüzyılda en yüksek seviyesine ulaşmıştır(Öz, 1964, s.161; Züber, 1971, s.49).

Türk kadını dokuma tasarımını giyinme, elbisesini veya barındığı yeri renklendirme, hediye vb. nedenlerle kullanmasının yanında, ısınmak için halı ve kilim gibi zeminde, toprak işiyle uğraşanlar aletlerin muhafazasında, hayvancılıkta taşıma işlerinde kirkitli ve mekikli dokuma çeşitlerini tercih etmişlerdir. Kirkitli dokuma sınıfının motif ve yapısal değerlerini de içeren mekikli dokumalar yatay ve dikey tezgâh çeşitleri ile tasarım, yüzey uyumu, teknik, renk ve uygulama düzeyleri, yöre halkının işçiliği sayesinde yörenin kültürünü aktarmaktadır(Başaran, 2014, s.151-166).

Dokuma eserler doğa şartlarında basit şekilde yok olduğundan yeterli yapıta ulaşılamamaktadır. Mahalli dokumalar günlük ihtiyaç için yapıldıkları ve zaman içinde kullanılarak yıprandıkları, bununla beraber üst kademe bürokratlar bakımından tercih edilmedikleri, dolayısıyla kuşaklar boyunca geçirilen önemli mallar içerisinde de bulunmadıkları için tarih öncesi kanıtlar azdır(Sarıoğlu, 1994, s.3)

Fonksiyonel özelliğe sahip sanatların hemen her dalında olduğu gibi dokumacılıkta da, özellikle de kumaş dokumacılığında sanat ve sanatçı sırrı olarak bilinen ve özenle korunan becerilerin, bilim ve teknolojideki atılımlar paralelinde giderek gelişen ve hızı artan makinelerle daha da çeşitlendirilerek seri kumaş imalatının başlaması; imalatta kullanılan hammaddenin geliştirilmesi ve değiştirilmesi, kişilerin hayat felsefesi ve yaşam koşullarını etkileyen kriterlerin değişmesi vb. nedenler doğal olarak eski önem ve yaygınlığın giderek yitirilmesinde etken olmuştur (Sarıoğlu, 1994, s.4).

Diğer taraftan dokumacılık kentlerde ve kırsal kesimde kadının çok yaygın olarak yüzyıllardır çalışma imkânı bulduğu en önemli sanat dallarından biri olmuş, adeta yaşamlarının bir parçası durumuna gelmiştir. Selçuklu zamanında Ahi topluluğunun bir birimi olarak ortaya çıkan Bacıyan-ı Rum adlı kadınlar örgütünün dokumacılık ve dallarıyla uğraştıkları, başta Kayseri ve Konya olmak üzere Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ve bu tür faaliyet gösterdiklerine ilişkin veriler vardır (Bayram, 1987, s.47-50).

Yurdumuzun pek çok yöresinde dokumacılık yüzyıllardır süregelen bir gelenek ve korunması gereken kültürel bir öğedir. 'Çemberimde gül oya' halk türküsünde olduğu gibi pek çok kültür öğesinde yer alan çemberin kelime anlamı, yazma, yemeni veya başörtüsü olup, Eflani bölgesinde pamuk ipliğinden dokunan, yöresel motiflerle bezenmiş, kadınların giysilerini tamamlayan, süslenme ve örtünme unsurudur. Gelişen teknoloji ve günümüzde kullanılan kıyafetlerdeki değişimler nedeniyle çember bezi dokumacılığı yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla çember bezleri ile ilgili yeni bir araştırmanın yapılması ve bilimsel verilerin ortaya konması ile yörede ve tüm yurtta mekikli el dokumacılığın yeniden canlandırılması ve var olan değerlerin korunması için, eski ve yeni örneklerin renk, motif ve kompozisyon özellikleriyle belgelenmesi önem taşımaktadır (Başaran,2018, s.255-260).

Karabük iline bağlı Eflani ilçesi geleneksel dokumacılık kültürüne sahip yörelerden biridir. Geçmiş yıllardan günümüze kadar varlığını sürdürebilen Eflani çember bezi yörede eskiden beri başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Çember bezinin tarihçesi çok eskilere dayanmakta ve ne zaman başladığı ile ilgili kesin bilgilere rastlanılmamaktadır. Geçmiş yıllarda her evde bir dokuma tezgâhı bulunurken günümüzde bu oran oldukça azalmıştır. Anadolu'nun pek çok yöresinde olduğu gibi Eflani çember bezi dokumaları, kullanılan tezgâh yapılarına bağlı olarak bez ayağı tekniği ile dokunmaktadır. Çemberlerin zemin dokusu ince pamuk ipliği, motif ve desenler ise kalın pamuk ipliği kullanılarak ilave atkılarla oluşturulmaktadır.

Çember bezleri yaklaşık 50 cm ende, 100 cm boyda iki parça şeklindedir. Bu parçalar uzun kenarlardan birbirlerine dikiş ile birleştirilip kare şekline getirilmektedir. Karşılıklı iki kenarında küçük saçakları bulunan çember bezi yörede az sayıda da olsa dokunmakta ve kullanılmaktadır. Günümüzde yörede dokunan çemberler ise motif, kompozisyon ve üretim

açısından farklılıklar sergilemekte ve kullanım alanları masa örtüsü, sehpa örtüsü vb. şeklinde çeşitlenmektedir. Yörede dokuma yapan ustaların yaş aralığı Sarıoğlu'nun (1994) çalışmasına göre; 15-60 yaş aralı iken, bugün yörede 60 yaş ve üstü kişilerin dokuma yaptıkları belirlenmiştir (Başaran,2018, s.255-260).

PROBLEM DURUMU /KONUNUN TANIMI

Geçmişte Anadolu'nun hemen her yöresinde bir ata sanatı olarak yapılan dokumacılık, bugün eski önemini ve yaygınlığını kaybetmekle beraber bazı yörelerde hala yapılmaktadır. Türk el zanaatları tarihinde özellik bakımından önemsenen örgü dokuması, çağımızda da işlevini korumaktadır. Bazı bölgelerde iktisadi önemi yer edinmiş ve edinmeye devam eden bu dokuma sanatının geleneksel özelliklerinin korunması yanında, yeni ürün tasarımları ile yaşatılması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Ülkemizde; dokumacılık kumaşlarında desenli olarak var olan ek desen ipler ve üretilen desenleme şekli; Muğla yöresi işlemeleri, Burdur yöresi işlemeleri, Bayburt işlemeleri, Eskişehir yöresi işlemeleri, Ayancık yöresi işlemeleri ve Karabük Eflani çember dokumalarında görülmektedir.

Karabük Eflani çember dokumaları hakkında yazılı kaynak pek fazla değildir. Hazırlanan bu çalışmayla birlikte bu alandaki eksikliğin giderilmesi; Karabük Eflani çember dokumaların teknik özellikleri, dokumalarda kullanılan araç gereçler, desen, renk ve kompozisyon özelliklerinin yanı sıra çember dokumalarının çağımızdaki varlığı korunarak gelecek toplumlara aktarılabilmesi araştırmada sorun kabul edilerek araştırılmıştır. Çember dokumacılığı gelişen teknoloji karşısında yok olma durumundan dolayı araştırmanın problemini teşkil etmektedir.

Karabük ili Eflani ilçesinde çember dokuma örnekleri yöre halkı tarafından yaklaşık 50 cm ende 100 cm ölçü ve ebatlarda, motif ve renklerle dokunmaktadır. Gelişen teknoloji ve hayat şartlarına rağmen sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılan bu mekikli dokumalar yörede eskisi kadar dokunmasa da varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Belirtilen düşüncelerden hareketle planlanan ve yürütülen bu araştırmada, Karadeniz bölgesinde yer alan Karabük ili Eflani ilçesinde sürdürülebilirliği sağlanmaya çalışılan, teknik

ve kullanım açısından da aynı özelliğe sahip olduğu gözlenen Eflani çember dokumacılığı konu olarak seçilmiştir.

Eflani'de dokunan çember dokumaların genel ve teknik özellikleri, kullanılan araç-gereçler motif, renk ve kompozisyon özellikleri yöre ekonomisine katkısı, kullanım alanları, çember dokumaları dokuyan ustaların görüşleri araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

PROBLEMİN AMACI

Dokuma kumaşlarda tasarım ve ek iplikler kullanılarak yapılan desenleme yöntemi çeşitli bölgelere, işlendikleri yöreye, ipliklere hatta motiflere istinaden değişik adlarla tanımlanmaktadır. Bu çalışmanın amacı; Karabük ili Eflani ilçesi çember dokumalarında kullanılan bu yöntemle desenlendirilmiş kumaş örneklerinin, genel özellikleri, teknik, araç-gereç, renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenerek belgelenmesidir. Yöreye sağladığı ekonomik katkıları ile birlikte literatürde oluşan yazılı kaynak eksikliği giderilmiş olacak, Karabük ili Eflani ilçesi çember dokumaları kullanılarak oluşturulacak günümüz tasarımları ile sürdürülebilirliğine katkı sağlanacaktır.

Sayılan nedenlerle sıralanan problemlere yanıt bulmak istenmiştir.

1.Çember dokumacılığında kullanılan araç-gereçler nelerdir?

2.Çember dokumacılığında kullanılan teknikler nelerdir?

3.Çember dokumaların renk, motif ve kompozisyon özellikleri nelerdir?

4.Yöredeki Çember dokumaların ürün çeşitleri nelerdir?

5.Çember dokumaların günümüzdeki durumu nedir?

6.Çember dokumalarla ilgili güncel tasarımlar oluşturulması?

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çağımızdaki teknolojik ilerlemeler, elektronik ticaretin yaygınlaşması, gümrük vergilerindeki haksız rekabetler, sanat odalarının amaçlarından uzaklaşmasından ötürü Türk el sanatının, bunun etkisiyle de el dokumacılığının önemini kaybetmesinde etkilidir. Bu gerilemenin önüne ancak yöresel dokumalara ilişkin yapılabilecek alan araştırmalarının yaygınlaştırılması ile geçilebilir. Bu nedenle bu araştırmada basılı kaynaklarda yeterince yer verilmeyen Karabük ili Eflani ilçesi çember dokumaları incelenmiştir. Anadolu el zanaatları arasında sağlam tarihi bulgulara rastlanan dokumacılık, çağımızda yeniden yer edinmek istemektedir. Çoğu yörede olduğu gibi Eflani'de de geçim kaynağı olan bu dokuma sanatının geleneksel özelliklerinin korunması yanında, yeni ürün tasarımları ile yaşatılması ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Mekikli dokuma tekniğiyle dokunan ve ilave atkı iplikleri kullanılarak desenlendirilen dokuma türü yörede 'Çember' olarak bilinmektedir. Çember yöreye özgü motif, kompozisyon ve renk özelliklerine göre dokunmuştur. Yapılan literatür taramasında yörede mekikli dokumalarla ilgili verilerin az olduğu saptanmıştır. Kültür mirası niteliğindeki bu dokuma sanatının tarihsel gelişim süreci içindeki özellikleri, yapım aşamaları, teknikleri, bilimsel verilere dönüştürülerek gelecek nesillere aktarılması bakımından önemlidir.

Dünyada sanayi devrimi sonucunda çoğu yöresel sanat yitirilirken, az sayıda kalan sanat dalı çağımıza uyum sağlayıp ayakta kalabilmiştir. Bu çalışmada yapılan güncel tasarımlarla çember dokumaların, tüm tekstil alanlarında kullanabilir hale getirilmesinde de önemli olduğu düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLAR

Araştırılan çember dokuma çeşitleri yöredeki dokumaları temsil edecek özelliktedir. Araştırma kapsamında incelenen çember dokumalarını yapan ustalar ve örnekleri evreni temsil edecek niteliktedir.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI

Araştırma Eflani ilçesi çember dokumaların eskiden beri yapılıyor olması günümüzde devam ettirilmeye çalışılması özgün işlemeleri dokumaların bulunması bu konuda bilimsel ve

araştırma ve yayınların durumu da göz önüne alınmıştır. Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde bulunan çember dokumaları ile üretilen ürünler ve teknikler araştırma kapsamına alınmıştır. 2020 yılında yapılan alan araştırmasında gözlem, görüşme ve anket uygulanılarak nitel araştırma yöntemi uygulanmıştır. Tespit edinilen çember dokumaları 32 adet bilgi formundan elde edinilen veriler ile sınırlıdır.

BÖLÜM I

1.1 YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, evren, örneklemi, verilerin toplanması analiz edilmesine dair bilgilere yer verilmiştir. Çember dokumaların teknik, motif ve desenleri kullanılarak güncel tasarımlar yapılmıştır.

Araştırmaya Haziran 2020 tarihinde başlanılmış, materyaller, bizzat araştırmacı tarafından yöreye gidilerek elde edilmiştir. Değişik zaman aralıkları ile tekrarlanan araştırma ve incelemelerde tespit edilen ürünlere ilişkin bilgiler, dokumacı kişilerden ve ürün sahiplerinden karşılıklı görüşme tekniği ve anketler aracılığıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formlarına işlenmiştir.

Araştırılan yörelerde halen sürdürülmekte olan çember dokumacılığında kullanılan araç ve gereçler ile uygulanan üretim işlemleri, dokumacılardan alınan bilgiler, gözlem formları aracılığıyla incelenmiş, fotoğrafları çekilmiş ve konu ile ilgili yazılı kaynaklarla da desteklenerek grafiklerle anlatılmıştır.

1.2 ARAŞTIRMANIN MODELİ

Karabük ili Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde bulunan dokumalar incelendiğinde bu araştırma tarama modelinde betimsel çalışmalardır.

Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde bulunan çember dokumaları 2020-2021 yıllarında yapılan bu araştırmada gözlem, görüşme ve verilerin analizi yapılarak nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

1.3 EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evreni el dokuma kumaşlarında süsleme amaçlı, ilave iplikler kullanılarak yapılan desenleme yöntemi, örneklemini ise Karabük ili Eflani ilçesi Saçak Köyü'ndeki çember dokumalar oluşturmaktadır.

1.4 VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Araştırma Karabük ili Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde bulunan çember dokumaları literatür taraması ile doğrudan ve dolaylı alıntı yapılarak kullanılmıştır.

Araştırma materyalini oluşturan Eflani çemberlerine ilişkin bilgiler, yörelerdeki dokuyuculara ve ürün sahiplerine uygulanan anket ve karşılıklı görüşme tekniği ile çember dokumalar ve bu çemberlerin üretiminde kullanılan araç-gereçler üzerinde gerçekleştirilen gözlem, inceleme, ölçüm, sayım, tartım gibi hesaplamalarla elde edilen, ürün özelliğine göre geliştirilen bilgi formlarına işlenerek çalışmanın ilgili bölümünde sunulmuştur. Araştırmacı, konu ile ilgili verileri yorumlayıp bu verilerin analizini yapmış ve çalışmada ilgili bölümlerde açıklamıştır.

Dokuma yapan ustalar yapılan görüşmelerde araştırmacı tarafından hazırlanan anketler doğrultusunda ustaların kişisel özellikleri ve çember dokumalarına ait bilgiler incelenmiştir.

1.5 VERİLERİN ANALİZİ VE YORUMLANMASI

Araştırma Karabük ili Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde dokuma yapan ustalarla görüşme yöntemiyle elde edilmiştir. Dokuma yapan ustalardan elde edinilen bilgiler ve ürünlerin bilgi formlarından edinilen veriler incelenmiş, frekansları-yüzdeleri hesaplanarak değerlendirilmiş ve grafikler şeklinde yorumlanmıştır.

Çalışmanın sonunda, bölgede tespit edilen çember dokumaların teknik, renk, motif ve benzeri özellikleri kullanılarak güncel tasarımlar yapılmıştır.

1.6 İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Türk el dokumacılığıyla ilgili, çoğu Türkçe kaynağa ulaşılmış ve detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Uzun, Aslı (2009), Şile Yöresi Şile Bezi Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu isimli Yüksek Lisans Tezinde; bölgesinde bez sanatının çağımızda konumuyla ilgili düşünce oluşturmak amacıyla araştırılmıştır. Yöredeki el sanatının yüz yılı aşkın sürdüğü belirtilmektedir. Yörede çoğunlukla tarımsal faaliyetlerin sürmesinden dolayı manav işletmelerinin olduğundan bahsedilmektedir. Yöre halkı tarımsal işlemlerin terk edilmesiyle koyun ve keçi tüyünden elde edilen malzemeler ile el sanatlarına yönelmiştir. Dokumacılık bundan sonra gelişmiştir. Ülke iç pazarında dokumacılıkta önemli bir yer edinen yöre, bez üretiminde bükülmüş ipi tercih etmektedir. Yöre halkı dokumacılıkta dikey ve yatay aletler kullanmaktadır. Yöre de yapılan dokumacılık alanında giysi ve elbise yer almaktadır. Yörede dokumacılık Şile bezi olarak değerlenmiştir. El dokumacılığında oldukça fazla motif çeşidi bulunur. Bunun yanında sosyal merkezlerde eğitimler verilmektedir. Yörede onun üzerinde tahta tezgâh, birkaç yarı makine tezgâh bulunmaktadır. Yılın belli dönemleri dokumacılık organizasyonları yapılmaktadır. Çalışmanın birinci kısmında yörenin tarihi, arazi şartları nitel ve nicel kapasitesiyle ilgili durumlar belirtilmektedir. Sonraki kısımda dokumacılıkta İkinci bölümde tercih edilen malzemeler ile geçmişten günümüze yöredeki dokumacılık, dokumadaki aşamalar, Şile bezinin değeri ve kumaş sektöründen bahsedilmiştir. Görüş kısmında yörenin şimdiki dokumacılık pozisyonu belirlenmiş, yöredeki el zanaatkarlarından elde edilen veriler paylaşılmıştır.

Yazıcı, Neslihan (2004), Geçmişten Günümüze Gaziantep Kutnu Dokumaları isimli Yüksek Lisans Tezinde; Kültür mirasının dokumacılıktaki yerel kullanım alanına sahip kumaşlardır. Türk kültürünün bütün inceliklerini yansıtan bu kumaşlar, tasarım, hammadde ve süsleme açısından küresel anlamda özel bir yere sahip olmuştur. İstanbul ve Bursa başta olmak üzere Gaziantep şehrinde de dokuma sanatı içinde ihtiyaçlar ve gelenekler doğrultusunda gelişerek şekillenmiştir. Gaziantep dokumaları, bugün yöresel tekstil sanayinin gelişmesinde büyük katkı sağlamıştır. Günümüzde şehirde dokumacılık makine halısı üretimi olarak devam etmektedir. Selçuklu ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türk dokuma sanatı; saray dokumaları ve halk dokuma çeşitleriyle farklı yaşam alanlarında önemli

bir yer tutmuştur. Üretilen kumaş çeşitlerinden bugün birçoğu yok olmuş. Bir kısmı ise Anadolu'nun bazı bölgelerinde sadece halkın kendi ihtiyacı için dokunur hale gelmiştir. Bu dokumaların bazıları, sosyal-kültürel değerleri, gelenek görenekleri, el sanatları ve yöre kültürüyle özdeşleşmiş kutnu, aba, Antep şalları (kuşakları) ve Antep kilimleridir.

Saatçıoğlu, Kenan (2012), Geleneksel Türk El Dokumalarından Rize Bezi'nin (Feretiko) Süsleme Teknikleri ile Giysiye Uyarlanması isimli Yüksek Lisans Tezinde; Dokuma kavramı ve dokumacılık sanatı tarihsel süreç boyunca sürekli geliştiğini göstermiştir. Birçok medeniyeti barındırmış olan Türkiye toprakları içinde, dokumacılık sanatı, bölgede yaşamış olan onlarca medeniyetten etkilendiği ifade edilmiştir. Bu durum Türkiye'de dokuma kavramının ve dokumacılık sanatının daha da zenginleşmesini sağlamış ve onu önemli bir noktaya taşımıştır. Böylece ülkemizin birçok yöresinde, bu zenginliğe ait özgün eserlere ulaşıldığı sonucuna varılmıştır. Görülen eserlerden biri de Rize Bezidir. Geleneksel Türk el dokumalarından biri olan Rize Bezi, ülkemizin Rize ilinde dokunan bir kumaş türüdür. Diğer geleneksel dokumalar gibi doğal liflerden meydana getirilen Rize Bezi'nin, kendine özgü birçok özelliğinin olduğu görülmektedir. Pamuk ve kenevir liflerinden yapılan bu bezin en önemli özelliği, Trabzon ve Rize sahil kesiminde yetişen kenevir bitkisinden elde edilmesidir. Bölgenin iklimiyle daha da farklı bir yapıya kavuşan kenevir bitkisi, bu beze özgün bir tat katmaktadır. Bu dokumanın, bölge halkı için geçmiş yıllarda daha da önem arz ettiği görülür. Fakat günümüzde, sanayinin gelişmesi ile birlikte bu beze eskisi kadar önem verilmemektedir. Bu çalışmada Rize Bezi ile birlikte giysi süsleme teknikleri de incelenmiştir. İncelenen giysi süsleme teknikleri ve Rize Bezi'nin bir arada kullanılmasıyla, özgün bayan giysi tasarımlarının ortaya çıkarılmasının mümkün olduğu görülmüştür. Bu tasarımlar ile birlikte Rize Bezi'nin giysi kavramına çok uygun bir dokuma olduğu ve farklı giysilerde de kullanılabileceği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmadaki en önemli amacın ise, unutulmaya yüz tutmuş bir dokumanın tekrar canlanmasını sağlamak ve bu dokumadan neler yapılabileceğini göstermek olduğu söylenebilir.

Hız, Kevser (2016), Burdur ili Geleneksel Mekikli Dokumaları isimli Yüksek Lisans Tezinde; Dokumacılık tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Dokuma insanların temel ihtiyaçlarından biri olan soğuktan korunma ve vücudunu örtmek amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsanların çeşitli hayvanları avlayarak ve toplayıcılığa dayanan bir yaşam sürdüğü dönemlerde ihtiyaçlarını avladığı hayvanların derilerinden karşılıyorlardı. Paleolitik ve

Mezolitik dönemlerde örtünme ihtiyacı bu şekilde gideriliyordu. Tekstilin ortaya çıkış sebebi yalnızca örtünme ihtiyacının karşılanması olarak düşünülemez. Zaman içerisinde değişen iklim şartları kişileri daha elverişli giysiler aramaya yönlendirmiştir. Fakat bunun oluşması için hammadde ve bunu işleyen yararlı hale getirebilecek teknoloji gerekiyordu. Farklı sanatları içerisinde barındıran Anadolu dokumacılığı eski bir el sanatıdır. Orta Asya'dan göç eden Türkler seneler içerisinde dokumacılıkta çok büyük tecrübe edinmiş, çeşitli yörelerden edinilen bilgiler ile yeni bir dokuma kültürü oluşturmuşlardır. Burdur'da geçmişte yapılmış olan mekikli dokumalar yöresel ve geleneksel bu değerlere önem vererek azalarak ta olsa üretilmektedir. Burdur çevresinde dokumalarda pamuk ve yün çeşitleri sıklıkla kullanılmıştır. Günümüzde Burdur mekikli dokuma yalnız belediye ve halk kurslarında; ibecik bezi veya dastarı ise ibecik ve Yeşil dere Köyü'nde atadan kalma ilkel makinelerde işlenmektedir. Çağımızda dokumacılığın önemini yitirmesinin sebebi kişilerin, değişik mesleklerle ilgilenmesi, basit ve hızlı üretilen ürünleri satın almasındandır. Mekikli dokumanın reklamının yeterli olmaması, çok sayıda müşteriye ulaşılamaması değerinin kaybolmasına sebebiyet vermiştir. Bölgede mekikli dokumacılık sadece belli yaş gruplarının üstündeki kadınların dokuması, gençlerin dokumalara karşı ilgisiz olmaları ve pazar arayışı Burdur mekikli dokumalarının geleceği açısından önemli bir sorun olmaktadır.

Sarıoğlu, Halide (1999); Günümüz Bolu Göynük Yöresi Dokuma Kumaşlarının İncelenmesi isimli Yüksek Lisans tezinde; Bolu Göynük yöresel dokumalarının önemi nedeni ile Göynük dokumalarının belgelenmesi ve Türk kültürüne bu dokumaları detaylı olarak tanıtıp, bu dokumaların geleneksel dokuma sanatları içindeki yerini belirleyip, aynı zamanda tanıtıma katkıda bulunmayı amaçlanılmıştır. Göynük yöresi, Halk Eğitim Merkezinde dokuma yapım aşamasının anlatılıp, sonrasındaki alan araştırmasında yöredeki ev halkının incelenmiştir. Tarihi evlere, müze ve hamamlarda görülen dokumalar incelenmiş, fotoğrafları çekilerek kaydedilmiştir. Yörede Dokumacılıkta kullanılan araç ve gereçler fotoğraflarla desteklenerek detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dokuma örnekleri için tanıtım fişleri hazırlanarak, 35 adet dokuma örneğine uygulanmıştır.

Kullanılan motifler ise kesme şeker, elma baharı, aslanağzı, portakal, uğur böceği, ulama başı, nişan bohçası, kabak çekirdeği, makasçık ve kuzugöbeği gibi adlandırdıkları, yörenin kullanmış olduğu, kırmızı, lacivert, yeşil, mavi, sarı, yaldız ve kahverengi gibi renklerle; Halk

Eğitim binasında bulunan dokuma atölyesinde, dokuma şekli, teknik ve yapı itibari ile özünü bozmadan sipariş üzerine yapılan dokumalarla yaşatılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM II

2.1 EFLANİ İLÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Batı Karadeniz bölgesinde yer alan Eflani, Safranbolu'ya 35, Daday'a 50, Pınarbaşı'na 26, Kastamonu'ya 80, Bartın iline 91 km mesafede olup Karabük iline bağlı bir ilçedir. İlçenin toplam nüfusu 8.500 olup 2.150 kişi ilçe merkezinde yaşamaktadır (Görsel 1). Yaz aylarında nüfus 20.000'e kadar yükselmektedir (Özdemir, 1998, s.179).

Görsel 1 Eflani İlçe Meydanı (Yeşil, 2020)

Eflani'de eski tarihlerde, 3000 sene kapsamında farklı milletlerin barındığı bilinmektedir. Yörede bilinen milletlerden ilki Hitit eserlerinde Hulana (Yün Kenti) olarak belirtilmektedir. Paflagonya, Frigya, Kimmer, Lidya ve Pers milletleri bilinen diğer toplumlardır. Ardından Büyük İskender, Pont, Roma ve Bizans medeniyetleri yörede yer almıştır(Şahin, 2011, s.543).

Görsel 2 Eflani İlçe Meydanı (Yeşil, 2020)

Alpaslan'ın Anadolu'yu yurt tutmasıyla Eflani'ye Selçuklu halkından olan Çobanoğlu Beyliği yerleşmiştir. 1300'lerin başında ise Candaroğlu Beyliği Kastamonu'yu alarak beylik merkezini Kastamonu'ya taşımıştır (Görsel 2). 1423 yılından sonra Eflani bölgesi Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiştir. Osmanlı idaresinde Safranbolu'ya bağlı bir nahiye olan Eflani 1953 yılında ilçe olmuştur (Yazıcıoğlu, 1982, s.39).

Eflani, Karabük şehri içerisinde, bir tarafında Bartın, diğer tarafında Kastamonu şehri arasındadır. Yöre bazı ırmaklar tarafından ayrılmış yükselti pozisyonundadır, büyük ovalar ve ağaçlarla çevrilidir. Toprak yönünden zengin bir konumdadır. Yükseltisi yaklaşık 1000 metredir. Çağlar öncesinden meydana gelen toprak hareketleri sonucu mermer yataklarına sahiptir. Bazı mevsimler yoğun sulu yağış, bazı mevsimler ise karasal iklim neticesinde soğuk hakimdir (Akçın& Kamalak, 2011, s.2).

Görsel 3 Eflani Turistik Haritası (https://haritane.com/d-detay/?utm_content=eflani-bazaari-detay3665012)

Yörede, mevsim ile hava koşulları gereği toprak işçiliği ve hayvan bakımı önemli geçim kaynağıdır. Ancak tarım ve hayvancılık sektörü değişen şartlara uyum sağlayamadığı için geçim kaynağı olmaktan çıkmıştır. Turizm yönünden tarihi ve doğal güzellikleri keşfedilmeyi beklemektedir (Görsel 3). İlçe halkının %90'ı işsizlik nedeniyle büyük şehirlere göç etmiştir (Özdemir, 1998, s.69).

Görsel 4 Eflani'de Çember Başörtüsü (Yeşil, 2020)

Yörede erkeklerde, başta sarık, şalvar, üstünde kuşak, çift önlü pamuktan yapılmış yakasız mintan ve üstüne giyilen ceket veya palto, kadınlarda, fistan, belde kuşak, peştamal ve çember denilen başörtüsü (Görsel 4) gibi giysi unsurlarından oluşan kıyafetler ile kadın ve erkeklerin giydiği iç çamaşırlar, kilimler ve çullar yine yöre halkı tarafından dokunmakta idi (Görsel 5)

Görsel 5 Eflani'de Çember Başörtüsü (Yeşil, 2020)

2.2 DOKUMACILIĞIN SINIFLANDIRILMASI

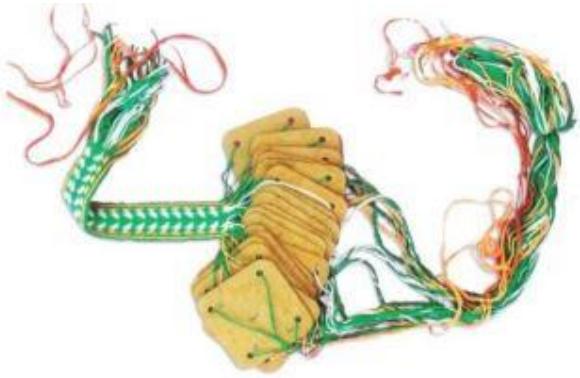
Dokumacılık sınıflandırılmasının aktarılması bu sanatın bilinmesine, tarihsel süreçte nasıl ilerlediği ve ilerleyeceğine, dokumacılık terimlerinin uluslararası bir özgünlük kazanarak, çağdaş toplum desteklenecektir.

Dokuma türleri, yapıldıkları araç gerece göre sınıflandırılmalarının yanı sıra çözgü üzerinde yapılan farklı işlemlerle de adlandırılmaktadır. Halı, kilim, çarpana dokumalar gibi teknik bakımdan farklılıklar gösteren dokuma türlerinden başka el dokusu kumaşlar da

dokumacılıkta yerini almıştır. Kirkitli dokumalar da kendi içerisinde halı, cicim, kilim, sumak, zili olarak çeşitlilik göstermektedir. Sınıflandırma yapılırken hatanın yönü, görünümü, biçimi ve aşaması önemlidir. Sınıflandırma oluşturulurken dokuma makinesinin tipi, kumaş ve iplik türü de etkilidir.

2.2.1 Çarpana Dokumalar: Deri, bitki, demir, plastik, hayvan kemiği vb. malzemelerden kare, dikdörtgen biçimde kesilmiş ve köşelerinden oyulmuş işleme aletine çarpana denilmektedir. Ayrıca, yerde üç ayak tezgahlar da yapımı görülen dokumalara kolan dokumalar denmektedir. Çarpanaların içinden tek ip sokularak, dokumaların dik ve tam döndürülmesi ve açılan ağızlıklardan atkı atılması ile meydana gelen ürünlere de çarpana dokumalar denir (Görsel 6)(Aytaç, 1982, s.3).

Yörelerde mevcut çarpana dokuma ile sarayda kullanılan arasında hammadde, motif, ahenk farkı vardır. Müzelerde sergilenen çarpana dokumanın işlevi oldukça geniştir. Çarpana dokumalar dokunurken yörelerde dört, sarayda ise altı ve sekiz delikli bantlar kullanılmıştır (Atlıhan, 2020, s.35).

Görsel 6Çarpana Dokuma Örneği (Barışta, 2005, s.224)

2.2.2 Kirkitli Dokumalar: Kirkit denilen alet sayesinde atkı ipliklerinin ve ilmeklerin sıkıştırılmasıyla elde edilen dokumalara verilen addır. Bu dokumalara halı, kilim, cicim, zili, sumak gibi dokuma türlerini örnek olarak verebiliriz(Görsel 7).Genellikle, konaklama yapılan ve ibadet edilen yerin zeminine serilebilen bu dokumalar, ev araçlarının üzerine örtülerek de kullanılabilir. Çeşitleri düz ve havlı dokumalardır (Aytaç, 1982, s.3).

Görsel 7 Kirkitli Dokuma Örneği (Yeşil, 2020)

Eflani Saçak Köyü'nde mekikli dokuma yanı sıra yörede pala dokuma olarak da bilinen kilim dokumaların da varlığı tespit edilmiştir. Yörede eskimiş kumaşlar şeritler halinde kesilerek atkı ipliği olarak kullanılarak evde döşeme yaygı olarak yer almaktadır.

2.2.3 Mekikli Dokumalar: Tezgâhtaki gerdirilmiş çözgü ipliğinin, yükseğe çıkarılıp aşağıya çekilmesiyle ağızlığın atkı ipliklerinin mekikle beraber hareketi neticesinde meydana gelen dokumalara denir (Görsel 8). Bez ayağı, dimi ve saten örgülerden oluşur (Akpınarlı, 1996, s.15).

Görsel 8 Mekikli Dokuma Örneği (Yeşil, 2020)

Eflani yöresi mekikli çemberlerde motifler Tek Fitil, Çift Fitil, Top Fitil ve Şatır Eteği tekniğiyle işlenmektedir. İlave atkı yöntemiyle oluşturulan işlemeli çemberler de yılan eğrisi, baklava kesimi, tülü perde, göveç içi, kovalama, şeker kestirmesi, kabak çiçeği ve yaprak olarak isimlendirilen çeşitli motifler yer almaktadır. Eflani dokumaları mekikli ve işlemeli olarak bilinmektedir.

2.3 KUMAŞ DOKUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bitki yapraklarını ve köklerini dokumaya çalışan ilk insanlar, geçmişten günümüze bu olayı ilerletmiştir. Bilinen en ilkel dokuma bulguları tarih öncesi devirlere dayanmaktadır. Yörük ve göç eden toplumdan konutta yaşamaya alışan topluma geçişte hayvanların evcilleştirilmesi etkili olmuş, ev kavramı benimsenmiştir. Dokumacılığın ilk aşamasında kenetlenme kısmı güçle yapılırken, aletlerin bulunmasıyla bu işlem tahta masa yardımıyla yapılmıştır. Tezgâh başlarda sadece alt ve üst leventlerden oluşmuştur. Dokuma ve çözgü, basit bir alete dolanan ipin gergide bulunan diğer iplere aşağıdan yukarıya geçirilmesi tekniğiyle uygulanıyordu. Sonradan hayvandan yününden elde edilen ipler tezgâhta küçük tırmık benzeri bir aletle uzatılıyordu. Fabrikaların açılması endüstriyel ürünlerin çoğalmasıyla el ile yapılan işler, otomatik bir sisteme geçilmesine neden olmuştur. Neticesinde dokuma işleminin süresi kısalmış, dokuma sektörü geniş pazarlara yayılmıştır (Köşklük, 2009, s.27).

M.Ö. 2778-2413 yılları arasında Eski imparatorluk devrinde bitki lifleri dokumanın ilerlemesinde bir basamak oluşturmuştur. Mısır'da elde edilen iplikler mumyalama işleminde kullanılmıştır (Aytaç, 1982, s.148).

M.Ö. 341-333 yılları arasında Mısır'ın son devirlerinde giyim tarzına daha çok yabancıların tesiri olmuş ve bu Mısır dokumacılığını da etkilemiştir. Daha sonraları Mısır dokumacılığını M.S. 400-600'üncü yıllara ait Kopt kumaşları ortaya çıkmaktadır. Kopt kumaş örnekleri, bugün İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan 5-6. yüzyıllara tarihlendirilmiştir, bu çeşitli ürünlerde birçok dokuma deseni bulunmaktadır (Yağan, 1978, s.18).

Orta Asya' da Türklerin yaşamış olduğu bölgelerde yapılan kazılarda, kurganlardan çıkan eğer takımları, kuşak, kolon, kordon ve kumaş parçalarının Türklere ait olduğuna kesin gözü ile bakılmaktadır. Tarih öncesi kalıntılar soğuk iklim sayesinde bozulmadan gün yüzüne çıkmıştır. Günümüzde hala devam eden Çatalhöyük'teki kazılardan çıkarılan örnekler, Anadolu el sanatlarının tarih öncesine dayandığını kanıtlamaktadır(Ersoy, 1995, s.1).Ergani yöresinde bilimsel kazılarda bitki liflerine ait kumaş kalıntıları bulunmuştur. Bu kalıntılar Çatalhöyük arkeolojik çalışmalarından öncesine işaret etmektedir (Atalayer, 2007, s.65).

Çalışmalar dokumacılığın Neolitik Çağ'a kadar uzandığını bildirmektedir (Türkoğlu, 2002, s.6-9).

Anadolu'da çeşitli etkileşimlerle Selçuklular sonrada Anadolu beylikleri, dokumacılık sanatını koruyarak devam ettirmişlerdir. Osmanlılar döneminde ise devletin zamanla zenginleşmesi ile özellikle 16. Yüzyıldaki gelişmeler dokumacılığı da etkilemiştir.

El dokumacılığında ilk başladığı dönemlerde, iki çerçeveli basit dokumalar çalışılmış daha sonra tezgâhlar geliştirilmiş, çerçeve sayıları artırılarak dokuma çeşitleri çoğaltılmıştır. 17. yüzyıla kadar kumaşlarda kullanılan desenler sınırlı kalmış, bu yüzyıldan sonra desen çeşitliliği artarak zenginleşmiştir. 1733 yılında John Kay tarafından seri atışlı mekiğin, diğer adıyla uçan mekiğin (Flying shuttle) bulunması sonucunda daha geniş dokuma tezgâhları ortaya çıktı ve dokuma hızı arttı. 1945'te Fransa'da Jacques de Vaucanson tarafından su çarkı ile çalışan otomatik dokuma tezgâhı tasarlandı. 1785'te İngiltere'de Edmund Cartwright tarafından mekanik dokuma tezgâhının gerçekleştirilmesi. Yaklaşık 50 yıllık bir gelişme sonucunda ortaya çıkan 'Lancashire pamuklu tezgâhı' 1822'den başlayarak düzenli olarak üretilmiştir (Dölen, 1992, s.33-36).

Anadolu'da özellikle Fransız Devrimi sonrası dokumacılık önemini yitirmiştir. Avrupa da üretilen dokumalar Osmanlı pazarlarını hızla kaplamaya başlayarak Anadolu'da dokumacılığın pazar payını büyük ölçüde etkilemiştir. Büyük atölyeler haricindeki el sanatları, hane halkı tarafından, geleneklere bağlı bölgelerde ve az sayıda müşterinin ihtiyaçları kapsamında devam etmiştir. Yükselme devrinde yurt dışına satılan kumaşlar, sanayi devrimi etkisiyle pazar rekabetinde gerilerde kalmıştır. Hanedanın yaptığı reformlar dokumacılık sektörünü ayakta tutamamıştır. Avrupa'da ilerleyen sanayi ve sömürge ticareti, Osmanlı'nın ekonomik fakirleşmesi gibi nedenler buna zemin hazırlamıştır (Çadırcı, 1991).

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar, el tezgâhı ile yapılan dokumacılık oldukça ilerlemiştir. Büyük atölyelerden çok, dokuma merkezlerindeki evlerde el tezgâhları daha yaygınlaşmıştır (Kütükoğlu, 1999, s.511-650).

Anadolu dokumasının gelişiminde birçok türlü faktör bulunur. İlk sırada ev içerisinde uygulanabilen bir işlem olmasıdır. Dokumanın yaygınlaşması yöre halkının yardım severliği

ve bu sanatı ekonomik katkı olarak görmesidir. Tarımsal yörelerde hayvancılıkla uğraşan kişiler hayatını dokuma yapıp satarak idare etmiş, elverişsiz arazilerde evde el sanatları gelişmiştir. Ekonomik şartlar sebebiyle yöre halkı giyim sorununu kendi dokuma ürünleriyle çözmüş veya endüstriyel ürünleri tasarım, nitelik, fiyat sebebiyle tercih etmediği için Anadolu el sanatları hızla ilerlemiştir. Sayılan bütün sebepler dokumacılığın önemini artırmıştır. Çoğu Anadolu yöresinde rastlanmasına karşın, dokumacılığı tamamen benimsemiş ve bu el sanatıyla anılan yöreler mevcuttur(Köşklük, 2009, s.27).

Yörelerde yapılan dokumacılık, Anadolu'nun hava şartlarından sakınmak, yöre kültürünü aktarmak, paket süslemek, hane halkına ekonomik fayda getirmek, toprak işlerini ve hayvan bakımını özendirmek, bitki ve hayvan atıklarını geri dönüşüme kazandırmak uyarınca farklı sebeplerle devam ettirilen zanaat koludur (Başaran, 2018: 23).

Yöre halkının barınma, kuşanma ve süslenme gereksinimlerinden ötürü ortaya çıkan örgü ve işleme, dokumacılık alanının ilerlemesine ve yayılmasına yol açmıştır (Gürsu, 1988: 17).

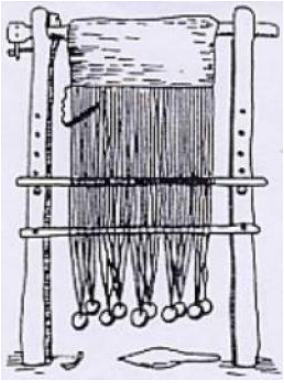
Türkiye dokuma üretimi hususunda ciddi artış yakalamış ve günümüzde bu ürünleri, moda etkinlikleri sayesinde yeni hedef ve kitleye sunmuştur. Kumaş tasarımında özgün ve bağımsız çalışan Türk üreticileri yeni buluşlarına onayda alarak ürünlerini yurt dışında sergilemektedir (Şatır, 1999, s.202).

2.4 KUMAŞ DOKUMACILIĞINDA KULLANILAN ARAÇLAR

2.4.1 Tezgâhlar

Anadolu'nun tarih öncesi derinliklerinden devam etmekte olan el dokumalarının tarihi geçmişi yanında, kullanılan tezgâh ve araçları da büyük önem taşımaktadır (Ergenekon ve Kaya, 1989, s.15). Dokuma kültürünün gelişiminde ele alınması gereken en önemli noktalardan biri, teknolojiyle birlikte gelişen dokuma tezgâhlarının değişimidir. İlk kullanımlarından bu yana dokuma tezgâhları yatay ve dikey olarak iki şekilde geliştirilmiştir. Dikey tezgâhlara, tarihsel süreç içinde başta Batı ve Orta Asya'nın göçebe kavimleri ile Kuzey ve Güney Amerika'nın yerli toplumları olmak üzere dünyanın pek çok yerinde rastlanmaktadır (Görsel 9). Daha uzun dokumalara olanak tanıyan yatay tezgâhlar ise daha

çok Güney ve Doğu Asya'da görülmüştür. Anadolu'da her iki tezgâh tipi de değerlendirilmiştir. Halı, kilim dokumak için genellikle dikey tezgâhlar kullanılmaktayken, kumaş dokumak için yatay tezgâhlar uygulanılmaktadır (Temir, 2010, s.148-150).

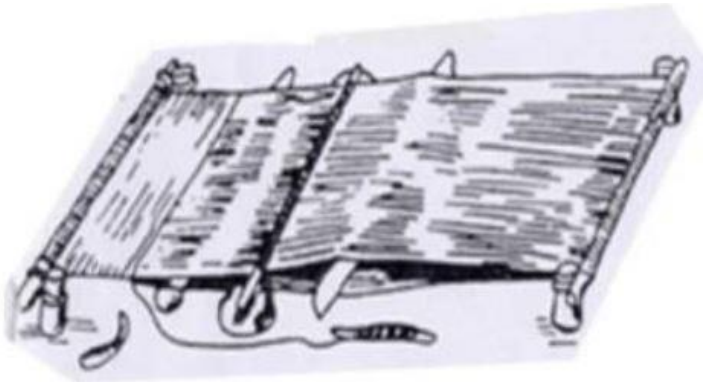

Görsel 9 Dikey Dokuma Tezgâhı (Fazlıoğlu, 2001)

Eflani ilçesi Saçak Köyü'nde çember dokumacılığında iki gücülü tezgahların kullanıldığı ve yörede 'düzen' olarak adlandırılan tezgâhın bölümlerinin ahşaptan yapıldığı gözlemlenmiştir.

2.4.2 Yatay tezgâhlar

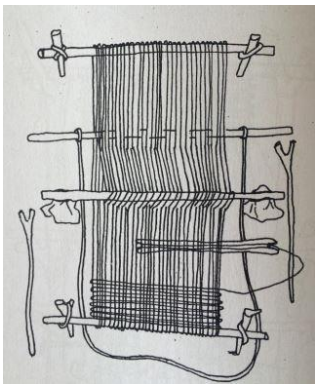
Yatay tezgâhlar konar-göçer Türkmenlerde ve doğu illeri aşiretlerinde yoğun olarak kullanılmakta olup, geçmişten günümüze gelen bir alettir (Yıldırım, 2013, s.15-16). Yatay tezgâhlar köşelerinden tahtalar ile bağ kurularak oluşturulmuştur (Köşklük, 2009, s.21). Dik tahtalardan zemine sabitlenen kollar üstüne inşa edilmiş ve iplikler kollara dolanmıştır. Zeminden biraz yukarıda sert cisimlere bağlanmış gücüleri bulunmaktadır (Görsel 10). Çözgü setleri ise gücülerin üzerinde bir şerit oluşturmakta ve çözgü çubuğunu aşağıdaki çözgü setlerindeki iplerin üzerine çıkarmak için el yardımı ile ileri geri hareketi sağlanmaktadır. Tezgâhın ölçüsü, dokunacak kumaşın boyuna göre belirlenmektedir (Yıldırım, 2013, s.16).

Görsel 10 Yatay Tezgâh (Yıldırım, 2013, S.16)

2.4.3 Dikey Tezgâhlar

Bunlar çok eski tarihlere kadar giden en ilkel tezgâhlar olup bugün artık kullanılmamaktadır(Yağan, 1978, s.192).Dikey tezgâh, iki taraklı tahta üstüne geçirilmiş alt ve üst leventlerden meydana gelmektedir. Çözülen atkı ve çözgü yumakları, sırasıyla geçirilip, leventlerin içerisinden ardı ardına dizilmektedir(Görsel 11). Günümüzde aktif halde bulunan dokuma atölyeleri ilkel dik tezgâhın ileri versiyonudur (Köşklük, 2009, s.20**)**.

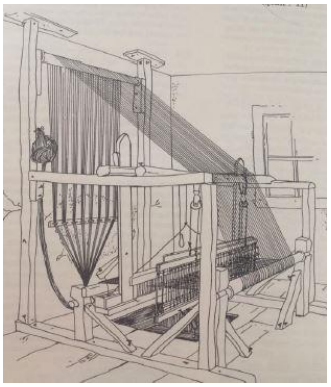

Görsel 11 Dikey Dokuma Tezgâhı (Yağan, 1978, S.14)

2.4.4.Yüksek Tezgâhlar

Yüksek tezgâhların diğer dokuma aletlerden değişik bir kısmı bulunmamaktadır. Yalnız yerden yüksek kurulmasından ve biraz daha derli toplu olmasından dolayı farklılık göstermektedir. Tezgâh ustası aşağı kısım yerine masanın tepesine sabit olan yukarıda büyük bir platformda yerleşerek dokumayı gerçekleştirmektedir. Aşağıda çalışılan masalardaki şekilde çift kol mevcuttur (Görsel 12). Tezgâhların aşağıda veya yukarıda yer alması,

sabitlenecek zeminin durumuna ve tezgâh ustasının kabiliyetine göre değişmektedir (Yağan, 1978, s.193).

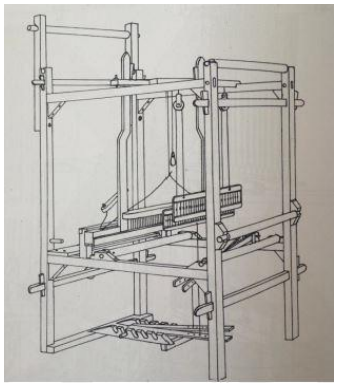

Görsel 12Çukur Tezgâh (Yağan, 1978, S.76)

2.4.5 Kamçılı Tezgâhlar

Bu aletin alışılmış tezgahlardan farkı ipliklerin kamçı aracılığıyla dokunmasıdır. Bu sistem el tezgâhlarına büyük bir hız kazandırmıştır (Görsel 13). Eski tezgâhlardan farkı ise gücülerinin tel, taraklarının ise demirden olmasıdır (Yağan, 1978, s.194).

Eflani Halk Eğitim Merkezinde iki gücülü kamçılı tezgahlarda çember dokumaların yapıldığı gözlemlenmiştir.

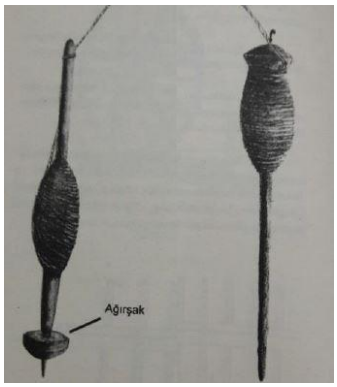

Görsel 13 Kamçılı Tezgâh (Yağan 1978, S.196)

2.4.6 İğ (Teşi)

İlkel dokuma tekniklerinde, yün ya da pamuk yığını 'öreke' denen bir çatal çubuğa takılmakta ve buradan çekilen bir demet lifin ucu ağaçtan yapılma mekik şeklinde bir iğe bağlanıp iple birlikte yere doğru düşmektedir. Hızlı döndürüldüğünde ise iplik kendi üzerinde bükülerek iğin üzerine sarılmakta ve ipliğin büküm olmasını sağlamaktadır (Temir, 2010, s.146).

İplik yapmak için kullanılan, 20-30 cm uzunluğunda yukarıdan aşağıya doğru kalınlaşan ve alt uca ağırşak takılı alettir (Görsel 14). Kirman gibi kullanılana ise 'teşi' denilmektedir (Öztürk, 2007, s.38).

Görsel 14İğ (Öztürk, 2007, S.38)

İğ; konik tahta bir çubuğun alt kısmına koyulan bir ağırşaktan oluşmakta ve iki tür iğ bulunmaktadır. Küçük olan ilkinde ağırşağın hareketli olup öreke ile birlikte kullanıldığı; büyük olan ikicisinde ise ağırşağın sabit olduğunu ve tepe kısmında telden bir çengel bulunduğunu, bu tür iğlerle daha kalın iplik eğrildiğini ve Navajo Kızılderililerinin kullandıkları iğlerin bu tür iğler olduğu bilinmektedir (Görsel 15). Örekenin ise, tahtadan olup, bir ayak üzerine tutturulmuş bir çubuk ile bunun ucuna geçirilmiş hareketli bir başlığın üzerindeki sümeki bağlamak için meşin veya bezden küçük bir kumaştan ibaret olduğunu ve bir dikey çubuğun üzerinde, eğrilen yünün kalınlığının görülebilmesi için kontrast bir renkte karton veya bezden; Anadolu'da tırnak adının verildiği bayrak gibi bir parça bulunmakta ve usta bir eğirici günde 140-160 gr ince iplik üretebilmektedir (Berkol, 2008, s.16).

Görsel 15Yöşlük ve İğ (Karabük, 2019, s.36)

2.4.7 Çıkrık

Koyunyününün ipliğe dönüştürülmesine yardım eden, tahta veya sert bir cisimden oluşan, el vasıtasıyla iteklenen bir çark ve çarka kurulu hareket eden, bükülen ipin üstüne dolandığı bir çubuktan oluşan araçtır (Öztürk, 2007, s.35). El iğleri; iğ ve masura olarak aynı işlemi gören ipliği hem büken hem de saran bir alettir. Çıkrık ise iğ ve masura işlemini ayrı ayrı yapan, Asya kökenli ve eskiçağ 'da Hindistan'da kullanılmış bir alettir. Avrupa'da ise çıkrık 1280 dolaylarında Speyer'de (Almanya'nın güneybatı kesimindeki Renanya-Palatina eyaletinde bulunan bir kent) ortaya çıkmıştır. Önceleri çıkrıklar (Görsel 16) sadece masuraya sarmak için kullanılırken 1980 yılından sonra bükme için de kullanılmaya başlanmıştır (Dölen, 1992, s.206). Ancak, o dönemde benimsenmemesine sebep olarak da iğ ile eğirme işleminin, gezerken, dolaşırken, hayvan güderken dahi yapılabilecekken, çıkrığın elde gezdirilemeyecek kadar büyük boyutta olması ve sadece evde veya bulunduğu mekânda eğirmeyi sağladığını göstermektedir (Berkol, 2008, s.21).

Görsel 16Çıkrık (Yeşil, 2020)

2.4.8 Çözgü Aracı

Çözgü aracı, çözgü ipliklerini yapılacak dokuma miktarı kadar hazırlamak ve hazırlanan çözgü ipliklerini tezgâha taşımak için kullanılan bir araçtır. Uzunlamasına ipler işlemede zeminde, yanda, sağ-sol veya aşağı-yukarı araçta farklı biçimlerde dokunabilmekte, zeminde uzanan iplikler zemine 90 derece bir açıda karşılıklı ve çift diziliş ile ağızlığa geçirilmektedir. Sistemin yan tarafta oluşturulması duvarda çözgü aşaması olarak adlandırılmaktadır. Bazı yerlerde uzanan iplikleri hazır hale getirmek karşılıklı geçişi ayarlamaya istinaden geniş tahtalardan oluşturulmuş çerçeve şeklinde geniş aletler bulunmaktadır (Yıldırım, 2013, s.19).

Eflani Halk Eğitim Merkezinde ve Saçak Köyünde çözgü işlemi yalnızca dolapta yapılmaktadır.

2.5 ÇEMBER DOKUMACILIĞI

Çember, 50cm eninde 100 cm boyunda birbirine eş olarak dokunan iki parça uzun kenardan birleştirilerek kare haline getirilip başörtüsü olarak kullanılan pamuklu ince bir dokumadır. Yörede dokumacı Mükerrem Kocatürk ile yapılan yüz yüze görüşmelerden edinilen bilgilere göre pala kilim olarak bilinen çember dokumacılığın yanında kilim dokumacılığı da yapılmıştır. Tarakları seyrek, ipi kalın yumak elde edilip kilim dokumacılığı yapılmıştır. Eski kumaşlar şeritler halinde kesilip, kesilen şeritlerin yanına iplik karıştırılarak atkı ipliği elde edilip kilim dokumacılığı yapılmıştır. Kilim ve sedir örtüleri olarak evlerde kullanılmaktadır(Görsel 17).

Görsel 17 Pala Kilim (Yeşil, 2020)

2.6 EFLANİ ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA KULLANILAN ARAÇ VE GEREÇLER

2.6.1 Çember Dokumacılığında Kullanılan Tezgâh

Eflani'de geleneksel tip yüksek el tezgâhlarına rastlanılmıştır. Eflani'de düzen diye geçen ve tüm parçaları ahşaptan yapılmış tezgâhlar, çoğunlukla çam ağacından yapılmıştır. Tezgahlardan sadece birkaçının köknar ağacından yapılmış olduğu dokumacılar tarafından belirtilmiştir(Görsel 18).

Görsel 18 Eflani'de El Tezgâhı (Yeşil, 2020)

En büyük kapasitesi 50-60 cm ölçüsünde kumaş dokunan geleneksel tezgahlar dokumacının ve zeminin şartlarına göre küçük değişiklikler göstermiştir. Çalışmanın geçtiği yörede usta öğretici Neslihan Sarı ile yapılan yüz yüze görüşmeye göre tezgâh bölümlerinin

şartlar dahilinde değişiklik gösteren yöresel isimleri selmin, tarak, gücüler ve ayaklardır(Görsel 19).

Görsel 19 Eflani Saçak Köyü'nde El Tezgâhı (Yeşil, 2020)

Selmin(Görsel 20), dörtgen çokgen veya yuvarlak biçimde, ahşap, kendi ekseni etrafında dönerek çözgü ipliklerinin gerilmesine ve dokunan kumaşın sarılmasına yarayan tezgâh bölümüdür (Kaya& Ergenekon, 1989, s.62).

Görsel 20 Kumaş Sarılı Selmin (Yeşil, 2020)

El ağacı, olarak adlandırılan kısım selminin dönüşüne yaramaktadır ve dokumanın durması için mekanizmayı kilitlemektedir(Görsel 21).

Görsel 21 Eflani ve Saçak Köyü'nde Bulunan El Ağacı (Yeşil, 2020)

Gücüler, tezgâhın tepesinde iki adet kol yardımıyla mekanizmayı ileri ve geriye sürerek çalıştırmaktadır. Gücünün benzer tahtalarından oluşan tavanda ve tabanda bulunan kolları içerisinde tarak bölümü yer almaktadır. El tokmağı ise tezgâhın ortasında bulunan mekiğin hareket etmesini sağlayan ve ona hız veren kanal kısım diye bilinen iple bağlı olup kanalın içinden mekiğin ileri geri hareket etmesini sağlar(Görsel 22).

Görsel 22 El Tokmağı (Yeşil, 2020)

Tarak kumaş enine göre ahşap ya da metal malzemeden diş denilen belli aralıklardan oluşmaktadır. 1 cm de bulunan diş sayısı 10 cm de ki tarak numarasını vermektedir (Görsel 23).Dişliler, aynı mesafede birçok kamışın bir araya gelmesi ve metal aparatın iki tahta parçasına oturtulmasından meydana gelir. Boşluklardan ilerletilen çözgü ipliklerinin belli bir nizamda olmasını ve dokuma parçasının aynı ölçüde tutulmasını sağlayarak, tefenin öne arkaya kayması ile atkı ipinin sıkıştırılmasını sağlamaktadır.

Görsel 23 Kargı Kamışından Oluşan Tarak (Yeşil, 2020)

Gücü, dokuma parçasına uygulanacak biçimi belirleyen tezgâhın çerçeve kısmıdır. Gücü çerçevelerin de bulunan gücü gözlerinden dokunacak kumaşa göre hazırlanan tahar planına göre çözgü iplikleri geçirilmektedir. Tahar, çözgülerin hangi çerçevelerin gücülerinden geçirileceğini belirler. Bir örgünün en az kaç çerçeve ile dokunabileceğini ve hangi çözgünün hangi çerçevede yer alması gerektiğini gösteren plana tahar planı denir (Kayadibi, 2013, s. 40).Tellerin tam ortasında iplikleri geçirmek için bir delik yer almaktadır. Bükülen çözgü iplikleri tahtaların iki ucuna sıkıca kenetlenerek, metal tel gücülerde çerçeveye sabitlenerek işlemler yapılmaktadır.

Bükülen çözgü ipliklerinin metal gücülere bağlanmasının ardından daire şeklinde tahtalara geçirilerek dokuma işlemine devam edilmektedir. Tahta mafsallar yörede gücü diye adlandırılan kuş kasnakların karşılıklı kenarlarına tavandan asılmaktadır (Görsel 24).

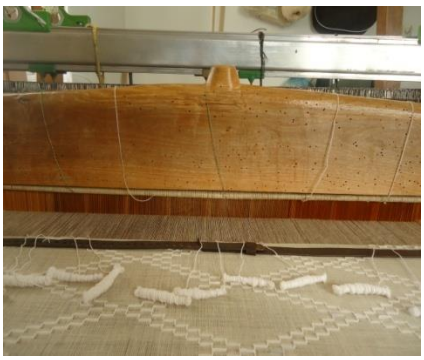
Görsel 24 Eflani Saçak Köyü Gücü Örneği (Yeşil, 2020)

Araştırmanın yapıldığı yörede dokuma çeşidine göre iki tarz gücü kullanılmaktadır. İşlemler için yeterli olan bu gücü çeşitleri alt kısım ile üst kısmın bağlantısını oluşturur. Daire

şeklindeki tahtalara kancalı bir iplikle tutturulmuştur. Tırnak ismindeki bu daireler gücünün ayaklara uzantısıdır.

Ayaklar, gücü çerçevelerine bağlı olarak tahar planına göre hangi çerçevelerin yukarıda hangilerinin aşağıda olmasına göre hareket etmelerini sağlamaktadır. Örneğin bez ayağı dokumada bir ayak basılı diğer ayak basılı olmaz. Bir sonraki harekette tam tersi basılı olan ayak basılmaz diğer basılmayan ayak basılarak işlem tekrarlanır.

Araştırmanın yapıldığı yörede geleneksel tezgâhların birçoğunda tarakların kargıdan oluştuğu tespit edilmiştir. Eflani'de günümüz teknolojisinde yani demir tarağın görülmemesi tezgâhların ilkel olduğuna ve el dokumasının yöre halkı tarafından terk edilmeye başladığına işaret eder. Yörede dokumacı Fatma Varol ile yapılan yüz yüze görüşmede arıza veren veya bakım gerektiren geleneksel tezgahların yöredeki dokumacılar tarafından onarıldığı bilgisine ulaşılmıştır(Görsel 25).

Görsel 25 Eflani Saçak Köyü Tarak Örneği (Yeşil, 2020)

2.6.2 Çember Dokumacılığında Kullanılan Masura

Bölümlerinin yöreye göre farklılık gösteren özellikleriyle ve isimleriyle genel olarak tanıtılmaya çalışılan el dokuma tezgâhının dokuma işleminde kullanılan yardımcı araçları masura, mekik ve çımbardır.

Masura, mekik kısmının üzerinde iki uç noktasının eşit uzaklığına gelecek şekilde 7-8 cm boyutunda, hammaddesi kamış olan ipliklerin dolanmasına yarayan içi boş çubuklardır. İplikler masuraya sarıldıktan sonra mekik mili ile deliğe geçirilerek hizalanmaktadır (Görsel 26).

Görsel 26 Boş ve İplik Sarılı Masuralar (Yeşil, 2020)

2.6.3 Çember Dokumacılığında Kullanılan Mekik

Mekik, yaklaşık 20-25 cm boyunda 7-8 cm eninde, hammaddesi tahta olan bir araçtır. Üzerinde metal bir aletin küçük dairesel bir boşluğa geçtiği bir kısım bulunur. Atkı ipliği bu kısma sarılmıştır ve masura geçirilmiştir. Bu sistem yardımıyla iplik taşınmaktadır (Görsel 27).

Görsel 27 Mekik (Yeşil, 2020)

2.6.4 Çember Dokumacılığında Kullanılan Çımbar

Çımbar, dokumanın daralmaması aynı ende olmasını sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Yassı şeklindedir ve iki bölümdür. Dokunan bölümün kaymaması için tırnaklara geçirilir, üst bölümden dokumanın boyutu deliklere geçirilen çengeller sayesinde ayarlanabilir. Tüm bölümleri tahta bir köprü bütün olarak tutar (Görsel 28).

Görsel 28Cımbar (Yeşil, 2020)

Araştırmanın yapıldığı yörede dokumacı Fatma Varol ile yüz yüze yapılan görüşmede eski tezgahların onarılarak ikinci elde satıldığı için yeni tezgahların yapılmadığı belirtilmiştir. Geleneksel tezgahların zamanla aşınarak yıprandığı, tamir etme imkânı olan dokumacıların bu hususta özen gösterdiği ifade edilmiştir.

2.6.5 Çember Dokumacılığında Kullanılan İplikler

Dokuma sanatının hızlı bir şekilde gelişmesi liflerden, eğirme yöntemi ile iplik elde edilmesi sonucu meydana gelmiştir. Günümüzde dokumacılıkta tercih edilen hammaddeler; koyun yünü, keçi yünü, keçi kılı, bitki kozası, bitki lifi, otsu bitki ve ipekböceği kozasıdır. Malzemelerden tekstilde kullanılan iplikler ve lifler, koyun yünü, keçi yünü, keçi kılı ve bitki lifi el ile ipekböceği kozası ise aynı zamanda makine yardımıyla bükülerek ip şekline sokulmaktadır (Harmancıoğlu, 1973, s.119).

Yörede öğretmen evi müdürü Osman Ulaş ile yüz yüze yapılan görüşmede dokumada kullanılmak üzere olan ipliklerin pazardan hazır bir şekilde temin edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Yörede iplikler kilo hesabına göre şehir dışından gelmekte, bu pazarında ayrı bir esnaflık dalı olduğu söylenmiştir (Görsel 29).

Görsel 29 Dokumada Kullanılan Pamuk İplikleri (Yeşil, 2020)

Eflani çember dokumacılığında eriş denilen çözgü ‘argaç’ denilen atkı iplikleri dışarıdan hazır halde temin edilmektedir. Yüzey işlemede tercih edilen ip NE 20/1 hareketli dar bir sıra bükülmüş ak ipekböceği koza ipi, tasarımda ise eğri zemininde mekik tercih edilerek paralel şeklinde sıralanan desenleri meydana getirmede NE 12, dokumalı eğrilerde tasarım meydana getirmede bölgede şeker ipliği diye adlandırılan geniş 3 sıra bükülmüş NE 5/3,4 devir/cm hareketli bükülmüş ak ipekböceği koza ipi, eğrilerin dar kısımlarında, bilhassa ürünün ilk ve sonunda yapılan bordo tonlu dar sırayı meydana getirmede normal ölçüde, bir bükülmüş 5 devir/cm zikzak bükülmüş NE 9/1 sayılı malzemeler tercih edilmektedir. Farklı numaralara sahip pamuk ve ipek iplikler tercih edilmektedir.

Görsel 30 Bordo Pamuk İplikleri (Yeşil, 2020)

2.7 ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA DOKUMAYA HAZIRLIK İŞLEMLERİ

2.7.1 İpliklerin Haşıllanması

Haşıllama, çile halindeki pamuk ipliklerinin un, tuz, çiriş veya kitre ile işlem görmesi olarak tanımlanır (Görsel 30). Bu işlem çözgü ipliklerine sağlam ve kaygan bir yapı kazandırarak dokuma işleminde büyük kolaylık sağlar(Sarıoğlu, 1994, s.20).

Görsel 31İpliklerin Haşıllanması (Yeşil, 2020)

Eflani'de usta öğretici Neslihan Sarı'dan alınan bilgilere göre, bir çözgülük ipliği haşıllamak için yaklaşık birim una karşın yirmi birim sıvıya ihtiyaç vardır. Bir çözgülük iplik genelde bir paket yani 4,5 kg ipliktir.

Görsel 32İpliklerin Haşıllanması (Yeşil, 2020)

Un önce belli birim su ile harmanlanarak cıvık hale getirilir. Ardından kaynar sıvıya dökülerek katılaşması istendiğinden tahta kaşık ile çevrilmeye devam edilir. Pişmiş haldeki malzeme plastik bir kap yardımıyla süzülerek ipliklere akıtılır. Ilıması beklenirken malzemenin sıvı karışımı emilime uğratması istenir. Soğurmanın ardından iplikler çözeltinin içerisinden çıkarılarak oda sıcaklığına alınır. Ara ara silkelenen çileler gergiye getirilerek düzlenir (Görsel 31).

2.7.2 Çözgü İpliklerinin Tezgâha Geçirilmesi

Haşıllanmış nemli haldeki çözgü iplikleri çözülmeden önce ‘kecere veya gülcen’ denen araca alınarak çıkrık ile ‘çağ’ adı verilen tahta makaralara sarılmaktadır. Gülcen, ortasından geçen bir mil üzerinden dönen, birbirine dik durumda iç içe geçmiş alt kısma, doğru genişleyen iki çerçeveden oluşan bir araçtır. İpliklerden çile, çilelerden yumak ve masura sarmada ya da iplikleri katlamada kullanılmaktadır (Görsel 32-33-34). Bu araca biçiminden dolayı Eflani’de kelebek adı verilmiştir. Avrupa’da kullanılan ayaklı çıkrıklara Anadolu’nun bazı yörelerinde rastlanmakta ise de Eflani’de yalnız el çıkrıklarının varlığı tespit edilmiştir. Dokumacılığın en önemli araçlarından sayılan, bütün aksamı ahşap olan ve oldukça eski durumda bulunan çıkrıkların dokumacılar atalarından kalma olduğunu ifade etmişlerdir (Sarıoğlu, 1994, s.21).

Görsel 33İplik Çilelerin Kelebeğe Alınarak Çıkrık ile Masuralara Sarılması (Yeşil, 2020)

Görsel 34 Kelebek (Yeşil, 2020)

Görsel 35 Kelebek (Yeşil, 2020)

Çirişlenmiş olan iplikler nemli halde iken çözgü işlemine geçilmektedir. Yörede daha çok dolapta çözgünün uygulandığı tespit edilmiştir. Dolapta çözgü (Görsel 35), yerde çözgü işlemine göre daha kolay olmakta ve çok daha uzun çözgü hazırlayabilme imkânı vermektedir (Znamieerowski, 1973, s.423).

Görsel 36 Saçak Köyü Çözgü Dolabı (Yeşil, 2020)

Çözgü işlemi dokuma ipliklerinin tezgâha konularak tezgâhın işlem için kullanılabilir vaziyete getirilmesidir. Bu işlem dokuma ürününe göre rakam, boyut, renk ve dizilimin ayarlanmasını içerir. Dokumacılar bu işlemi dolaplarda yapmakta, tedarik için birbirlerinin dolaplarını kullanabilmektedirler. Çözgü dolabı karşılıklı iki adet dikdörtgen çerçevenin dik olarak birbirine geçirilmesiyle yapılmaktadır. Dikdörtgenlerin üst üste bindiği noktada tavan ve taban arasındaki düzlem bir deliğe oturtularak mekanizmanın yanlara hareket etmesine olanak tanınmaktadır. Çözgü aşamasında öncelikle çözgü yumağı ipliklerin kuruması için sarılarak cağlığa asılır (Görsel 36).

Görsel 37 Asılarak Muhafaza Edilen Çözgü Yumağı (Yeşil, 2020)

Cağlık (Görsel 37), çerçevesi tahtadan olup, iki yüzeyi deliklere geçirilmiş dikdörtgen bir yapıdır. Cağlık mekanizmasına yerleşen ıslak ipliklerin birbirine dolaşmaması için uçlarda deliklerden geçirilen tırnak denilen demirli kıvrılmış yassı ağız kısmı bulunmaktadır.

Görsel 38Çözgü İşlemi İçin Yapılmış Cağlık (Yeşil, 2020)

Cağlardan çekilen ve ınıçtan geçirilen çözgü ipliği uçları bir araya getirilerek çözgü dolabının alt ucunda bulunan çıkıntıya bağlanır. Sağ el ile tutulan ınıçtan ipliklerin gergin bir şekilde gelmesine dikkat edilerek, sol el ile çevrilen dolap çevresine çözgü iplikleri sarılır. Her tur tamamlanışında ınıç biraz daha yukarı kaldırarak çözgülerin dolap çevresine helezonik şekilde sarılması sağlanır. Bu şekilde dolabın üst kenarına kadar çıkılıp yeterli çözgü boyu sağlanınca üst kenardaki çıkıntının çevresinden geri dönüş yapılarak ve dolap ters yöne doğru çevrilerek aşağıya kadar sarma işlemine devam edilir. Aşağıda çözgülerin bağlandığı çıkıntıya gelindiğinde, çözgü iplikleri ınıçın en alt başındaki iplikten başlanarak sırasıyla tek tek alınır ve çıkıntının etrafına üstten alta doğru sardırılır. Her ipliğin bu şekilde 8 rakamı çizerek çapraz oluşturması ile ağızlığa alma işlemi tamamlanmış olur. Ağızlık oluşturulduktan sonra geri dönüş yapılarak tekrar yukarı doğru sarma işlemine geçilir (Sarıoğlu, 1994, s.24).

Görsel 39 Caglık Üzerinde Masuralar (Başaran, 2018, S.185)

Cağ mekanizmasında bulunan cağ sayısı kadar dolapta sarılmış ip topluluğu az yada çok miktar derecesine göre işlenebilir. Eflani tezgâhları kapasitesi çoğunlukla 10 civarıdır ve bu nedenle çözgü adeti 10 kabul edilir. Dolapta bir sarma hareketiyle giriş ve çıkış döngüsüyle 20 adet çözgü elde edilir. Matematiksel bir hata oluşmaması için giriş ve çıkış bir döngü sayılır. Döngü çıkışında ağız kısmına renkli ipler bağlanarak imgeleme yapılır. Bu

işaretlemeye nişan verme denilir. Eflani dokumalarında motifsel çalışmalar çıkrık ve masura yardımıyla yapılmaktadır (Görsel 39).

Görsel 40İlkel ve Elektrikli Çıkrık (Yeşil, 2020)

İpliklerin karışmasını engellemek için iplikler çözgü dolabı üzerinde top şekline sokulur ve ipliklerin başlangıç kısmına tahta çatal bir tarak geçirilir (Görsel 40). Daha konforlu ve ışığı alan bir yere bu yumaklar götürülür. Yumaklar yere dik olacak biçimde tarakla beraber asılır ve saçak kısımları sarkıtılır. En az iki dokumacıyla yapılması planlanan işlem için iplikler taraklardan çıkarılır ve birer birer gücü deliklerine sokulur. Sırası ve düzeni bozulmadan ipliklerin geçirilmesi dokumada yardımı ön plana çıkarır.

Görsel 41 Tarak (Yeşil, 2020)

Dokuma desenleri atkı ve çözgü ipliklerinin karşılıklı, bir şiş yardımıyla deliklerden ve tezgâh çerçevesindeki kendi düzlemlerine gerdirilmesiyle oluşur, kare ya da dikdörtgen bir şemada tasarlanır. Araştırmanın yapıldığı yörede tahar planı ve bu uygulamaya

rastlanmamıştır. Tahar işlemi dokunacak ipliklerin gücü deliklerinden desenli bir plana bağımlı olarak yapılmasıdır (Görsel 41).

Görsel 42Gücü (Yeşil, 2020)

Dokunacak iplikler gücü deliğinden geçirilip indirildikten sonra geleneksel tezgâha yerleştirilir. Çataldan uzanan fazla iplik uçları sıkılanır ve bir çubuğa bağlanır. Gergiye getirilmek istenen iplikler selmine sıkılanır. İplerin sıkılık ayarı selmin yardımı ile yapılır. Sıkılanan çözgü ipliklerinin orta kısmı tırnak denilen bölüme serilir. İpliklerin orta kısmı da tezgâhın yan çıkıntılarına bağlanarak gerginlik ayarı yapılır. İplik yumağının artan parçası dik ve yüksek bir zemine bırakılır.

Görsel 43İpliklerin Gerdirilmesi (Yeşil, 2020)

Dokumacılar gücüyü ayakçaya hayre ile bağlar. Hayre tahta malzemeden yapılmıştır, gücünün kancalarına geçirilen ipler hayreye dolanarak bağlantı sağlanır. Hayreler, gücü çerçevesine sağ ve sol ayakçaların iplerle çaprazlama kenetlenmesiyle sıkılanmış olur. Bu esnada gücünün kolay hareket etmesi için ayakçalar bir miktar yüksekte hizalanır (Görsel 43).

Görsel 44 Hayreye Bağlı Ayakçak (Yeşil, 2020)

Bu hizalamanın ardından sağ ayağa basılarak gücünün arka kısmından maberin ön kısmına bir tahta değnek, sol ayağa basılarak ağız kısmına bir tahta değnek konularak çözgünün düzlemi netleştirilir. Bu değneklerin gergide kalması için uçlarına ağırlık yapsın diye taş bağlanmaktadır. İpliklerin bu aşamaya kadar gerdirilmesi ve çekilmesi tahar olarak adlandırılır.

Her tahar çekilmesi yorucu ve uzun süreler aldığı gibi özende ister. Söz konusu tahar çekişi durumunu hızlandırmak ve kolaylaştırmak için bir önceki dokumadan artan çözgü iplikleri taraklardan ve gücülerden çözülmez, bir sonraki dokunacak iplikler işaretli yerlere sırasıyla bağlanır. Top haline gelmiş iplikler tezgâhın tavanından alınıp, maberin yanından gücünün diğer tarafına asılır. Tarak bölümü ise tezgâh ağzına geçirilerek gücüye bağlanır.

Görsel 45Çözgü İpliklerinin Geçirilme Aşamaları (Yeşil, 2020)

Tezgâhta bir önceki tahar çekişinden artan çözgü iplikleri yenilerine bağlanmalıdır. Bu işlem için iki dokumacı gücünün arkasına geçer ve sol taraktaki ipler çözülerek sağ tarağa düğümlenmesi için uzatırlar. Tek tek yapılan bu işlem bütün çözgü iplikleri bitene kadar devam eder. Çözgülerin düğümlenmesinin ardından gücüler yerleştirilir ve yeniden

deliklerden geçen iplikler taraklara aktarılır. Bu şekilde döngü tamamlanarak, sistem en başa dönmüş, ilk işleme hazır hale getirilmiştir (Görsel 44).

Görsel 46 Dokumaya Hazır Tezgâh (Yeşil, 2020)

2.8 ÇEMBER DOKUMA MOTİFLERİNİN OLUŞTURULMASI

Çember dokumalarında motiflerin oluşturulması; dokuma esnasında ya da dokunma işlemi bittikten ve araya atkı ipliği kullanılarak 3 aşamada yapılmaktadır.

2.8.1 Dokuma İşlemi

Dokumacı tezgâhın oturağına yerleştikten sonra ayaklarını ayakçaklara aşağı yukarı hareket ettirecek şekilde sabitler. İplikler masura yardımıyla mekiğe geçirilir (Görsel 46).

Görsel 47 Ayakçak (Yeşil, 2020)

Dokuma işlemine ayak pedalına kuvvet uygulanarak başlanmaktadır. Ayak pedalı gücü ile bağlantılıdır. Kuvvet uygulanmasıyla gücüler dikey hareket ederken biri aşağı inmekte, diğeri üste kalkmakta, yani geçirilmiş gücüler aletin ağzını açmasına sebebiyet vermektedir.

Görsel 48 Ayakçak (Yeşil, 2020)

Açık ağızlıkta düzlemde yatay hareket eden mekik, diğer yandan tutulurken tefe diğer yandan ileri komutla malzemeyi arada kilitlemektedir. Sonra ayak ile sol alete baskı uygularken tefe öne transfer olmakta, mekiğe de yatay düzlemde hareket etmesi sağlanmaktadır. Mekik hareketi kontrol altındayken, tefe yönetimi için kendine çekilerek geçirilen iplikler uygun pozisyonla tekrar yerine geçmesi için kuvvet uygulanır ve zemindeki alete güç uygulanmaktadır(Görsel 48). Tezgâh çift pedallı olduğu için çember dokumalar bu hareketlerin tekrarlanması ile oluşturulmaktadır(Sarıoğlu, 1994, s.36).

Görsel 49 Tefe (Yeşil, 2020)

2.8.2 Dokuma İşleminde Motif Oluşturma

Eflani'de tercih edilen dokuma türü bez ayağıdır. Ürün zemininde yer alan desenler değişik ton ya da boyuttaki ek malzemenin iplikleriyle tercih edilen dokuma türüyle ahenk uygulanmaktadır. Eğri ürünler bez ayağı beraberinde fazladan desen uyumu sağlamaktadır. (Başer, 1983, s.103-106).

Görsel 50 Dokuma İşleminde Motiflerin Oluşturulması (Yeşil, 2020)

Eflani'de atkı ve çözgü iplikleri motife göre mekik ile oluşturulabildiği gibi el vasıtasıyla da işlenebilmektedir. Bu sebeple motifin yapılma özelliğine göre mekikli ya da işlemeli çember olarak isimlendirilmektedir. Mekikli teknikte dokunacak alanda yer alan çeşitli renkler, yatay ve dikey çizgiler mekiğin ağzından geçirilen iplikler sayesinde oluşur. Tek, çift ve top fitil motifleri Eflani'de mekikli teknik ile dokunmaktadır (Görsel 50).

Görsel 51İlave Atkı ile Motif Oluşturma (Yeşil, 2020)

Mekik sayesinde dokunan bir diğer motif ise şatır eteğidir. Deseninde hem uzun hem kısa fakat ince çizgiler görülmektedir. Mekik ağızdan uygun adette geçirilen çözgü ipliklerinin üst kısma işlenmesi, ardından döndürülmesi ile bu desen sağlanır.

Görsel 52 Eflani Saçak Köyü'nde Motif Oluşturma (Yeşil, 2020)

İşlemeli çemberlerde tasarımlar; ürünün boyutuna göre, baştan aşağı sokulan yüzey çözgüsünün biçimlendirilen kısmından, farklı boyuttaki tasarım çözgülerinin sırasıyla sokulmasıyla dokunmaktadır. Tasarımları meydana getirecek çözgüler, ürün zeminindeki bütüne istinaden ihtiyaç durumuna bağlı, açılmış ağızlığa kısımlar sırayla konulmaktadır. Tasarımların boyutları uyarınca dar ya da kalın seçilen ipliklerin başlangıç kısmı üst tarafa uzatılır. Ayaklığa basılarak ağız bölümü açılır ve motif çözgüleri üst kısımdan benzer rakamda geri geliş iple içerisinden yeniden üst tarafa geçirilir. Motif iplerine uygulanan geri gelişler, tasarım ve kompozisyon durumuna istinaden iki veya üç kez tekrarlanabilmektedir. Tasarımın iki veya üç kez geri gelişi sayesinden ürünün başlangıçtan bitişine kadar yüzey ipi dokunmaktadır. Eflani'de tasarımı meydana getiren desenler en az dört kez tekrarlanmaktadır(Sarıoğlu, 1994, s.40).

İşleme ile yapılan motif tekniğinde boyutlar mekikliye göre daha küçüktür. İşlemeli çember motifleri, ölçüleri küçük olması dolayısıyla el ile birer birer dokunmasına olanak tanır. Diğer bir yandan dokuma deseninin motif yoğunluğu atkı ve çözgü sayısı ile çember tekniğini etkileyen unsurlardır. Bahsedildiği üzere işlemeli çemberler mekikliye göre daha zahmetli, el emeği ve süre isteyen bir uygulamadır. Bu sebeple işlemeli çemberlerde sipariş usulü çalışılır ve pazar fiyatı daha pahalıdır (Görsel 52).

Görsel 53 Sipariş Üzeri İşlemeli Çember Dokuma (Yeşil, 2020)

Motifin dokumaya uygulandığı kısım arka yüzeydir, diğer bir deyişle dokumacının yüzü dokuma esnasında arka yüzeye dönüktür. Motif için kullanılan ipliklerin artan kısımları kesildiği için bu yöntem dokumacının işini rahatlatır.

Çemberlerde desen atkısının her iki zemin atkısı arasında en az bir gidiş ve bir dönüş yapması dokuma yüzeyinde motiflerin, daha belirgin görüntü vermesini sağlamaktadır (Görsel 53). Eflani çemberlerinde motiflerin desen atkısının üç sıra geçişi yani gidiş-dönüş-gidiş hareketleri ile oluşturulması beyaz zemin üzerinde beyaz iplikle oluşturulan motifleri daha etkili kılmaktadır(Sarıoğlu, 1994, s.45).

Görsel 54 Beyaz Zemin Üzerine Motif (Yeşil, 2020)

Dokunan ürünün motif büyüklüğünde biçimsel ve ölçüsel bir hata olmaması için sabit kalın bir ip kullanılmaktadır. Dizilimin bozulmamasını sağlayan bu ip, motif boyutuna ve sırasına göre işaretlenir. Konulan işaretler çözgü mesafesini, başlayacağı sırayı ve kullanılacak adeti çözümler yada hatırlatır. Araştırmada bu tekniğe işlemeli çember örneklerinden biri olan atkı brokarlarda rastlanılmıştır. Atkı brokarlarda da değişik atkı ipliği ilavesi ile oluşturulan motifler genelde bez ayağı olan temel dokuma üzerine serpiştirilmişlerdir. Motifleri oluşturan bu özel atkı iplikleri; iplik türü, kalınlığı, renk ve parlaklığı ile temel dokumadan farklı görünürler (Görsel 54). Motifin büyüklüğüne göre şaft veya jakar dokuma tezgahlarında dokunup kullanım yerine göre el dokuması karakterinden, karmaşık görünüşe kadar değişik özellikte üretilebilmektedirler (İmer, 1989, s.92).

Görsel 55 Beyaz Zemin Üzerine Farklı Kalınlıkta İplikle Motif Oluşturma (Yeşil, 2020)

Günümüzde çok az miktarda üretilen Bolu Mengen yöresine bağlı bir şak ya da çift şak ve bir kalıp veya çift kalıp denilen 50x100cm ölçülerindeki çift dokuma parçasının birleştirilmesinde uygulanan yöntemin, Eflani çember dokumalarında da kare formlu örtülerin oluşturulmasında uygulandığı gözlemlenmiştir (Koçak, 2017, s.497).

2.9 ÇEMBER DOKUMACILIĞINDA BİTİM İŞLEMLERİ

Dokuması bitirilip işlemi tamamlanan Eflani çemberinde ayırma, parlatma veya renklendirme, bütünleştirme ve el ile baskı dikişi süreçleri takip edilmektedir.

2.9.1 Yıkama: Yörede yapılan gözlem ve incelemeler sonucunda dokumacılardan sağlanan bilgilere göre tezgâhtan alınan dokumalar haşıl maddesinden temizlenmesi için önce

deterjanlı soğuk su içine daldırılarak bir gece bekletilirler. Bu sudan sıkılarak çıkartılan Eflani çemberleri deterjanlı sıcak su ile yıkanarak iyice durulanıp ağartma ve/veya boyama işlemine tabi tutulurlar.

2.9.2 Ağartma: Fatma Vural Usta'dan alınan bilgiye göre yıkanarak haşıl maddesinden arındırılmış olan Eflani çemberleri 10 lt suya ½ lt ağartma maddesi katılarak hazırlanmış kaynar sıcaklıktaki ağartma sıvısı içerisine daldırılarak 30 dakika kadar bekletilirler. Kullanılan ağartma maddesi piyasada çamaşır suyu olarak pazarlanan, kimyasal ismi sodyum hipoklorit olan labarrak suyudur.

Dokumalarda dalga oluşmaması ve net beyazlığın elde edilebilmesi için ağartma sıvısının dokumaların üzerini rahatça örtecek seviyede olmasına özellikle dikkat edilir. Bu şekilde 30-40 dakika bekletilen ve iyice ağarması sağlanan çemberler sıkılarak çıkartılır ve düzgün bir şekilde asılarak kurutulurlar. Neslihan Sarıdan alınan bilgilere göre de çember bir gece önceden deterjan ile soğuk suda bekletilmesiyle de ağartma işlemi gerçekleştirilmektedir.

2.9.3 Boyama: Ön hazırlığı biten iplikler dokuması yapılacak ürün çeşidine göre büyük kazanlarda kaynatılarak boyama işlemine tabi tutulmuştur. İpliklerin boyanmasında doğal boyalar ve/veya paket halinde satın alınan hazır boyalar kullanılmıştır. İlçede dokumacılığın başladığı ilk yıllarda iplikler doğal boyalarla renklendirilmiş, mordan olarak yöreden çıkarılan şap kullanılmıştır. Ancak dokuma tezgâh sayısının artışı ile istenen talep karşılanamayınca kimyasal boyalar da kullanılmaya başlanmıştır.

Çemberlerin mevsime göre yazlık ve kışlık kullanımlarda farklılık olduğu görülmüştür. Eflani'de kış aylarında yeşil renge boyanmış çemberler tercih edilmektedir. Yazın sıcaklardan korunmak için ağartılmış beyaz, kış soğuklarında çemberi nefti yeşile boyayarak örtündükleri yazın açık renk kışın koyu renk kullanılmaktadır. Böylelikle çemberlerin yazın mevsimsel kullanımları soğukluk ve serinlik açısından uyum sağladığı görülmektedir. Boyama işlemi daha çok dokumacılar tarafından yapılan çemberler boyalı şekilde pazarlanmakta, beyaz olarak satın alınan çemberler alıcı tarafından boyanabilmektedir.

Boyamada piyasada paketler halinde toz halinde bulunan anilin esaslı kumaş boyaları kullanılmaktadır. Bir çemberlik yeşil boya banyosu için; 3 lt su, 20 gr yeşil, 2 gr siyah, 1 gr sarı kumaş boyasına ve bir miktar tuza ihtiyaç vardır.

Boyama işleminde öncelikle boyaların bir miktar sıcak su içerisinde iyice erimesi sağlanır. Eritilen boya madde ılık su ile doldurulmuş boya kabının içerisine karıştırılarak dökülür. Boyanın iyi fiske olması için mordan olarak boya banyosuna bir miktar tuz ilave edilir ve 1-2 dakika kaynatılır. Kaynamakta olan boya banyosuna daldırılan ıslatılmış çemberler arada bir karıştırılarak kısık ateşte 1 saat kadar kaynatılır. Boya flotesi dokumaların üzerini rahatça örtecek seviyede olmalıdır. Soğuyuncaya kadar boya banyosu içerisinde bırakılan ve tamamen boyanmış olan çemberler boya banyosundan çıkarılıp, suyu temiz çıkana kadar tekrar tekrar durulandıktan sonra, iyice çırpılıp düzgün bir şekilde asılarak kurutulurlar.

2.9.4 Birleştirme: Tezgâhta uygun boyutta ve ölçüde dokunan, çember olarak ideal ölçüyü elde etmeye istinaden iki kanat halinde dokunmaktadır. Bu nedenle Eflani çemberlerinde her kompozisyon çift dokunduğu için tek taraflı tasarlanmıştır(Görsel 3.55).

Görsel 56 Birleştirme Aşaması (Yeşil, 2020)

Arada saçak payı bırakılarak art arda iki parça halinde dokunan dokumalar gerekli işlemlerden geçtikten sonra saçak payının ortasından kesilmek sureti ile birbirinden ayrılırlar. Kullanımda gereken büyüklüğün sağlanması için, iki parçanın uzun kenarları yan yana getirilip elde dikilerek birleştirilir (Görsel56).

Görsel 57 Birleştirme Aşamasının Detay Görünümü (Yeşil, 2020)

Bu dikişler Eflani'de çemberi satın alanlar tarafından yapılmaktadır. Dokumacılar genellikle çemberleri birbirine bağlı iki kanat halinde pazarlamakta, ancak kendi kullanacakları çemberleri dikerek birleştirmektedirler.

Eflani'de görülen çember dikişi uygulanmakta ve bu dikiş tekniğine yörede 'muşabak' adı verilmektedir. Eflani çemberlerinde yoğun olarak kullanılan muşabak dikişinin yanında çok ender de olsa daha basit bir dikiş tekniği olan çırpma dikişinin de uygulandığı tespit edilmiştir. Dokumacılar çırpma dikişinin yörede çok az uygulandığını geleneksel çember dikişinin muşabak olduğunu belirtmişlerdir.

Ancak yörede muşabak adı verilen bu dikiş tekniğinin Türk işlemlerinde en çok kullanılan işleme tekniği olan muşabak ile teknik ve görüntü açısından benzerliği yoktur. Teknik ve görüntü açısından daha çok, bir dikiş tekniği olan hristoteyeli'ne benzerliği ile dikkati çeken bu çember dikişine neden muşabak adı verildiği bilinmemektedir (Barışta, 1984:24).

Eflani çember dokumalarında kare formlu örtülerin oluşturulmasında uygulanan işlemin günümüzde çok az miktarda üretilen Bolu Mengen yöresine özgü "tek şak veya tek kanat denilen 50cmx100cm ölçülerindeki iki dokuma parçasının birleştirilmesinde uygulanan işlem ile benzerlik gösterdiği gözlenmiştir (Koçak, 2017, s.497).

2.9.5 Kenar Temizleme (Saçakların Bükülmesi)

Çember dokumalarında karşılıklı kısa kenarlarda saçak şeklinde kalan çözgü ipleri bükülerek temizlenmektedir. Saçak bükme işlemi atkı ipliklerinin çözülmesini önler ve çemberlerde estetik görünüm sağlamaktadır (Görsel 57-58).

Görsel 58 Kenar Temizleme (Yeşil, 2020)

Saçak bükme işlemi belli sayıda ayrılan iplik iki iplik grubunun önce sola sonra sağa bükülmesiyle gerçekleştirilir. İşlem çözgü uçları bitene kadar tekrarlanır.

Görsel 59 Kenar Temizleme (Yeşil, 2020)

2.10 ÇEMBER DOKUMALARININ ESTETİK ÖZELLİKLERİ

2.10.1 Motifler ve Motiflerin Adlandırılması

Motif; bezeme ve süslemeyi oluşturan parçalardan her biri, el sanatlarının sunum amacını belirleyen unsuru, bir eseri veya bezemeyi oluşturan Fransızca bir kelimedir (Nuri, 1984, s.493). Türkçede örge olarak karşılık bulan motif Anadolu'da dokuma, işleme, örgü gibi tekstil el sanatlarında yanış, nakış, ala olarak ifade edilmektedir(Dulkadir, 1985, s.130).

Bilindiği gibi yazının bulunmasından önce yaşayan bireyler arasında iletişimin kurulması ve onların mesajlarının daha sonraki kuşaklara iletilmesi simgesel anlatım ile sağlanabilmiştir. İlk insanın anlatım aracı olarak resmi kullanması, süreç içinde şekillerin simgesel ifade bulmasına kadar gitmiştir. Gerçekte günümüz el sanatlarında, öncelikle kilim, cicim, zili, sumak gibi dokumalarla çorap gibi örgülerde yer alan motifler bu tür simgesel iletişim unsurlarıdır (Önder, 1976, s.3805). Konya ili sınırları içinde yer alan ve M.Ö.6500-5800 yılları arası Neolitik çağa tarihlendirilen Çatalhöyük buluntularında görülen motiflerin çoğuna, yöredeki çağdaş etnografik malzeme üzerinde de rastlanılması, yaklaşık on bin senelik bir simgesel anlatımın devamını göstermektedir (Erbek, 1985, s.28).

Motifler çeşitli şekillerde ortaya çıkarak gelenekselleşmişlerdir. Doğal çevreden, bitkilerden, hayvanlardan, insanlardan, yapay çevreden, eşyalardan etkilenerek işleme tasarımına uygulanmış ve motif biçimine getirilmişlerdir. Maddesel varlık ve nesnelere ek olarak zihinsel ve düşünsel işaretlerde motiflerde kullanılmıştır. Ancak varlık ve nesnelerden oluşan motiflerin çoğunun somuttan soyuta ulaşarak sosyal ve dinsel inançlar paralelinde sembolik anlam yüklendiği dikkati çekmektedir(Acar, 1982 ,s.25).

Desenler bu teknik bilgilerin tümünün birikimi ve uygulamaların birbirinden etkilenmesiyle gün yüzüne çıkan, kendine has biçimi olan motiflerin değerlenip anlam kazanmasıyla oluşurlar.

Motif ve desenler geleneksel yöntemle, anadan kıza, toruna; ustadan çırağa görerek izleyerek hafıza yolu ile taşınmışlardır. Çoğu kez tamamen ezberlenemeyen motifler uygulama sırasında küçük değişikliklere uğramışlardır. Böylece nesilden nesile karakteristiği

ve anlamı bozulmadan küçük değişikliklerle süregelmiş olan motifler tek kişinin eseri olmayıp yüzyıllar içinde evrimini tamamlamış unsurlardır (Acar, 1977, s.38).

Motiflerin halı, kilim, cicim, kumaş dokumalar, çoraplar, işlemeler, seramik, çini, taş ve ahşap oyma gibi değişik sanat dalları arasında geçişi söz konusudur. Aynı çağlara tarihlendirilen değişik sanat dallarına ait eserlerin benzer motif ve kompozisyon özelliklerini taşıması bunu göstermektedir. Ancak bu geçişin ne yönde olduğunu söylemek zordur (Acar, 1980, s.26).

Halkın günlük hayatta iç içe yaşadığı teknik açıdan benzerlik taşıyan, yani iplik ya da ilmek sayılarak oluşturulan halı, kilim, cicim ve peşkir gibi dokumalar el örgüsü çoraplar arasında karşılıklı motif alışverişi oldukça belirgindir. Motifler karakteristiği değiştirilmeden boyut olarak büyütme ve küçültme yapılarak ya da dokuma tekniğine uyarlanarak kullanılmışlardır (Görsel 59). Yöresel dokuma türlerinde ve çoraplarda yer alan tüm motiflerde hâkim olan özellik teknik zorunluluk gereği stilizasyondur ve geometrik şekillerden oluşmaktadırlar(Dulkadir, 1985, s.130).

Görsel 60 Motiflerin Büyük ve Küçük Şekilde Uygulanması (Yeşil, 2020)

Buna ek olarak özellikle dokumalarda her ürün kendi türü içinde bir önceki ürünün özelliğini taşımakla birlikte, dokumacının yaptığı küçük değişiklikler ve eklemelerle tek ve özgün olma niteliğini korumaktadır(Sarıoğlu, 1994, s.49).

Araştırmanın yapıldığı yörede dokuma türlerinde geçen motif çeşitliliği, yukarıda anlatılan ve bahsedilen özellikleri kapsamaktadır. İşlemeli motiflerde kullanılan küçük dikdörtgenler, kısa ve ince düz çizgiler Eflani dokumlarında ön plandadır. Motifler zaman

içerisinde anonim bir şekilde oluştuğundan Eflani dokumacıları bünyesinde yer edinmiştir. Genellikle görsel bir şekilde edinilen bu olgu, senelerce dokumacılar arasında yayılmıştır (Görsel 60).

Görsel 61 Anonim Motif Oluşturma (Yeşil, 2020)

Halı, kilim ve çorap gibi dokumalarda yer alan motiflerin kaynağının doğa ve çevre olduğu bilinmektedir. Motif isimleri ise etkilenilen doğa ve çevre isimlerinin hayata uyarlanması ya da yakıştırılmasıyla türetilmiştir. Günlük işlerde karşılaşılan nesnelerin yöre ya da ülkemiz genelinde zamanın şartlarına, devrin olaylarına ve durumdan yapılan çıkarıma bağlı geliştiği düşünülmektedir. Günümüzde bu bağlantıyı yapmak yazılı bir veri olmadığı için oldukça zordur.

Araştırmanın yapıldığı yörede dokumacılık el sanatının azaldığı fark edilmiştir. Aktif halde bu sanatla uğraşanların daha az zaman ve güç isteyen motiflere yöneldiği üzücü bir gerçektir. Eflani'de dokuma üretmeye devam edenlerin sergilediği motifler hakkında bilgi edinilerek benzer ve farklı çeşitler karşılaştırılmıştır.

2.10.2 Mekikli Çember Motifleri

Ürün zemininde oluşturulan paralel motifler değişik tonda ve boyuttaki dokuma ipinin yerleştirildiği tezgâhın, atkı ipinin içerisine atılmasıyla meydana getirilir. Dar kısımlarda kenarlık şeklinde olan hatlar Tek Fitil, Çift Fitil, Top Fitil ve Şatır Eteği desenleriyle işlenmektedir.

2.10.2.1 Tek Fitil

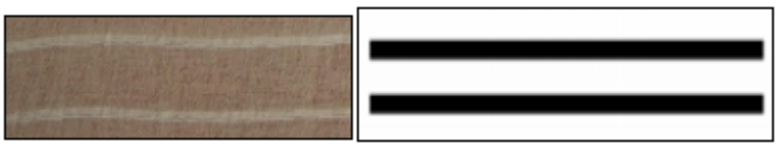
Motif zemin dokumada kullanılan atkı ipliğine oranla daha kalın özellikteki desen atkı ipliğinin çözgü iplikleri arasından bir gidiş ve bir dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince bir çizgiden ibarettir. Fitil görünümü yansıttığı için yörede bu isimle anılmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1 Tek fitil (Yeşil, 2020)

2.10.2.2 Çift Fitil

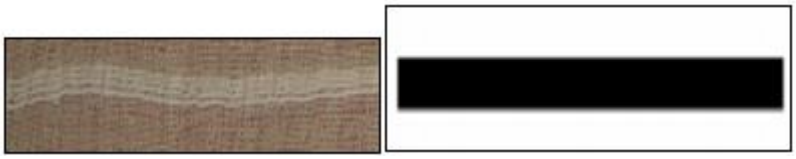
İki ince çizgiden oluşmaktadır. Tek fitilin dört sıra zemin atkısı geçirildikten sonra tekrarlanması ile oluşturulmaktadır. İki ince çizgiden oluşmaktadır. Maşanın iki koluna benzetilerek maşa kanadı olarak da anılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2Çift fitil (Yeşil, 2020)

2.10.2.3 Top Fitili

Tek fitile göre daha kalın bir çizgi görünümü verir. Desen atkı ipliğinin dört sıra geçirilmesi sureti ile oluşturulan bu motifle dokunmuş çemberlere yörede sopalı da denmektedir (Şekil 3).

Şekil 3 Top Fitili (Yeşil, 2020)

2.10.2.4 Analı-Kızlı

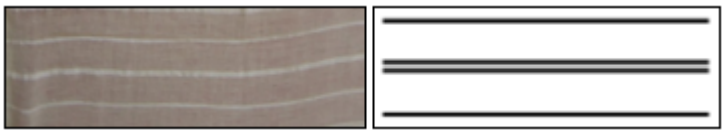
Tek fitil, çift fitil, top fitil motiflerinin tekrarından oluşmuş bir düzenlemedir. Yörede analı-kızlı denilen bu düzenlemenin halı, kilim ve çoraplarda görülen analı-kızlı motifi ile isim dışında bir benzerliği bulunmamaktadır. Ancak bu çember motifine benzer bir motife Erzurum ve Bayburt ihramlarında rastlanmaktadır. Yöre dokumacıları el dokumacılığının yaygın olduğu tarihlerde aynı motifleri peşkirlere de uyguladıklarını belirtmişlerdir (Şekil 4).

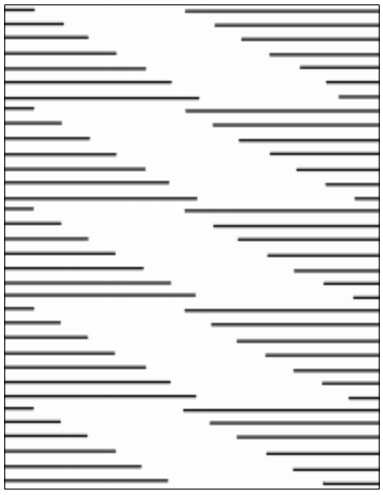
Şekil 4 Analı-kızlı (Yeşil, 2020)

2.10.2.5 Şatır Eteği

Aynı hizadan başlayıp eşit aralıklarla üst üste gittikçe kısalarak sıralanan yedi ince çizgiden ibaret olan motif dik üçgen şeklindedir. Dokumanın eninin yarısına kadar uzanan motif, dokuma yüzeyinde karşılıklı uzun kenarlarda birbirine ters simetrik konumda üst üste yerleştirilerek düzenlenmiştir. Şatır; Arapça bir kelimedir, hayat dolu, neşeli, keyifli anlamındadır. Osmanlı padişahlarının ve üst düzey devlet adamlarının korunmasından sorumlu yaya asker sınıfına da şatır denildiği, bunların dibadan yapılmış elbise giyip süslemeli kemer taktıkları bilinmektedir (Şekil 5-6).

Şekil 5Şatır Eteği (Yeşil, 2020)

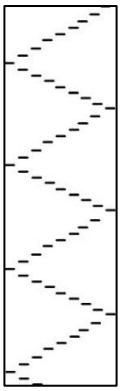
Şekil 6Şatır Eteği (Yeşil, 2020)

2.10.3 İşlemeli Çember Motifleri

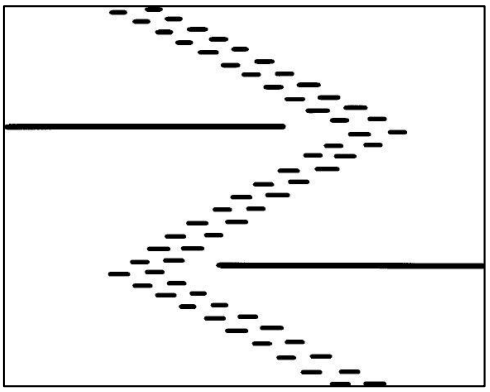
Tasarımlar ürünün boyutuna göre baştan aşağı yüzey ipliklerinin ardından alette değişik uzunluktaki ipliklerin düzenli sokulmasıyla işlenir. Desenleri meydana getirecek ipleri,ürün zeminindeki desene istinaden ihtiyaç uyarınca tezgâha kısımlar şeklinde konulur. Desenlerin ölçüleri dar ve kalın veya ufak gruplar şeklinde olan ipler üst tarafa yerleştirilir. Zemindeki alet harekete geçirilerek tasarım ipleri üst taraftaki bölümden benzer rakamda çevrilerek iç kısımdan yeniden üst tarafa toplanırlar. Motif durumuna göre geri dönüş adeti iki veya üç kez tekrarlanabilmektedir. Tasarım iki veya üç kez dönüş sayesinde zemin ipleri baştan aşağı işlenmektedir. Bu motifler; yılan eğrisi, baklava kesimi, göveç içi, kovalama, şeker kestirmesi, kabak çiçeği, yapraktır.

2.10.3.1 Yılan eğrisi

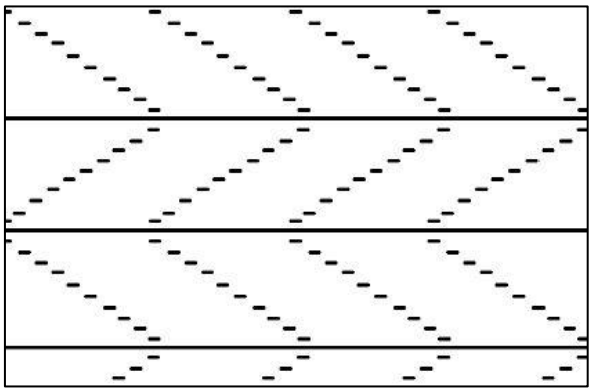
Beyaz zemin üzerine yerleştirilmekte ve tek hattan oluşan zikzak çizgilerin dikey şekilde yan yana uygulanmasıyla kompozisyon oluşturulmaktadır. Yılanın hareketlerindeki kıvrımlara benzetilerek adlandırılmış, sağa ve sola kırılarak oluşan bu motif halı, kilim ve çoraplarda da benzer şekillerde oldukça yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak akıtma su, akıtma, sığır sidiği, sarhoş yolu gibi başka adlarla da ifade edilmektedir (Şekil 7).

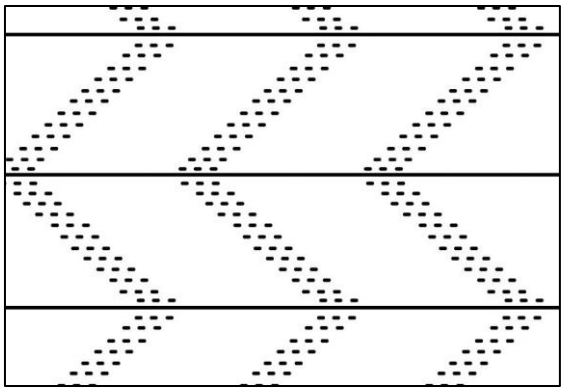
Şekil 7Yılan Eğrisi (Yeşil, 2020)

Şekil 8İkiden Direkli Motifinin Değişik Bir Uygulaması (Yeşil, 2020)

Şekil 9 Tekten Direkli Motifi (Yeşil, 2020)

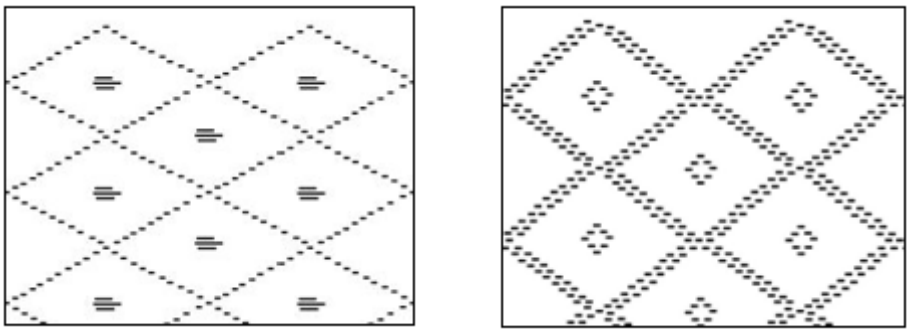

Şekil 10Üçten Direkli Motifi (Yeşil, 2020)

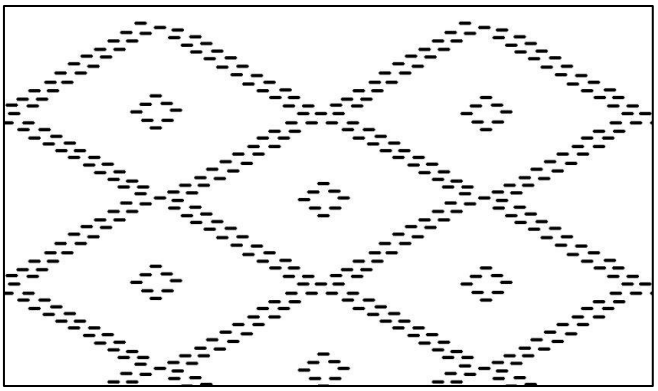
2.10.3.2 Baklava Kesimi

Eşkenar dörtgen şeklindeki motifler baklava dilimi görünümü yansıttığı için yörede baklava kesimi olarak adlandırılmaktadır. Motiflerin tek, iki ya da üç sıralı çizgilerden oluşturulmuş değişik uygulamaları bulunmaktadır. Tek çizgi ile oluşturulan baklava kesimi motifinin yörede diğer bir adı da tekten açıp kavuşturmadır (Şekil 11).

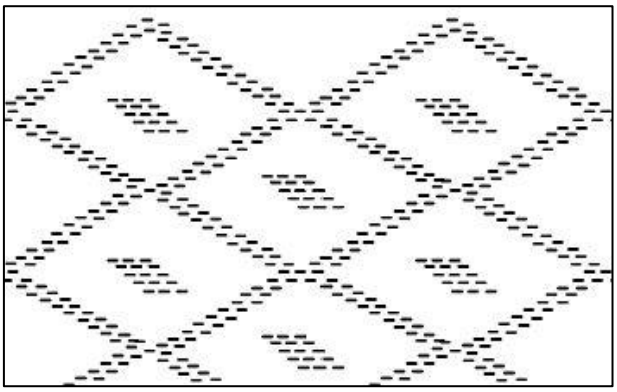
Baklava bölümlerinin ortaları ya daha küçük baklavalarla ya da diğer küçük motiflerle dolguludur. İçi boş olarak uygulanmış küçük boyutlu baklavalarda vardır. Bunlar birbirine zıt yönde hatlardan oluştuğu için olsa gerek zıttına adı verilmektedir.

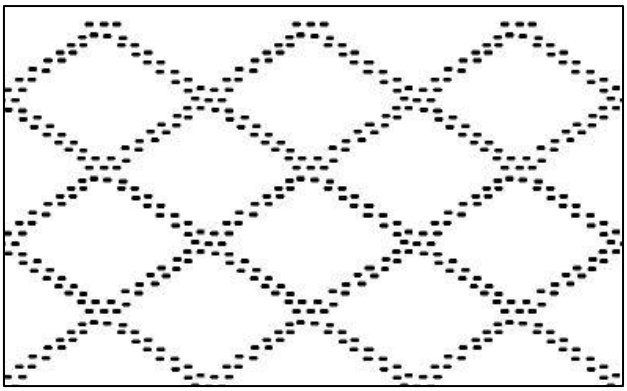
Şekil 11 Baklava Kesimi (Yeşil, 2020)

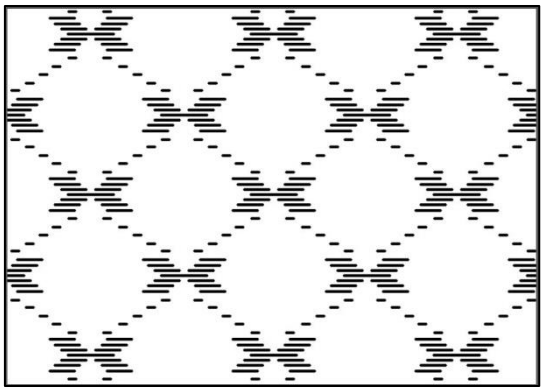
Şekil 12İkiden Açıp Kavuşturma (Yeşil, 2020)

Şekil 13İkiden Açıp Kavuşturma (Yeşil, 2020)

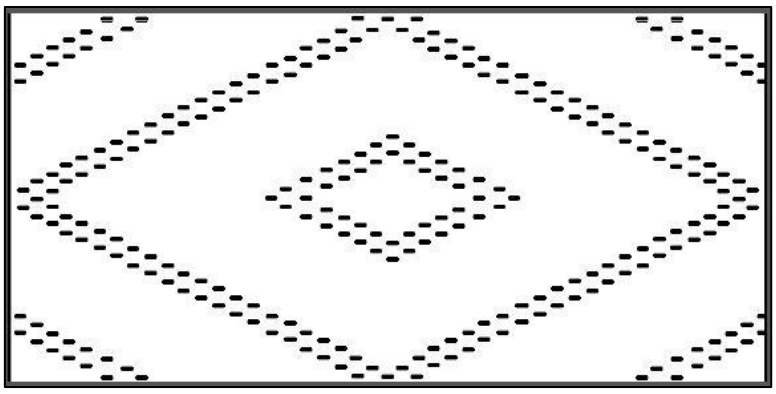
Şekil 14Zıttına (Yeşil, 2020)

Şekil 15Tülü Perde (Yeşil, 2020)

2.10.3.3 Göveç içi

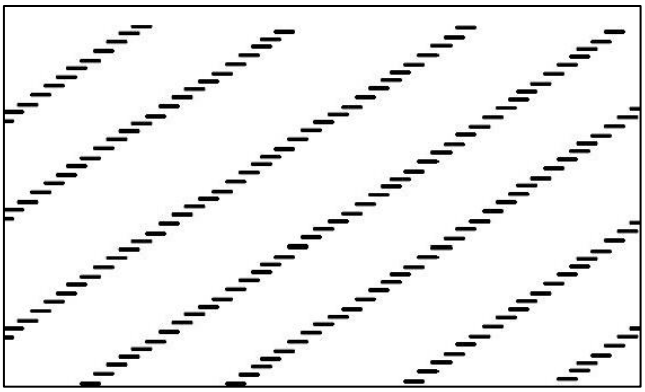
Baklava kesimi motifinin büyük boyutlu uygulaması olan bu motif yörede göveç içi olarak adlandırılmıştır. Baklava bölümünün ortasına daha küçük bir baklava motifi yerleştirilmiştir. Motifi oluşturan küçük dikdörtgen basamaklar içeren çizgiler iki ya da üç sıra halinde uygulanabilmektedir. Göveç, içinde yemek pişirilen toprak kabın adıdır (Şekil 16).

Şekil 16Göveç İçi (Yeşil, 2020)

2.10.3.4 Kovalama

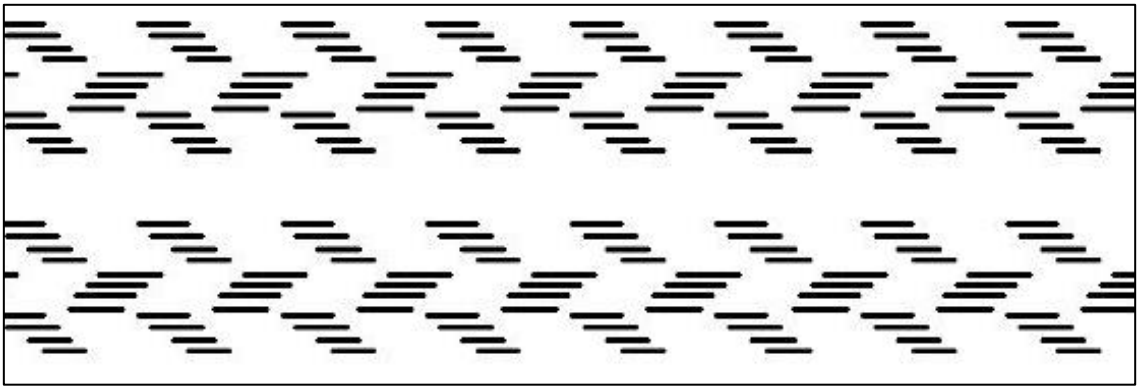
Birbirine paralel verev hatlardan oluşan bir düzenlemedir. Verev çizgiler birbirinin ardı sıra yer aldığı diğer, bir ifade ile birbirini takip ettiği için olsa gerek yörede bu motife kovalama ismi yakıştırılmıştır (Şekil 17).

Şekil 17 Kovalama (Yeşil, 2020)

2.10.3.5 Şeker Kestirmesi

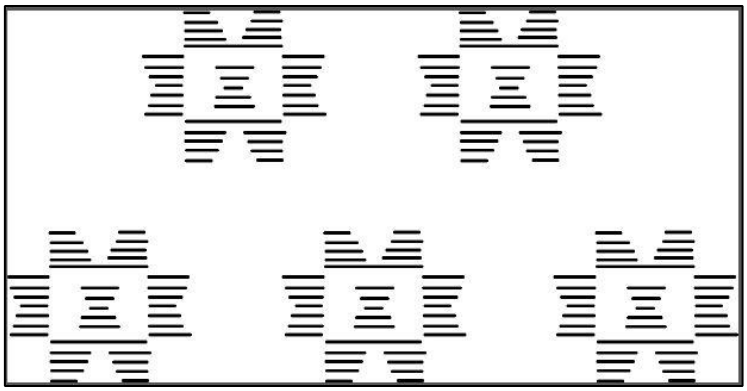
Motif paralelkenar şeklin eşit aralıklarla yan yana ve kaydırılmış eksende üst üste yön değiştirerek sıralamasını göstermektedir. Üç boyutlu bir görüntü yansıtan bu motif yörede kesme şekere benzetilerek şeker kestirmesi olarak adlandırılmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18Şeker Kestirmesi (Yeşil, 2020)

2.10.3.6 Kabak Çiçeği

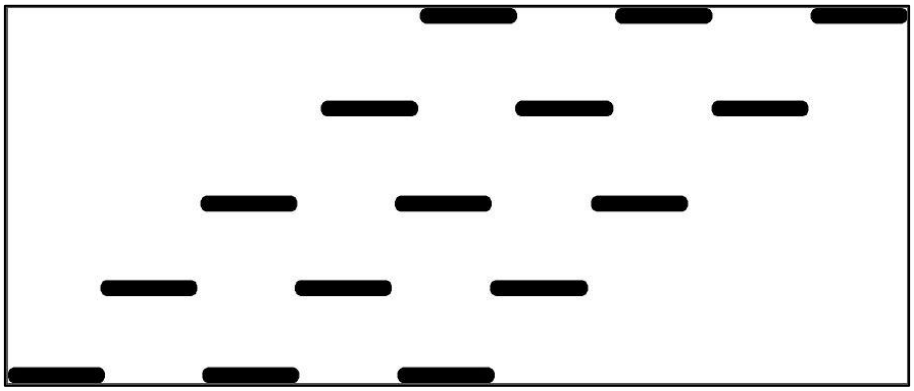
Çok stilize bir çiçeğe benzeyen motif yörede kabak çiçeğine benzetilerek bu adla ifade edilmektedir. Bu motifin halı ve kilimlerde görülen ve yıldız olarak adlandırılan motiflerle benzerliği dikkati çekmektedir. Özellikle Selçuklu dönemi Konya ve Beyşehir ile Osmanlı dönemi Holbein ve bunlardan gelişen Bergama halıları gibi geometrik örnekli halılarda yıldız motiflerinin yoğun olarak kullanılmış olduğu görülmektedir (Şekil 19).

Şekil 19 Kabak Çiçeği (Yeşil, 2020)

2.10.3.7 Yaprak

Paralel kenar şeklinde bir motiftir. Beş basamaktan ibaret verev çizginin üç sıra halinde yan yana dokunması ile oluşturulmuştur. Yörede bu motifle dokunmuş çemberlere yapraklı denmektedir (Şekil 20).

Şekil 20 Yaprak (Yeşil, 2020)

2.11 ÇEMBER DOKUMALARDA YÜZEY VE KOMPOZİSYON

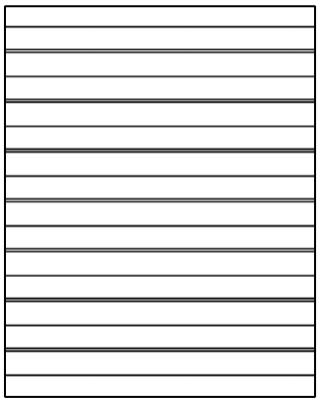
Çember dokumalarında gözlenen kompozisyonlarda, enine yollu, boyuna zikzak yollu, boyuna zikzak yollu enine çizgili, verev yollu, baklava şemalı ve serpme motifli kompozisyonlar gibi düzenlemeler görülmüştür.

2.11.1 Enine yollu kompozisyonlar

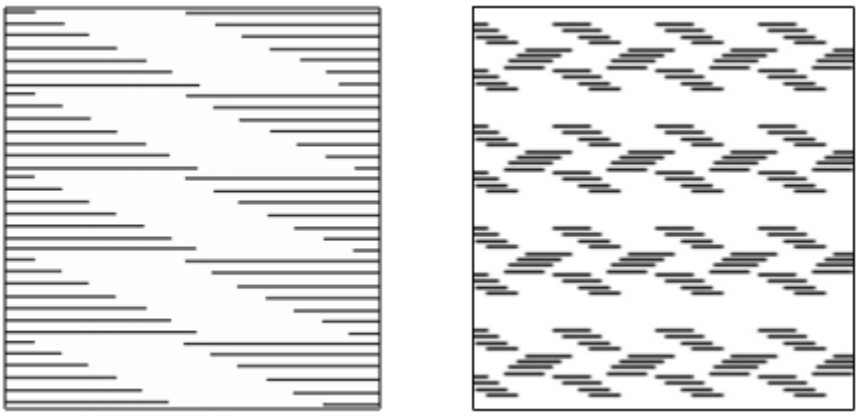
Bu kompozisyonlara motifler yüzeyde, atkı ipliği doğrultusunda eşit aralıklarla tekrarlanarak düzgün sıralar oluşturmaktadırlar. Sıraların arasındaki açıklık 3-4 cm kadardır. Top fitil, çift fitil, analı-kızlı ve şeker kestirmesi motifleri ile oluşturulan çemberler bu gruba girmektedirler (Şekil 21).

Çizgisel karakterli şeker kestirmesi motifi ise birbiri ile yan yana bağlantı kurarak bir şerit oluşturmakta ve bu şerit dokuma yüzeyinde eşit aralıklarla yer almaktadır.

Yine bu grup altında değerlendirilen ancak farklı kompozisyon gösteren çizgisel karakterli şatır eteği motifli çember ise büyük boyuttaki motifin çember yüzeyinde karşılıklı uzun kenarlar boyunca üst üste sıralamasını göstermektedir. Motifler karşılıklı olarak birbirine ters simetrik konumda yerleştirilmişlerdir.

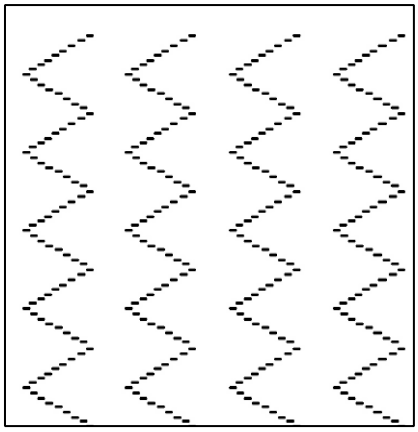
Şekil 21 Enine Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)

Şekil 22 Enine Yollu Kompozisyonlar (Şatır Eteği, Şeker Kestirmesi) (Yeşil, 2020)

2.11.2 Boyuna zikzak yollu kompozisyonlar

Bu tip kompozisyonlar motif birimleri, birbirleri ile üst üste bağlantı kurarak, çözgü doğrultusunda zikzak çizerek uzanmaktadır. Yüzeyde eşit aralıklarla tekrarlanarak düzgün sıralar oluştururlar. Sıraların arasındaki açıklık 12-15 cm kadardır. Yılan eğrisi motifleri ile oluşturulan düzenlemeler bu gruba girmektedir (Şekil 23).

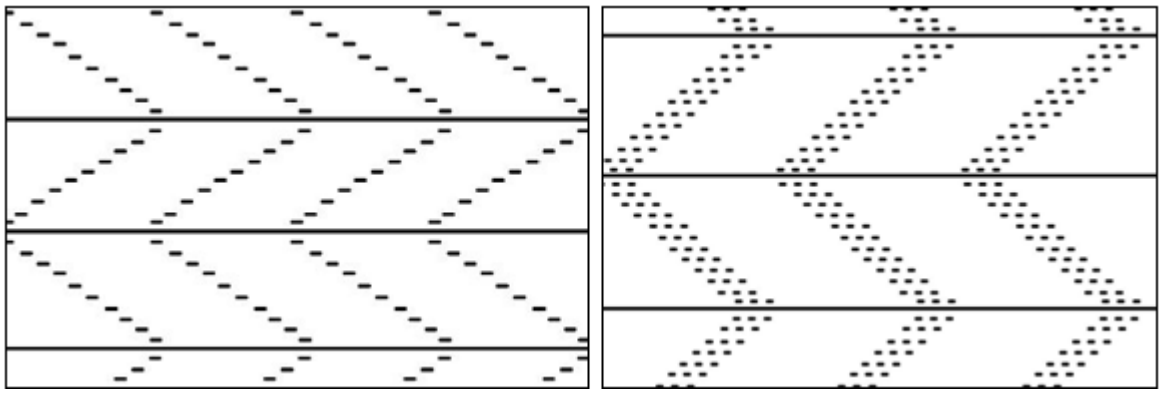

Şekil 23 Boyuna Zikzak Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)

2.11.3 Boyuna zikzak yollu enine çizgili kompozisyonlar

Bu kompozisyonları boyuna zikzak yollu çemberlerden ayıran tek fark, yüzey boyunca uzanan motifleri eşit aralıklarla dik kesen enine çizgilerdir. Top fitil ile oluşturulan bu çizgiler motifin sağa ve sola kırılma gösterdiği, bölümlerde, motifleri birbirine bağlayan devamlı bir hat şeklinde ya da motifler arasında kesik kesik uygulanmışlardır. Yılan eğrisi motiflerinin

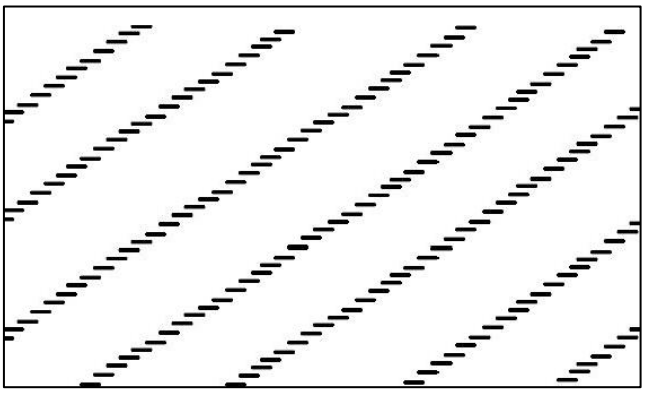
çizgilerle desteklendiği direkli olarak adlandırılan motiflerin yer aldığı düzenlemeler bu grubu oluşturmaktadır (Şekil 24).

Şekil 24 Boyuna Zikzak Yollu Enine Çizgili Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)

2.11.4 Verev yollu kompozisyonlar

Bu gruba giren kompozisyonlarda kısa kenarlarda yer alan şerit şeklindeki bordürler arasında kalan zemin değişik aralıkta verev bölümlere ayrılmıştır. Zemin üzerinde belirginleşen verev yollar küçük dikdörtgen lekelerden oluşan kaydırılmış basamakların tek, çift ya da üç sıralı uygulamaları ile oluşturulabilmektedir (Şekil 25).

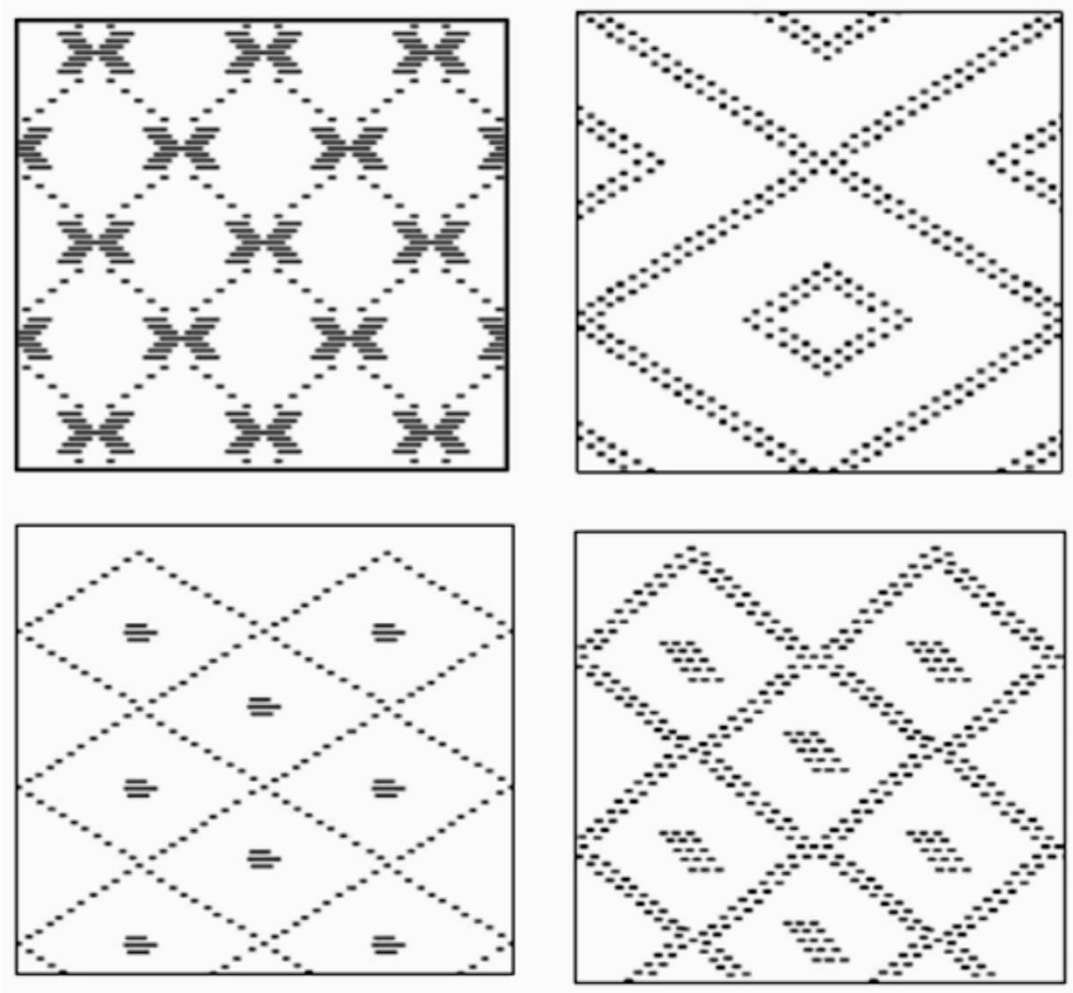

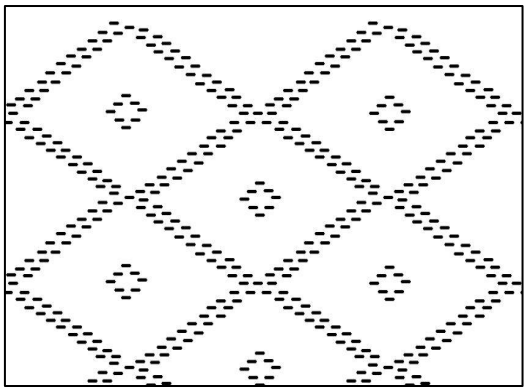
Şekil 25 Verev Yollu Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)

2.11.5 Baklava şemalı kompozisyonlar

Bunlar motiflerin, yöresel ifadesi ile işlemenin, dolayısıyla desen atkısını oluşturan pamuk ipliğinin yüzeyde en yoğun görüldüğü uygulamalardır. Kompozisyonun kısa kenarlarında yer alan şerit şeklindeki bordürler arasında kalan bölüm tamamen baklava dilimlerine ayrılmaktadır. Değişik boyutlardaki Baklava kesimi kompozisyonların sonsuza uzanan düzenlemelerini gösteren bu kompozisyonlarda baklava bölümlerin ortaları ya da boş bırakılmakta ya da daha küçük motiflerle doldurulmaktadır (Şekil 26).

Yörede baklava kesimi olarak adlandırılan motifin tek iki ya da üst sıralı hat çizen uygulamaları ve tülü perde motifi ile oluşturulan düzenlemeler bu gruba girmektedir.

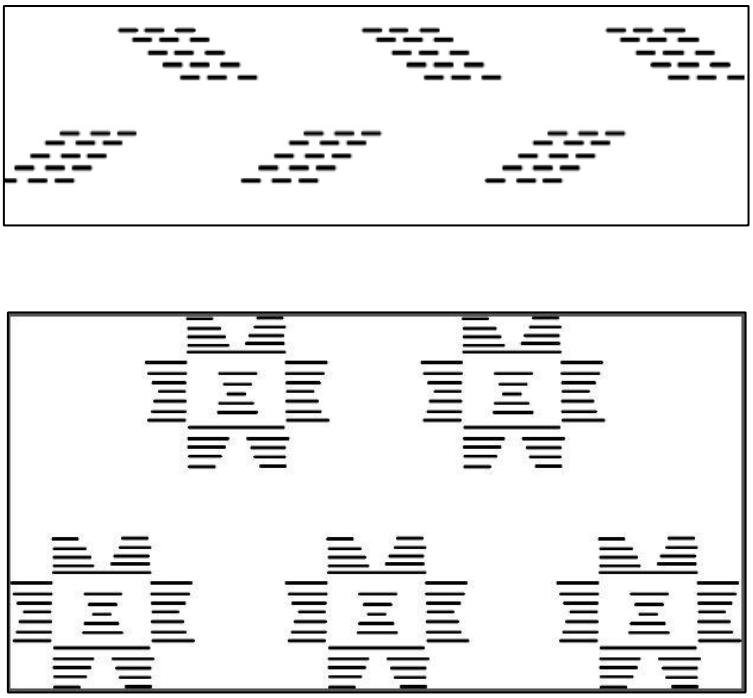

Şekil 26 Baklava Şemalı Kompozisyonlar (Yeşil, 2020)

3.11.6 Serpme motifli kompozisyonlar

Bu gruba giren kompozisyonlarda motifler belirli bir düzende bütün yüzeye serpiştirilmişlerdir. Eşit aralıklarla yan yana yerleştirilen motifler, her üst sırada, bir alt sıradaki motiflerin aralıklarını ortalayacak şekilde, alternatif olarak sıralanırlar. Kabak çiçeği ve yaprak motifli çemberler böyle bir düzenleme göstermektedirler (Şekil 27).

Şekil 27 Serpme Motifli Kompozisyonlar (Yeşil,2020)

2.12 ÇEMBER DOKUMALARDA RENK ÖZELLİKLERİ

Eflani'de üretilen çember dokumaların düzlemi ve deseni beyazdır. Böylece motif sanki dokumanın içerisinde özgün bir görünüm vermektedir. Hava şartlarına göre çemberler koyu renklere de boyanabilir, en yaygın olanı koyu nefti yeşilidir. Çemberin etrafı çerçeve şeklinde bordo, lacivert veya sarı renkle ince bir hatla belirtilebilir (Görsel 61).

Görsel 62 Hava Şartlarına Göre Dokunmuş Bir Elbise (Yeşil, 2020)

BÖLÜM III

3.1 ANKET FORMUNDAN ELDE EDİLEN BULGULAR

Dokuma ustalarıyla yapılan anket formunda 22 adet soru hazırlanmıştır. Hazırlanan sorularda dokuma ustalarının yaşı, öğrenim durumu, medeni durumu sorulmuştur. Dokumacılığa kaç yaşında başladığı, bu işi kaç yıldır sürdürdüğü, kimden öğrendiği, amacının ne olduğu anket formunda yer almaktadır. Dokumayla ilgili kullandığı tezgâh türü ve hammaddeler, tercih ettiği iplikler, renkler ve motifler sorularak elde edilen veriler grafiklere aktarılmıştır.

Dokuma ustalarının yaşları ile ilgili veriler değerlendirildiğinde ustaların 48-65yaş aralığında olduğu bilinmektedir. Ortalama olarak 60 yaşlarında oldukları tespit edilmiştir. Buna göre dokumacılığı yapmış olan ustalar günümüzde orta yaşlı grubundadırlar. Cinsiyet ile ilgili veriler değerlendirildiğinde ustaların bayan, olduğu tespit edilmiştir. Ustalardan dördü okur-yazardır. Ustaların dokuma yapma amaçlarının şahsi çember ihtiyacını gidermek vegelir elde etmek olduğu belirlenmiştir. Ustaların 6'sının çember kumaş dokumacılığını ailesinden, ikisi ise kurslardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ortalama 35-40 yıl aralığında dokuma yaptıklarını belirten dokuma ustaları, bu işin hiç eğitimini almadan hatta okuma yazma bilmeyen dokumacıların dokunan kumaşın kalitesini, renk uyumunu, motiflerin özelliklerini, ailelerinden ya da usta çırak ilişkisiyle öğrenmişlerdir. Ancak günümüzde bu mesleği sürdürmemektedirler.

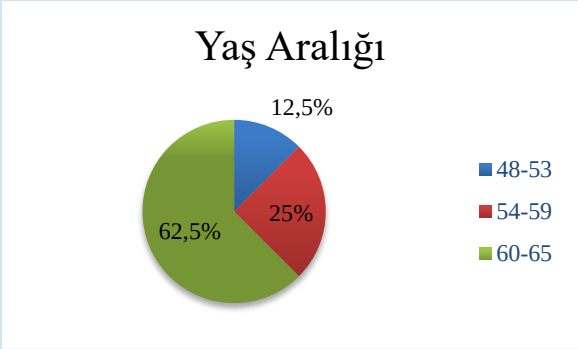
3.2 ANKET VE BİLGİ FORMLARINDA ELDE EDİNİLEN BULGULAR VE YORUMLAR

Karabük ili Eflani ilçesinde ve Saçak Köyünde bulunan Çember Dokumaları yapan ustalardan ve dokuma ürünlerinden elde edinilen veriler bu bölümde incelenip değerlendirilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda Eflani Çember dokuması yapan 2 usta tespit edilmiştir. Bu ustalarla yapılan anketlerden elde edilen veriler değerlendirilerek şu sonuçlar elde edilmiştir.

3.3 ANKETLERDEN ELDEN EDİLEN VERİLER

Çember dokuma ustalarının yaşları ile ilgili veriler değerlendirildiğinde bireylerin 48- 65 yaş arasında ve kadın oldukları tespit edilmiştir. Ustalardan dördü okur-yazardır. Ustaların dokuma yapma amaçlarının şahsi çember ihtiyacını gidermek ve gelir elde etmek olduğu belirlenmiştir. Ustaların 6'sının çember kumaş dokumacılığını aile bireylerinden, ikisi ise kurslardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ortalama 35-40 yıl aralığında dokuma yaptıklarını belirten dokuma ustaları, bu işin hiç eğitimini almadan hatta okuma yazma bilmeyen dokumacıların dokunan kumaşın kalitesini, renk uyumunu, motiflerin özelliklerini, ailelerinden ya da usta çırak ilişkisiyle öğrendikleri anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde bu mesleği sürdürmemektedirler. Ustalar birden fazla seçeneğe cevap vermişlerdir.

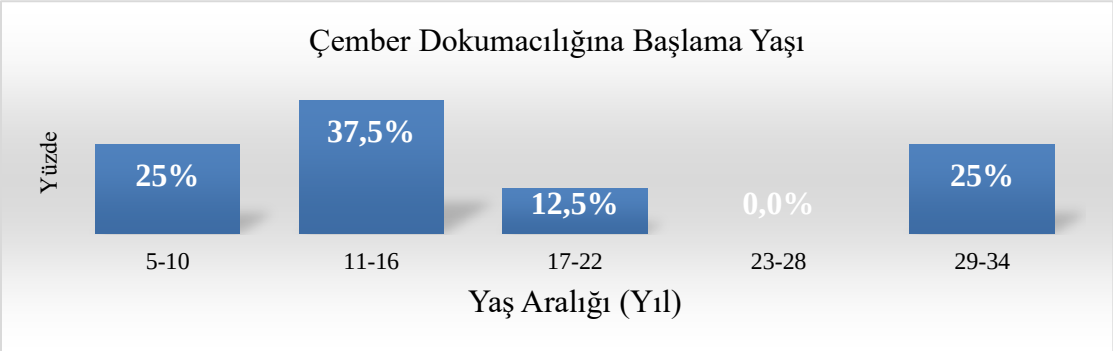
Eflani'de dokumacılıkla uğraşan ustaların cinsiyet ile ilgili verileri değerlendirildiğinde tamamen bayan olduğu, yörede çember dokumaları kadınlar tarafından dokunduğu tespit edilmiştir. Çember dokumalarla uğraşan ustaların yaş dağılımı ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik 1' de sunulmuştur.

Grafik 1 Ustaların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Grafik4.1. Ustaların yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde bölgede çember dokumayı genellikle orta yaş ve üstü sayılabilecek ustalardan % 62.5 oranında 60-65yaşları, %25 oranında 54-59 yaş grubundaki ustaların yaptığı anlaşılmaktadır.

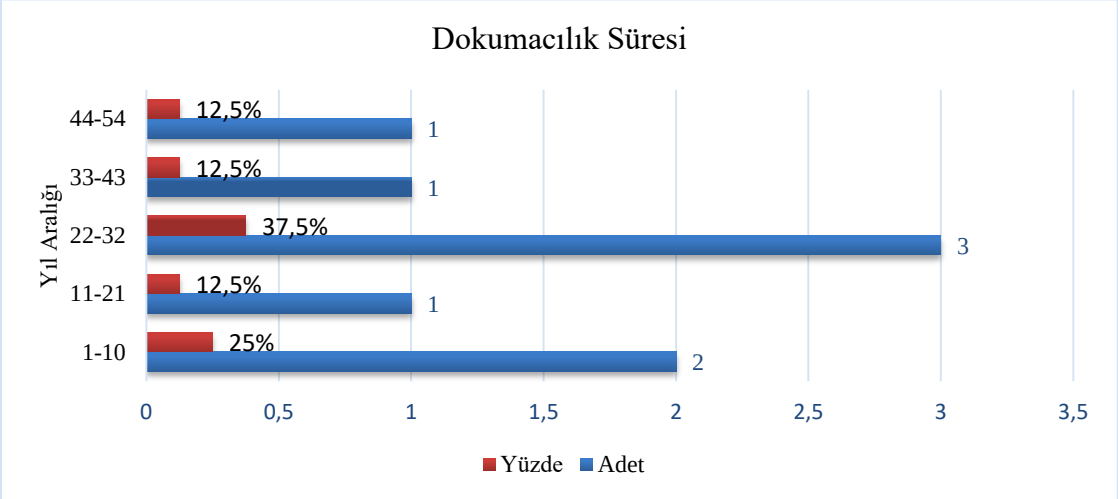
Eflani'de çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların dokumaya yapmaya başlama yaşı ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik2'de sunulmuştur.

Grafik 2Çember Dokumacılığı Yapmaya Başlama Yaşlarına Göre Dağılımı

Grafik2, çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların dokumacılığa başlama yaşlarına göre dağılımı incelendiğinde, bölgede %37.5 oranı ile 11-16, %25 oranı ile 5-10 ve 29-34 oranı dokumaya başladıkları görülmektedir. Bu grafikteki ile ilgili veriler dikkate alındığında çember dokumacılığa ustaların erken yaşta başladığı söylenebilir.

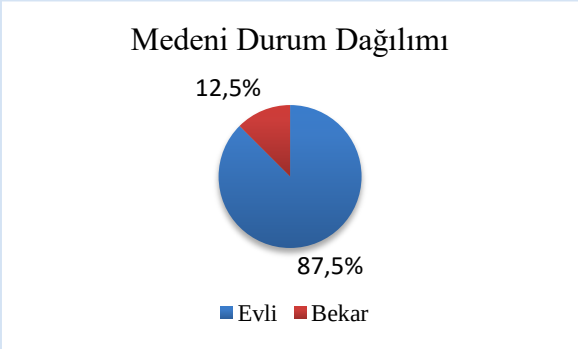
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumacılığının kaç yıldır yapıldığı verilerinin değerlendirilmesi Grafik3'te sunulmuştur.

Grafik 3 Ustaların Dokumayı Kaç Yıldır Yaptığına Göre Dağılımı

Bu grafikteki veriler dikkate alındığında çoğunlukla%37,5 oranı ile 22-32 yıl aralığı, %25 oranı ile 1-10 yıl aralığında ustaların dokuma yaptığı tespit edilmiştir.

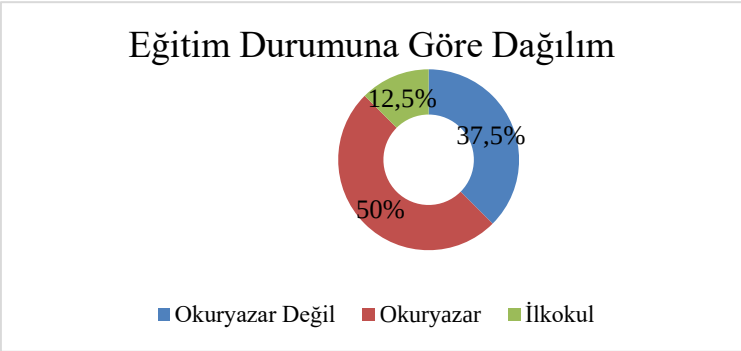
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların medeni durumu ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik4'te sunulmuştur.

Grafik 4 Ustaların Medeni Durumlarına Göre Dağılımı

Grafik4.4. çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların%87,5 oranı ile evli, %12,5 oranı ile bekar olduğu tespit edilmiştir. Bu grafikte ilgili veriler dikkate alındığında dokuma yapan ustaların çoğunluğunun evli olduğu ustaların çoğunluğunun evli olduğu orta yaş üstü olduğu görülmektedir.

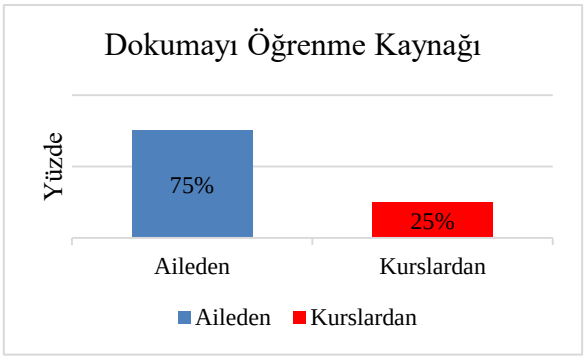
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların eğitim durumları ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik5'te sunulmuştur.

Grafik5 Ustaların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Grafik5'te çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların %50 oranı okuryazar, %37,5 oranı ise okuryazar olmadığı tespit edilmiştir.

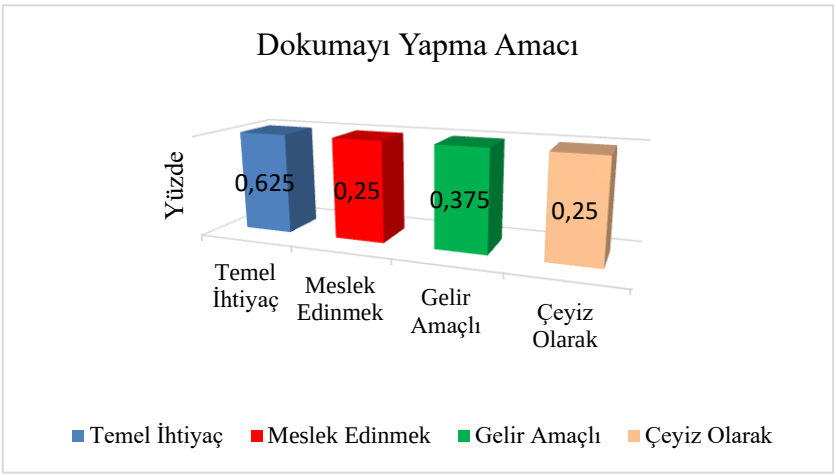
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların dokuma yapmayı öğrenme kaynakları ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik6' da sunulmuştur.

Grafik 6 Ustaların Dokumayı Öğrenme Kaynaklarına Göre Dağılımı

Grafik4.6çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların öğrenme kaynaklarına göre dağılımı incelendiğinde %75 oranı ile aileden, %25 oranı ile kurslardan öğrendiği anlaşılmaktadır.

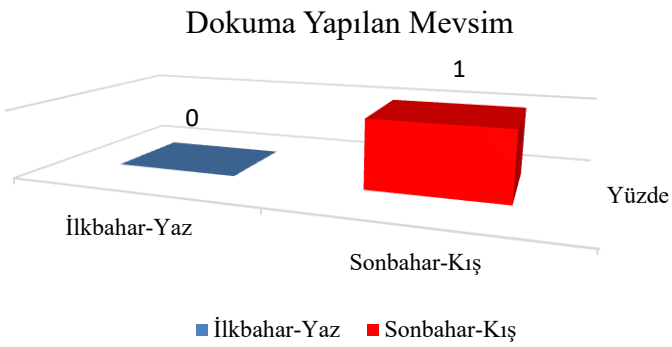
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokuma yapma amaçlarına göre verilerin değerlendirilmesi Grafik7 ‘de sunulmuştur.

Grafik 7 Ustaların Dokuma Yapma Amaçlarına Göre Dağılımı

Grafik7, çember dokumacılığı yapma amaçları ile ilgili veriler dikkate alındığında ustaların%62,5 oranı ile şahsi çember ihtiyacı, %37,5 oranı ile gelir elde etmek, %25 oranı ile meslek edinmek ve çeyiz için dokudukları tespit edilmiştir.

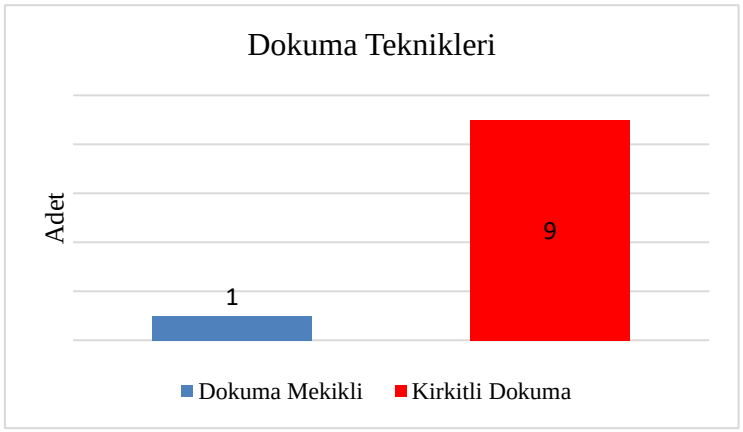
Yöre halkının çember dokumacılığını hangi aylarda (mevsim) yaptığıyla ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik8’de sunulmuştur.

Grafik 8 Ustaların Dokumayı Hangi Aylarda Yapıldığına Göre Dağılımı

Grafik8 veriler dikkate alındığında çember dokumacılığı yapan ustaların %100 oranı ile sonbahar-kış aylarında dokuma yaptıkları tespit edilmiştir.

Yöre halkı dokuma teknikleri ile verilerin değerlendirilmesi Grafik9'da sunulmuştur.

Grafik 9 Bölgede Tespit Edinilen Dokuma Tekniklerine Göre Dağılımı

Grafik9 ile ilgili veriler dikkate alındığında yörede%100 oranı ile mekikli dokuma, %12.5 oranı ile kirkitli dokuma yapıldığı tespit edilmiştir.

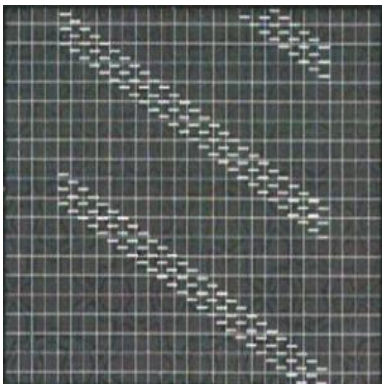
3.4 KARABÜK İLİ EFLANİ İLÇESİNDE VE SAÇAK KÖYÜ'NDE TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMALARI

Bu bölümde Karabük ili Eflani ilçesinde ve Saçak Köyü'nde tespit edilen 32 sayıda çember dokuması örnekleri incelenmiştir.

3.5 FATMA VAROL USTA'YA AİT TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ

Fatma Varol, kendine ait bir atölyesi olmadığından, İlçe Halk Eğitim Merkezi'nin sağladığı imkanlar doğrultusunda sipariş usulü çalışan, aile ekonomisine katkıda bulunan dokuma yapan ustalarımızdan biridir. Aşağıda Fatma Varol ustanın dokumuş olduğu 18 ürün gözlem formları aracılığıyla açıklanmıştır.

Ürün No 1

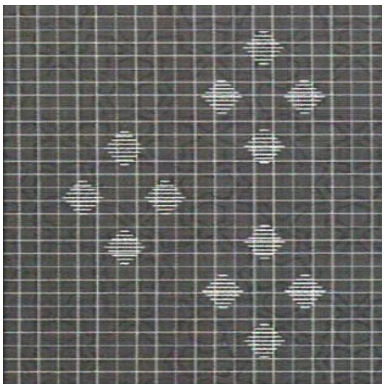
ÜÇLÜ KOVALAMA

Şekil 3.1 Görsel 3.1

Ürün Açıklaması:

42x110 cm ölçülerindeki çember dokuma, sehpa örtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı ve çözgüsünde pamuk ipliği, motiflerinde ise beyaz pamuk ipliğiyle dokunmuştur. İki kısa kenarına kalın bir çizgi görünümü veren top fitil motifi eşit aralıklarla üç sıralı tekrardan oluşan şeritli bordürler oluşturulmuştur. Kovalama motifi olarak bilinen motif, bez ayağı tekniğiyle verev yönde ve üç sıra halinde beyaz pamuk ipliğiyle dokunmuştur. Motif, atkı ve çözgüde 14/1 cm dokuma üzerinde bez ayağı ile dokunmuş ve yarım raport düzenli tekrar edilmesi şeklinde oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen bu çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 2

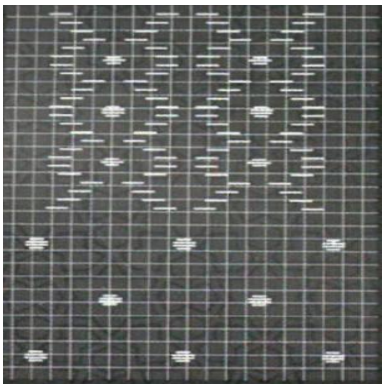
MİSKET TOPLARI

Şekil 3.2 Görsel 3.2

Ürün Açıklaması:

42x110 cm ölçülerindeki çember dokuma sehpa örtüsü olarak kullanılmaktadır. Çözgü, atkı, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. İpin sıklığı, çözgüde 14/1cm, atkıda 16/1cm, desende 7/1 cm beyaz kalın pamuk ipliğiyle dokunmuştur. Çember dokumanın iki kısa kenarındaki bölümlerin arasına papatya motifi, pamuk ipliğiyle simetri aralıklarla oluşturulmuştur. Çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 3

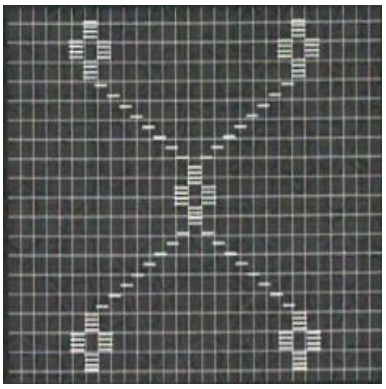
AYIDABANI

Şekil 3.3 Görsel 3.3

Ürün Açıklaması:

30x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Çözgü, atkı, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 14/1cm, atkıda 16/1cm, desende 7/1 cm beyaz kalın pamuk ipliğiyle beze dokunmuştur. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra halinde oluşan ince bordo çizgi ile oluşmaktadır. Çember zeminin ortasına beyaz pamuk ipliğiyle bez ayağı tekniğiyle sağa ve sola yatık baklava şemasının açılıp kapanmasıyla oluşan ve ortasına motiflerini yerleştirilmesi ve birbirini takip etmesiyle oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 4

KÜPŞEKER

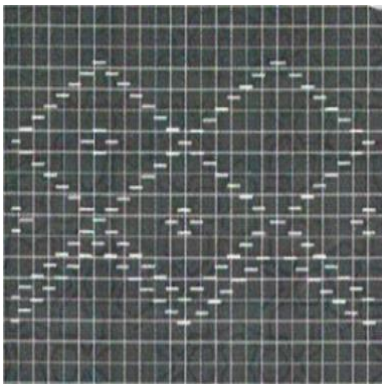

Şekil 3.4 Görsel 3.4

Ürün Açıklaması:

28x20 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Çözgü, atkı, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 14/1cm, atkıda 16/1cm, desende 8/1 cm kalın beyaz pamuk ipliğiyle çember dokumanın ortasına küp şeker motifi, birbiri ile yan yana bağlantı kurarak yön değiştirilmesiyle üç boyutlu görüntü yansıtan motif yörede küp şekere benzetildiği için küp şeker olarak adlandırılmaktadır. Çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi, atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesiyle oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halindeki çember dokumanın kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 5

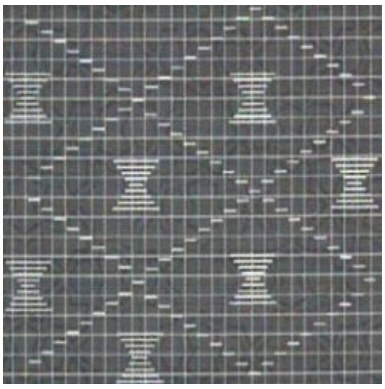
İÇİ SİNEKLİ

Şekil 3.5 Görsel 3.5

Ürün Açıklaması:

29x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Çözgü, atkı, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1cm, atkıda 17/1cm, desende 7/1 cm kalın beyaz pamuk ipliğiyle çember dokumanın ortasına kalın beyaz pamuk ipliğiyle eşkenar dörtgen şeklindeki baklava diliminin tek sıra halinde küçük baklava motifleri yerleştirilmiştir. Görünümü yörede baklava kesimi olarak adlandırılmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir.Tek parça halindeki çember dokumanın kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 6

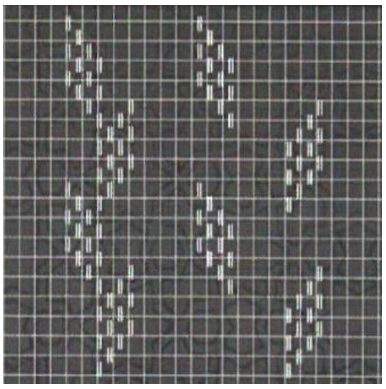
MEKİK İÇİ SATIRAĞZI

Şekil 3.6 Görsel 3.6

Ürün Açıklaması:

28x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipiyle oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 14/1cm, atkıda 14/1cm, desende 7/1 cm kalın beyaz pamuk ipliğiyle orta zeminine kalın beyaz pamuk ipliğiyle eşkenar dörtgen şeklindeki baklava diliminin tek sıra halinde küçük baklava motifleri ile aynı hizadan başlayıp eşit aralıklarla üst üste kısalarak sıralanan ince çizgiden oluşan satır ağzı motifi yerleştirilerek dokunmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 7

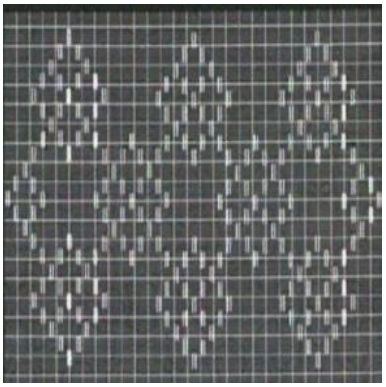
BUĞDAY
BAŞAĞI

Şekil 3.7 Görsel 3.7

Ürün Açıklaması:

28x19 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1cm, atkıda 16/1cm, desende 8/1 cm çember dokumanın zeminine paralel kenar şeklindeki buğday başağı motifi kalın beyaz pamuk ipliğiyle verev çizgilerin üç sıra şeklinde yan yana dokunması ile oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 8

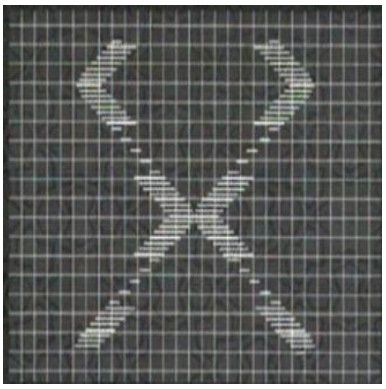
MOZAİK

Şekil 3.8 Görsel 3.8

Ürün Açıklaması:

28x18.5 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 14/1cm, atkıda 15/1cm, desende 7/1 cm çember dokumanın zemini baklava dilimlerinin çift sıra halinde, baklava dilimlerinin ortasına çift sıra halinde motiflerin birbirlerine bağlantılı şekilde mozaik motifi, kalın beyaz pamuk ipliğiyle oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 9

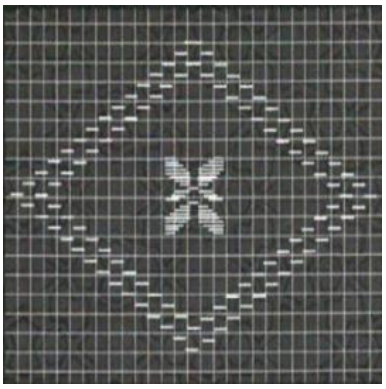
KARŞILIKLI
MEKİK

Şekil 3.9 Görsel 3.9

Ürün Açıklaması:

28x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1cm, atkıda 15/1cm, desende 8/1 cm çember dokuma bez ayağı tekniğiyle yatay çizgilerin uzun ve kısa şekilde birbirini takip etmesiyle orta zeminde mekiğe benzeyen motifin birleşmesiyle oluşmakta sağa ve sola ayrılarak uzunlu kısalı çizgilerin takip etmesiyle oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 10

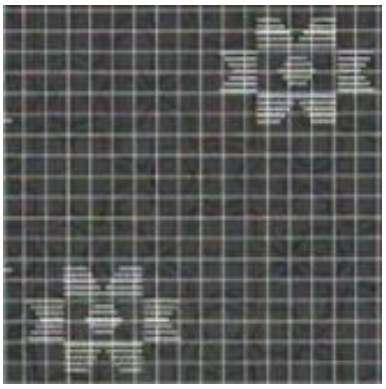
KELEBEK

Şekil 3.10 Görsel 3.10

Ürün Açıklaması:

28x18.5 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 15/1cm, atkıda 16/1 cm, desende 8/1 cm çember dokumanın ortasına eşkenar dikdörtgen çift baklava diliminin yerleştirilmesi ve dikey şekilde baklava diliminin orta kısmına ise otantik kelebek motifi ile oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 11

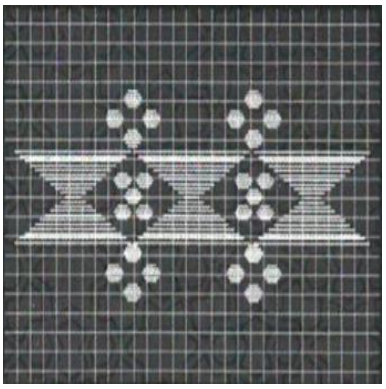
KABAK
ÇİÇEĞİ

Şekil 3.11 Görsel 3.11

Ürün Açıklaması:

28x18cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince mavi çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 15/1cm, atkıda 17/1cm, desende 8/1 cm zemin üzerine kalın pamuk ipliğiyle eşkenar dikdörtgen şeklinde baklava diliminin yerleştirilmesi ve baklava motifinin orta kısmına ise çiçeğe benzeyen kabak çiçeği motifi tekniğiyle dokunmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 12

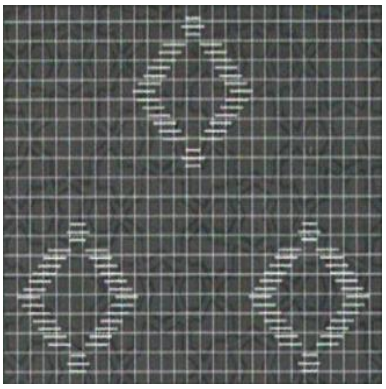
PAPATYAL
ŞATIRETEĞİ

Şekil 3.12 Görsel 3.12

Ürün Açıklaması:

28x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince mavi çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı çözgüde 14/1cm, atkıda 16/1cm, desende 7/1 cm zemin üzerine kalın pamuk ipliğiyle uzunlu kısalı yatay çizgilerden meydana gelen çember dokumanın yüzeyinin yarısına kadar uzanan kısa aralıklarla tekrar eden ince çizgiden oluşan şatır eteği ve baklava motiflerinin orta kısmına papatya motifi tekniğiyle oluşturulmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 13

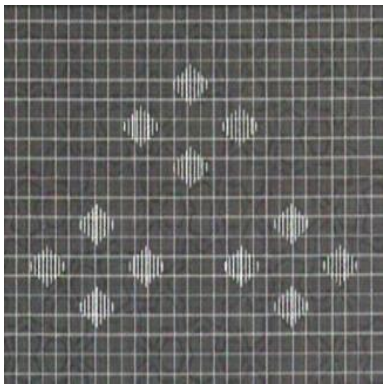
BEREKET
NARI

Şekil 3.13 Görsel 3.13

Ürün Açıklaması:

27x18 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın zemini ise atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince bordo çizgiden oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 15/1 cm, atkıda 18/1 cm, desende 7/1 cm çember dokumanın zemini yatay çizgilerden oluşan belli aralıklarla üst üste kaydırarak ince çizgilerden oluşan bereket narı motifi oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halindeki çember dokumanın kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 14

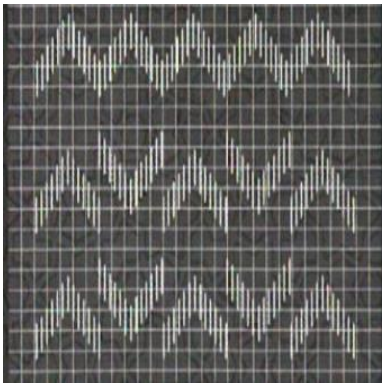
MİSKET TOPLARI

Şekil 3.14 Görsel 3.14

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember dokuma sehpa örtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 18/1cm, atkıda 12 /1 cm, desende 7/1 cm çemberin zemini yatay çizgilerden oluşan belli aralıklarla üst üste uzanan ve kısalan çizgilerden oluşan misket topları motifi turuncu pamuk ipliğiyle dokunmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 15

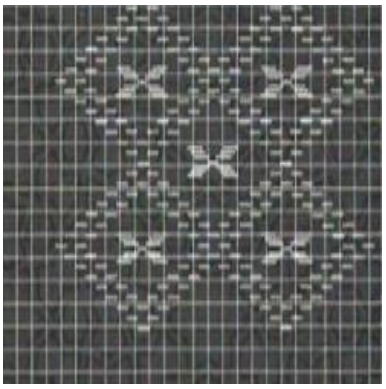
TIRMIK

Şekil 3.15 Görsel 3.15

Ürün Açıklaması:

29x16 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 17/1 cm, atkıda 12/1 cm, desende 7/1 cm çember dokuma yüzeyinde yatay çizgilerin eşit aralıklarla sağa ve sola basamak şeklinde tekrar eden zikzak çizgilerin ve çember yüzeyinde düz ve ters yönde serpme şeklinde oluşan tırmık motifi beyaz kalın pamuk ipliğiyle oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 16

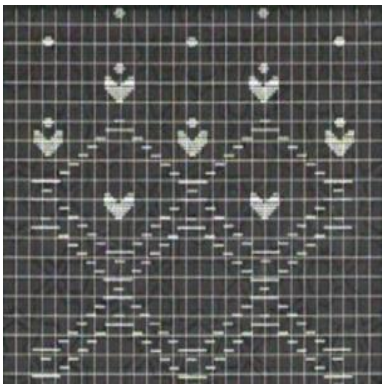
OTANTİK
KELEBEK

Şekil 3.16 Görsel 3.16

Ürün Açıklaması:

Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Orta zeminine kalın beyaz pamuk ipliğiyle eşkenar dörtgen şeklindeki baklava diliminin çift sıra halinde küçük baklava motifleri ve dikey şekilde baklava diliminin orta kısmına ise otantik kelebek motifi oluşturulmaktadır. Yörede çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 17

KALPLİ
PUANLI

Şekil 3.17 Görsel 3.17

Ürün Açıklaması:

29x19 cm ölçülerindeki çember dokuma örnek parça olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın iki kısa kenarına ak kenarlıklı dar bordo ton ile başlayan top fitil deseni üç sıra tekrarından oluşan şeritli bordürleri oluşturmuştur. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1 cm, atkıda 16 /1 cm, desende 7/1 cm baklava dilimlerin tekrar etmesinden yeni baklava motiflerin oluşması ve baklava motifinin ortasına kalp motifi yerleştirilerek ve aralara kalp motifleri serpiştirilmesiyle oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü ipliklerinin bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 18

MEKİKLİ → Görsel 3.18

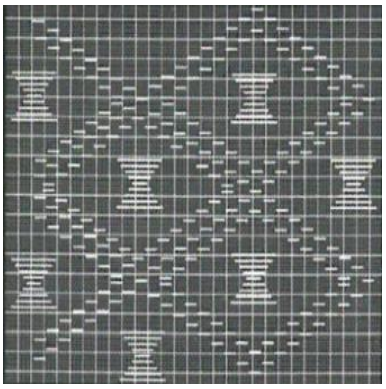
Ürün Açıklaması:

30x28 cm ölçülerindeki çember mendil olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1cm, atkıda 16/1cm çember bezi dokuma üzerine çiçek motifini nakış tekniklerinden kanaviçe tekniği uygulanarak mendil formu oluşturulmuştur. Ocak 2020 üretilen çember mekik kullanıldığı için mekikli olarak bilinmektedir. Mendilin kenarları iğne oyası ile kenar temizleme işlemi yapılmıştır.

3.6 MÜKERREM KOCATÜRK USTA'YA AİTTESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ

Mükerrem Kocatürk, Saçak Köyü'nde atadan kalma tezgâhta dokuma yapan yöre pazarında satış yapan ve sipariş usulü çalışan, aile ekonomisine katkıda bulunan sayılı usta dokumacılarımızdan biridir. Aşağıda 9 ürün açıklamalarla ifade edilerek anlatılmıştır.

Ürün No 1

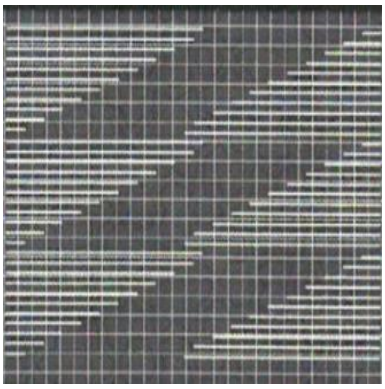

Şekil 3.18 Görsel 3.19

Ürün Açıklaması:

55x123 cm çember başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1cm, atkıda 16/1cm, desende 8/1 cm çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince çizgi ile oluşmaktadır. Çember dokumanın zemini baklava dilimlerinin çift sıra halinde üst üste tekrarlanması sonucu yeni baklava oluşmasıyla, baklava dilimlerinin ortasına aynı hizadan başlayıp eşit aralıklarla üst üste kısalarak sıralanan ince çizgiden oluşan şatır ağzı motifi kalın beyaz pamuk ipliğiyle oluşmaktadır. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 2

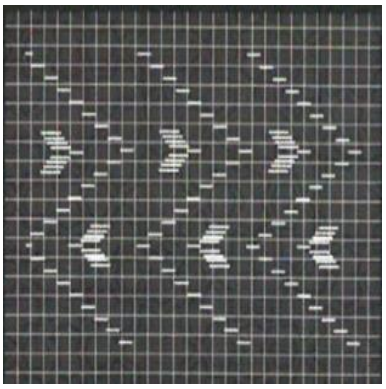
ŞATIR
ETEĞİ

Şekil 3.19 Görsel 3.20

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember dokuma başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın kısa kenarlarında atkı ipliğine oranla daha kalın pamuk ipliyle gidiş dönüş beyaz konturlu ince borda çizgi ile oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 17/1 cm, atkıda 14 /1cm, desende 7/1 cm çember yüzeyi kalın pamuk ipliğiyle dokunan, uzun ve kısa yatay çizgilerden oluşan yüzeyin yarısına kadar küçük aralıklarla üst üste kısalarak tekrarlanan yedi ince çizgiyle oluşmuş şatır eteği motifi, çemberin uzun kenarları karşılıklı üst üste ters simetri şeklinde sıralanarak dokunmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, mekik kullanıldığı için mekikli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 3

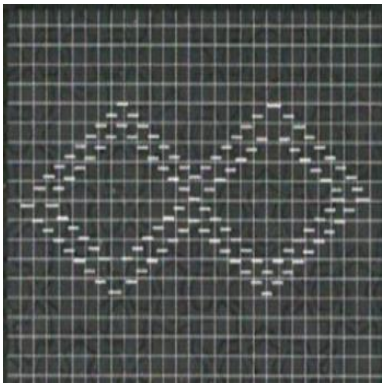
SARMAŞIK,
YILAN EĞRİSİ

Şekil 3.20 Görsel 3.21

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember dokuma başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın iki kısa kenarına beyaz konturlu ince bordo çizgi ile üç sıra eşit aralıklı şeritler halinde oluşturulmuştur. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1 cm, atkıda 16/1 cm, desende 9/1 cm zemin üzerine kalın pamuk ipliğiyle tek hattan oluşan zikzak çizgilerin dikey şekilde yan yana uygulanması sonucu oluşan yılan eğrisi motifi, zikzak çizgilere simetri gelecek şekilde sarmaşık motifi oluşturulmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü ipliklerin bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 4

İKİLİ
GAVUŞDUMA

Şekil 3.21

Görsel 3.22

Ürün Açıklaması:

55x123 cm ölçülerindeki çember dokuma başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 15/1cm, atkıda 15/1cm, desende 7/1 cm eşkenar dörtgen şeklindeki baklava motifinin iç içe çift sıra halinde birbirine bağlantılı şekilde ikili gavuşduma motifi dokunmuştur. Ocak 2020'de üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü iplikleri bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 5

TEK FİTİL → Görsel 3.23

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember dokuma başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 20 /1 cm, desende 9/1 cm çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi aralıklı mesafelerle atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. İki parça halinde dokunan çember uzun kenarlarından muşabak tekniğiyle birleştirilerek kare formunu getirilmektedir. Yörede çember mekik kullanıldığı için mekikli olarak tanımlanmaktadır. Çemberin iki kenarında saçak kullanılmaktadır. Mevsimlik olarak kış aylarında nefti yeşile boyadıkları çemberleri örtünmektedir, fakat günümüzde bu işlem çok fazla gerçekleşmemektedir.

Ürün No 6

PEŞKİR → Görsel 3.24

Ürün Açıklaması:

32x74 cm ölçülerindeki peşkir olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1 cm, atkıda 20/1 cm, desende 9/1 cm belli aralıklarla tek ve çift enine çizgilerin zemin atkı ipliğinden farklı renkte atkı iplikleri kullanılarak tekrar edilmesiyle oluşan bez ayağı tekniğiyle dokunmuş pamuklu dokumadır. Peşkir günümüzde dokunmamaktadır.

Ürün No 7

PEŞKİR → Görsel 3.25

Ürün Açıklaması:

34.5x98 cm ölçülerindeki peşkir olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1 cm, atkıda 20/1 cm, desende 9/1 cm peşkir dokumanın iki kısa kenarına kırmızı kontur ile başlayan tek fitil motifi ile oluşmaktadır. Peşkir dokuma, basamaklardan oluşturulan ince çizgilerin üst üste kırmızı, mavi verev şekilde sıralanmasıyla oluşmaktadır. Peşkir, çift ve tek enine çizgilerin zemin atkı ipliğinden farklı renkte atkı ipliklerin kullanılıp tekrar edilmesiyle dokunmaktadır. Peşkir günümüzde dokunmamaktadır.

Ürün No 8

PEŞTAMAL → Görsel 3.26

Ürün Açıklaması:

53x75 cm ölçülerindeki peşkir olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 20/1 cm, desende 9/1 cm peştamal, bez ayağı tekniğiyle dokunmuş lacivert zemin üzerine enine çizgili kenarları sarı konturlu, ortasından borda çizgi ile lacivert şeritler eşit mesafelerle üst üste sıralanarak oluşturulmaktadır. Kasım 1992 yılında üretilmiştir.

Ürün No 9

DOKURCUN → Görsel 3.27

Ürün Açıklaması:

45x50 cm ölçülerindeki dokurcun kumaş olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 23/1 cm, atkıda 25/1 cm dokurcun kumaş kıyafetlerin dokumasında tercih edinilen bez ayağı tekniğiyle dokunmuş sık dokunuşlu kumaş beyaz zemin üzerine bordo, gri, lacivert üçlü ince ve kalın çizgilerin tekrarlanması sonucu ile oluşan dokumalardır. Kasım 1992 yılında üretilmiştir. Dokurcun günümüzde dokunmamaktadır.

3.7 ÖĞRETMEN EVİ'NDE TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ

Öğretmen Evi Müdürü Osman Ulaş'ın katkılarıyla elde edinilen ürünler dekoratif amaçlı kullanılmaktadır. Aşağıda 4 ürün açıklamalarla ifade edilerek anlatılmıştır.

Ürün No 1

BAKLAVA → Görsel 3.28

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember sehpa örtüsü olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 16/1cm desende 9/1cm çember dokumanın iki kısa kenarına tek fitil motifi eşit aralıklarla tekrarlanması ile oluşturulmuştur. Zemin üzerine kalın pamuk ipliğiyle üçlü baklava motifleri oluşturulmuştur. Baklava motiflerini belirginleştirmek için nakış tekniklerinden tel kırma tekniği ve baklava motiflerinin içine çiçek deseni kanaviçe tekniği ile işlenmiştir. Ocak 2012 yılında üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü ipliklerinin bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 2

ÜÇLÜ BAKLAVA → Görsel 3.29

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember sehpa örtüsü olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 16/1cm desende 9/1cm çember dokumanın zemini ise tek fitil motifi atkı ipliğine oranla daha kalın beyaz pamuk ipliğiyle gidiş dönüş olmak üzere iki sıra geçirilmesi ile oluşturulan ince çizgiden oluşmaktadır. Zemin üzerine kalın pamuk ipliğiyle üçlü baklava motifi oluşturulmuştur. Baklava motiflerin arasına nakış tekniklerinden kanaviçe tekniği uygulanarak oluşturulmuştur. Baklava motiflerin aralarına serpme tel kırma tekniği uygulanmıştır. Ocak 2010 yılında üretilen çember, işlemeli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü ipliklerin bükülerek saçak oluşturulmuştur.

Ürün No 3

KANAVİÇE → Görsel 3.30

Ürün Açıklaması:

52x130 cm ölçülerindeki çember sehpa örtüsü olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 16/1cm desende 8/1cm çember dokumanın iki kısa kenarlardaki arasına nakış tekniklerinden kanaviçe ve hesap işi tekniği oluşturularak işleme yapılmıştır. Çember dokumanın zemini belli aralıklarla tek fitil motifi eşit aralıklarla tekrarlanması ile oluşturulmuştur. Ocak 2010'da üretilen çember, mekik kullanıldığı için mekikli olarak bilinmektedir. Tek parça halinde dokunan çemberin kenar uçlarındaki çözgü ipliklerinin bükülerek saçak yapılmıştır.

Ürün No 4

MEKİKLİ Görsel 3.31

Ürün Açıklaması:

39x29 cm ölçülerindeki çember pano olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 19/1cm, atkıda 16/1cm çember dokumanın üzerine tescillenen Eflani hindisinin resmi çizilmiştir. Hindi resmini kumaş boyama tekniği uygulanarak boyama işlemini gerçekleştirilmiştir. Zemin üzerine şablonla yazı yazılmıştır. Dantelle kenar süsleme tekniği yapılmıştır. Şubat 2010'da üretilen çember, mekik kullanıldığı için mekikli olarak bilinmektedir. Çerçeve yapılıp duvar panosu olarak kullanılmaktadır.

3.8 NESLİHAN SARI'YA AİT TESPİT EDİLEN ÇEMBER DOKUMA ÖRNEKLERİ

Neslihan Sarı, iki ustanın dışında Halk Eğitim Merkezinde Usta Öğreticilik yapmış dokumaya farklı çalışmalarla yöresel dokumaların tanıtılması, geliştirilmesi için çember dokumalarına katkıda bulunmuştur.

Aşağıda 1 ürün açıklamalarla ifade edilerek anlatılmıştır.

Ürün No 1

TEL KIRMA
SARMA → Görsel 3.32

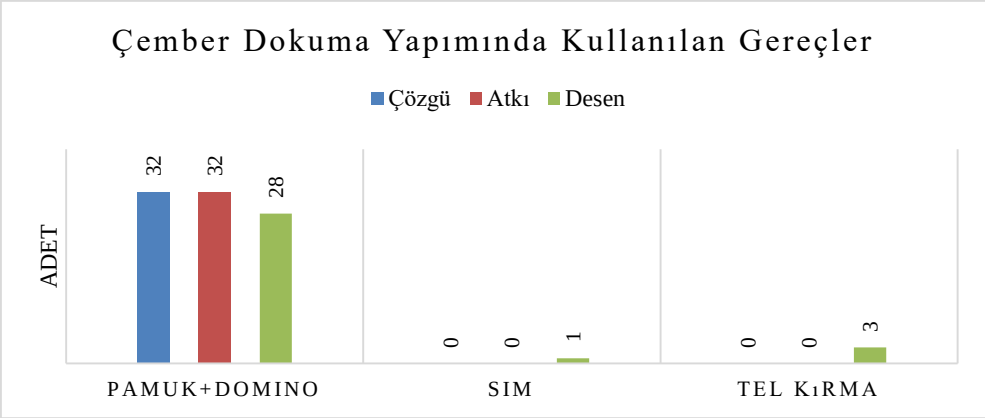
Ürün Açıklaması:

30x28 cm ölçülerindeki çember mendil olarak kullanılmıştır. Atkı, çözgü, motif de pamuk ipliği kullanılmıştır. Dokumanın sıklığı, çözgüde 13/1 cm, atkıda 14/1 cm beyaz renkte olan çember pembe kumaş boyasıyla boyanır. Çember dokumanın üzerine tel kırma ve tel sarma tekniği ile çiçek motifi işlenmiştir. Mart 2020 üretilen çember mekik kullanıldığı için mekikli olarak bilinmektedir. Mendilin kenarları iğne oyası ile süslenmiştir.

3.9 EFLANİ İLÇESİ VE SAÇAK KÖYÜ'NDE TESPİT EDİNİLEN ÇEMBER DOKUMALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Atölyelerdeki ustalara ait 32 ürün üzerinde yapılan bilgi formlarından elde edilen bilgiler doğrultusunda aşağıdaki grafikler oluşturulmuştur. Renk yüzdelerinin değerlendirilmesi 32 ürün üzerinden değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler dikey analiz yöntemiyle yüzdesel değerler bulunarak grafiklere aktarılmıştır.

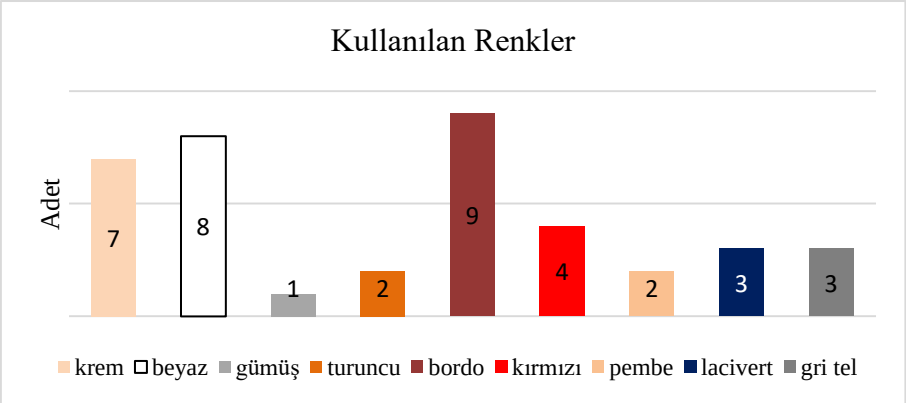
Yöre halkının çember dokumacılığında kullandığı gereçlerin değerlendirilmesi Grafik4.10'da sunulmuştur.

Grafik 10Çember Dokuma Yapımında Kullanılan Gereçlerin Dağılımı

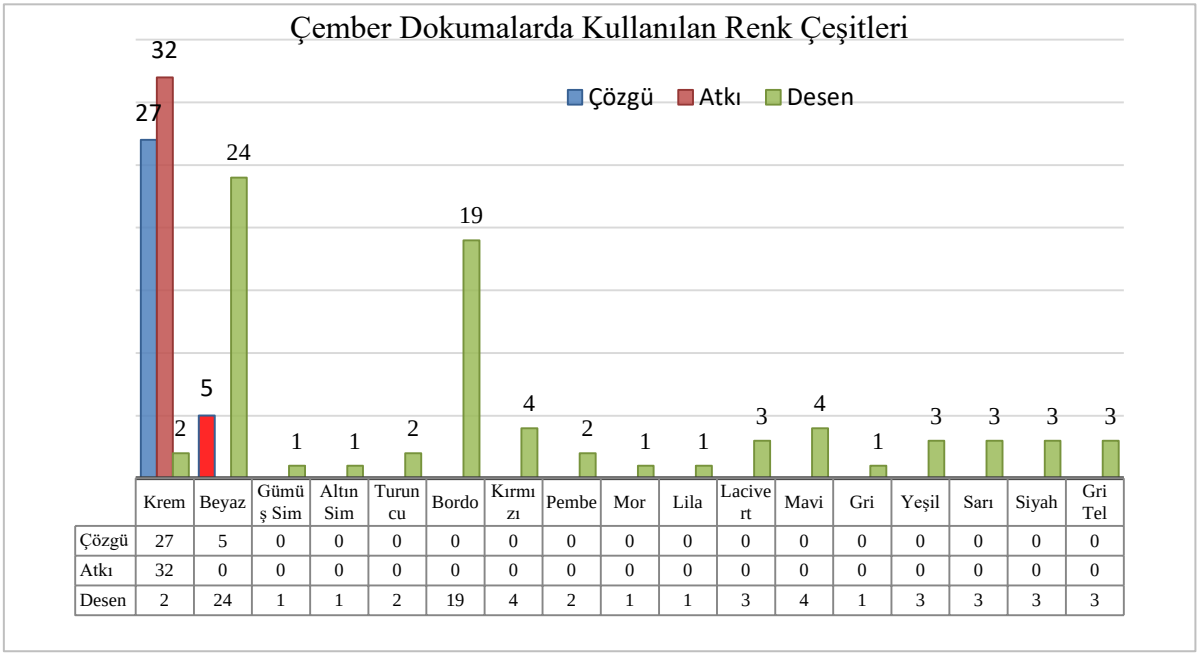
Grafik10 ile ilgili veriler dikkate alındığında ustaların ürünlerinde çözgü ve atkı ipliğinde %100 oranı ile pamuk, desen ipliğinde %87,5 oranı ile pamuk ve domino, % 9.375 oranı ile tel kırma kullandığı anlaşılmaktadır.

Yöre halkının çember dokumalarında kullandığı renklerin çeşitlerinin değerlendirilmesi Grafik11'de sunulmuştur.

Grafik 11Çember Dokumalarında Kullanılan Renklerin Dökümü

Yöre halkının çember dokumalarında kullandığı renklerin dağılımı Grafik12'de sunulmuştur.

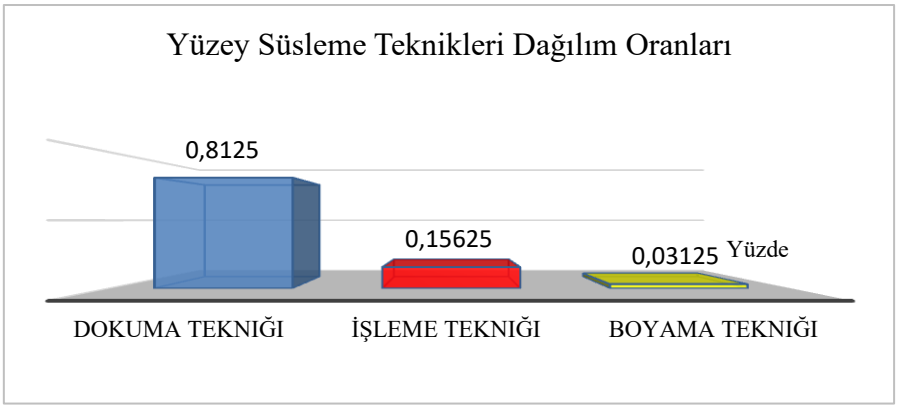

	Krem	Beyaz	Gümüş Sim	Altın Sim	Turuncu	Bordo	Kırmızı	Pembe	Mor	Lila	Lacivert	Mavi	Gri	Yeşil	Sarı	Siyah	Gri Tel
Çözgü	27	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Atkı	32	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Desen	2	24	1	1	2	19	4	2	1	1	3	4	1	3	3	3	3

Grafik 12Çember Dokumalarında Kullanılan Renklerin Dağılımı

Grafik12 ile ilgili veriler dikkate alındığında ustaların kullandıkları renklerin yüzdelik dağılımı çözgü ipliklerinde %84.375 oranı ile krem, %15.625 oranı ile beyaz, atkı ipliklerinde %100 oranı ile beyaz, desen ipliklerinin %75 oranı ile beyaz, %59.375 oranı ile bordo, %12,5oranı ile kırmızı ve mavi olduğu anlaşılmaktadır.

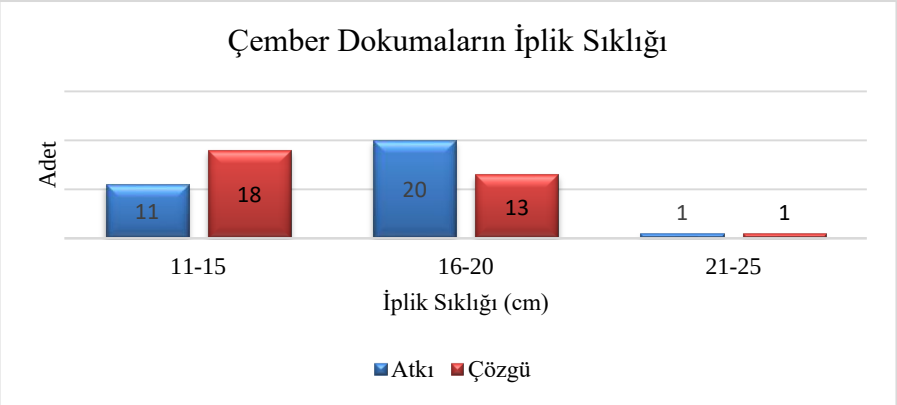
Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumalarında yüzey desenleme teknikleri verilerinin değerlendirilmesi Grafik13'te sunulmuştur.

Grafik 13Çember Dokumalarında Kullanılan Yüzey Süsleme Teknikleri Dağılım

Grafik13 ile ilgili veriler dikkate alındığında ustaların yüzey süslemelerinin %81,25 oranı ile dokuma tekniği, %15.625 oranı ile işleme tekniği, %3.125 oranı ile boyama tekniği kullandığı tespit edilmiştir.

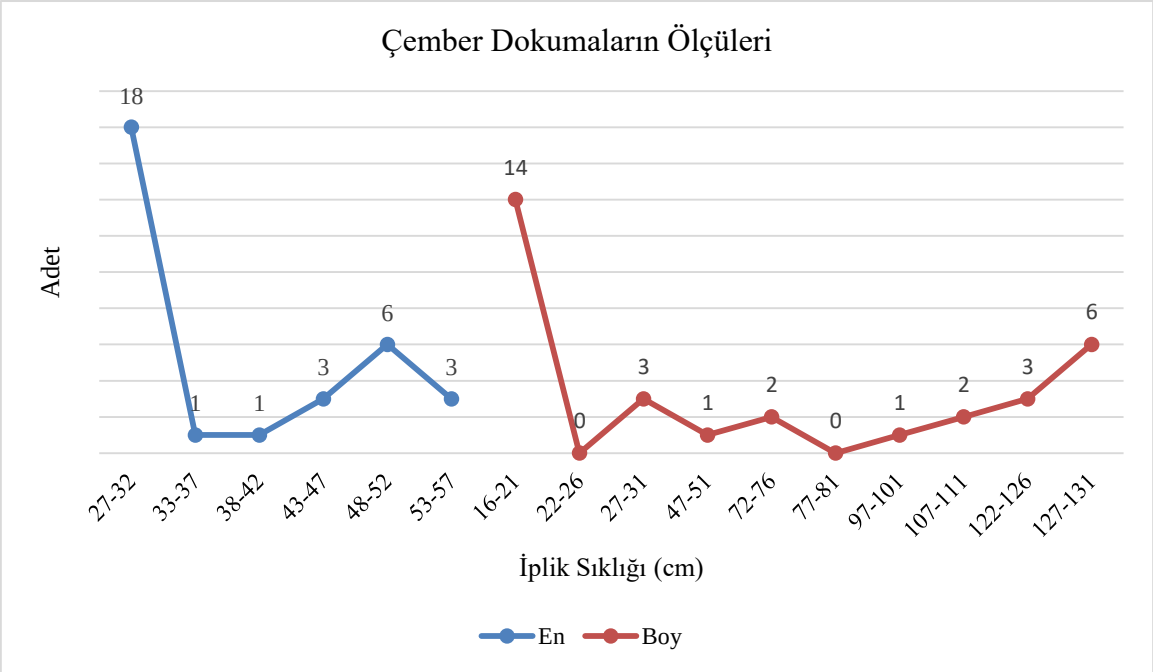
Araştırmanın yapıldığı yörede iplik sıklıkları ile ilgili verilerin değerlendirilmesi Grafik14 'de sunulmuştur.

Grafik 14 Eflani İlçesi ve Saçak Köyü'nde Çember Dokumalarının İplik Sıklığı

Grafik14 ile ilgili veriler dikkate alındığında1 cm atkı iplik sıklığı %62,50 ile 16-20 cm, %34,75 ile 11-15cm olduğu, 1 cm çözgü sıklığı %56,25 ile 11-15 cm, %40.625 ile 16-20 cm ile tespit edilmiştir.

Araştırmanın yapıldığı yörede çember dokumalarının ebatları Grafik 15'te sunulmuştur.

Grafik 15 Eflani İlçesi ve Saçak Köyü'nde Çember Dokumalarının En ve Boy Ölçüleri

Grafik15 ile ilgili veriler dikkate alındığında enlerinin 28 ile 57 cm arasında olduğu en çok %56,25 ile 27-32 cm, en düşük olan %3.125 ile 33-37 cm ve 38-42 cm arasında görülmektedir. Boy ölçülerinin 16 ile 131 cm arasında değiştiği en çok %43.75 ile 16-21 cm, % 18.75 ile 127-131 cm ile en düşük ise %3.125 ile 47-51 cm ile 97-101cm arasında olduğu görülmektedir.

3.10 EFLANİ İLÇESİ VE SAÇAK KÖYÜ'NDE BULUNAN ÇEMBER DOKUMALARI İLE İLGİLİ DİĞER BULGULAR

Bölgede yapılan araştırmalar sonucunda Karabük ili Eflani ilçesi ve Saçak Köyü'nde bulunan Çember dokumaları araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formları aracılığıyla incelenmiş. Elde edinilen veriler ile dokumalarda kullanılan gereçler, dokumanın sıklığı, ölçüleri, kullanılan renkler, yüzey süsleme teknikleri tespit edilmiştir.

» KARABÜK

Eflani'nin çember bezi giysi oldu

KARABÜK'ÜN Eflani ilçesinde kültür mirası olarak kabul geleneksel 'çember bezi'nin stilize edilerek giyim haline dönüştürülmesiyle elde edilen ürünler İstanbul'da tanıtıldı. İstanbul Bahçelievler Abidin Pak Öğretmenevi'nde yapılan tanıtıma tekstil ürünleri temsilcileri ve Eflani ilçe protokolü katıldı. Eflani'nin tanıtımı ve çember bezinin yapılış aşamalarını gösteren video gösteriminin ardından kıyafetlerin tanıtımı amacıyla defile yapıldı. El emeği göz nuru birbirinden güzel kıyafetler davetliler tarafından beğeniyle izlendi.

Görsel 3.33 Çember bezi haber (https://www.haberler.com/eflani-nin-cember-bezinden-giyisileri-tanitildi-3122162-haberi/)

Çember dokuması, ince ve pamuklu yapısıyla bölgede başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Beyaz ve ince bir yüzey işleme sırasında farklı desenler, ak tonda geniş iplerle işleme esnasında meydana gelir. 50 cm genişliğinde 100 cm uzunluğunda dokunan çift kısım uzun kenarlarından birleştirilerek kare formuna getirilmektedir. Karşılıklı iki kenarlarında saçakları bulunan çember bölgede halen kullanılmakta ve az da olsa çember dokumacılığı devam etmektedir. Kış aylarında soğuktan, yaz aylarında sıcaktan korunmak için çemberin altına Fes takıldığı bölgedeki kaynak kişiler tarafından bildirilmiştir. Fes, günümüzde kullanılmamaktadır, yaşlılarımız tarafından yalnızca çember kullanılmaktadır.

Çemberin yörede, yaşlılar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Çemberin kullanım şekli; kişinin alnına uzun kenarları gelecek şekilde baş ve omuzlar örtülü, başın arkasından sırta doğru sarkık, çene kısmının altından bağlanıp baş örtülür.

Bez dokumanın geçmiş yıllarda iç çamaşırı olarak kullanıldığı, günümüzde dokunmadığı belirlenmiştir. Bölgede çember dokumacılığı kadınlar tarafından yapılan bir el sanatıdır. Eskiden çember dokumacılığı yapılmaktayken günümüzde eski önemini kaybetmiştir. Çember dokumacılığı yapanların sayısının azaldığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda her evde birer dokuma tezgâhı bulunmaktayken şimdilerde bu oran azalmıştır.

Günümüzde peşkir, dokurcun ve bez dokuma geçmiş yıllarda olduğu gibi dokunmamaktadır. Çember dokuması yapan bayanların geçim kaynağı çiftçiliktir. Yaz mevsiminde tarım işleriyle uğraşan bayanların çember dokuma yaptıkları zaman, sonbahar ve kış mevsimi olmaktadır.

Çember dokumacılığı yapan bayanların öğrenim düzeyleri düşüktür. Dokuma yapmayı aileden ve halk eğitim merkezinden öğrenildiği belirlenmiştir. Çember dokumacılığını yöresel başörtüsü ihtiyaçlarını gidermek, çeyiz ve gelir sağlamak amacıyla dokuma yaptıkları ve çemberler stilize edilerek giyim haline dönüştürülmüştür. Çemberler yöre pazarında satılmaktadır. Çember dokuma, ürünleri sipariş usulü dokudukları belirlenmiştir.

2010-2012 yılında Eflani Halk Eğitim Merkezinde Usta Öğretici Neslihan Sarı çember dokumaları (Görsel 3.34) görüldüğü üzere gelinlik olarak kullanmıştır. Neslihan Sarıdan alınan bilgilere göre çember bir gece önceden deterjan ile soğuk suda bekletilerek ağartma işlemi gerçekleştirilmektedir.

Görsel 3.34 Gelinlik (Yeşil, 2020)

Görsel 3.35 Bluz (Kanaviçe işlemeli) (Yeşil, 2020)

Bölgede Batı Karadeniz Ajansı (BAKKA) tarafından 2014 yılında 'Eflani Kadınları Dokuyor, Çember Bezi Hayat Buluyor' projesiyle çember bezi dokuma atölyesi açılmıştır. Bir süre devam eden proje 2016 yılında kapandıktan sonra atölyeden getirilen tezgâhlar Halk Eğitim Merkezinde az da olsa çember bezi dokumacılığı devam ettirilmeye çalışılmaktadır.

3.11 ÇEMBER DOKUMALARI GÜNCEL TASARIMLARI

Eflani çember dokumaları yörenin kültürel değerlerini taşıyan, kuşaktan kuşağa aktarılarak sürekliliği sağlayan birikimlerdir. Aile içi ortamda görerek uygulayarak ya da usta çırak ilişkisi ortamında öğrenilen her şey kuşaktan kuşağa geçer. Var olduğu yörenin gelenek ve görenekleriyle zenginleşerek oluşan alışılmış bu dokumalar tarihsel gelişim içinde tekrar tekrar üretilerek varlıklarını sürdürebilmektedirler. Ancak bu yeterli değildir.

Özellikle moda sektörüne yeni malzeme arayışı içinde olduğu şu günlerde geleneksel dokumaların kullanılmaya başlanması göz önünde bulundurulduğunda, ev tekstilleri ve konfeksiyona yönelik olarak hazırlanacak yeni ürünlerle çember dokumaları sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir.

Bu bölümde kültürümüzün göstergelerinden biri olan Eflani çember dokumalarının kaybolmaya yüz tutmadan belgelendirilerek gelecek nesillere aktarılmasının yanı sıra çağdaş

tasarımlara esin kaynağı oluşturmak ve çember dokumalarının daha fazla pazarlanabilmesi için günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni ürünler geliştirilmiştir.

Geliştirilen bu ürünler, piyasa araştırmasına dayanarak, dekorasyon ve kadın giysilerinin model, kumaş, renk özelliklerini yansıtan ve tasarımcıyı etkileyen ilham kaynaklarından oluşmaktadır. Bu ilham kaynaklarından oluşan1 adet örtü, 1 adet perde ve 9 adet yazlık giysi tasarlanmış ve tamamı uygulanmıştır. Uygulanan ürünlere ilişkin açıklamalar ürün kartlarında yer almaktadır.

Güncel Tasarımlar 1

Şekil 4.22

Görsel 4.36

Elbisede kullanılan çember dokuması metraj olarak dokunmuştur. Dokunan kumaş İstanbul'da Tekstil Yan Ürünleri Boyama Sanayi firmasında turuncu olarak boyanmıştır. 38 beden olarak çalışılan elbise turuncu renktedir. Sekiz parçalı olarak uygulanan elbise parçaların her biri muşabak tekniğiyle birleştirilmiştir. Etek uçlarında kullanılan daire biçimindeki danteller batik tekniğiyle boyanarak elbiseye monte edilmiştir. Elbisenin yakasında ve askılarda çember dokumalar şeritler halinde kesilerek saç örgüsü örülerek yapılmıştır. Kuplu olarak çalışılan elbise astarlanarak temizlenmiştir.

Güncel Tasarımlar 2

Şekil 4.23

Görsel 4.37

38 beden olarak çalışılan tasarımın kumaşı, özel olarak 1.40x90 cm iki adet dokunmuştur. Dokumanın etek uçlarında beyaz renkte fitil ve papatya motifi kullanılmıştır. Elbisenin belinde, yakasında ve kollarda büzgü uygulaması yapılmıştır. Dokumadaki papatya motifi dantele uyarlanarak elbisenin etek uçlarında kullanılmıştır.

Güncel Tasarımlar 3

Şekil 4.24

Görsel 4.38

38 beden boydan elbise olarak tasarlanan giysi V yakalıdır. Giysinin omuz, kol, etek uçları örücek danteli ile süslenmiştir. Elbisenin omzundan kol ucuna kadar ara dantel uygulaması yapılmıştır. Kol ve etek uçlarında uygulanan kat aralarında tel kırma tekniği ile yıldız motifleri işlenmiştir. Kalan yüzeye serpme bir şekilde sinekli motifleri tel kırma olarak uygulanmıştır. Elbise astarlanarak temizlenmiştir. Elbisenin kol ve etek uçlarında kullanılan örümcek danteli pullarla süslenmiştir. Elbise pamuklu bir kumaşla temizlenerek tamamlanmıştır.

Güncel Tasarımlar 4

Şekil 4.25

Görsel 4.39

38 beden olarak çalışılan elbisede omuzlarında dairesel açıklıklar yapılmıştır. Önden düğmeli olarak uygulanmış tasarımın sol ön bölümünde akrilik boyalarla kar tanesi ve çiçek motifi baskı tekniği uygulanmıştır.

Güncel Tasarımlar 5

Şekil 4.26

Görsel 4.40

38 beden olarak çalışılan yazlık elbise iki parça halinde fitilli çember dokumadan oluşmaktadır.Robalı giyside kollar kanaviçe ile süslenmiştir.Yaka,roba,yırtmaç bölümlerinde geleneksel boncuk oyaları kullanılmıştır.Astarsız olarak çalışılan tasarım sahil giysisi olarak kullanılmaktadır.

Güncel Tasarımlar 6

Şekil 4.27

Görsel 4.41

38 beden olarak çalışılan elbise asimetrik olarak tasarlanmıştır. Bağlama batiğin uygulandığı tasarımda etek uçlarında eklenen parçalar dantelle birleştirilmiştir

Güncel Tasarımlar 7

Şekil 4.28

Görsel 4.42

38 beden olarak iki parçadan oluşan tasarımda kullanılan kumaş bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Üst bölüm önden düğmeli V yaka biçimindedir. Arka bölümü ise kalıba uygun olarak badem motifi dantel örülerek tamamlanmıştır. Alt bölümünü oluşturan pantolon ise lastikli ve rahat görünümündedir. Pantolon parçasında iki kat uygulanıp her kata dantel ve pullarla süslenmiştir.

Güncel Tasarımlar 8

Şekil 4.29

Görsel 4.43

40 beden olarak çalışılan gömleğin sol ön bölümünde kanaviçe tekniği ile işleme yapılmıştır. Sol ön bedende göğüs hizasından aşağıya eli belinde, iplik eğiren kadın figürü,karanfil ve başaklardan oluşan bitkisel motiflerle kompozisyon oluşturulmuştur.

Güncel Tasarımlar 9

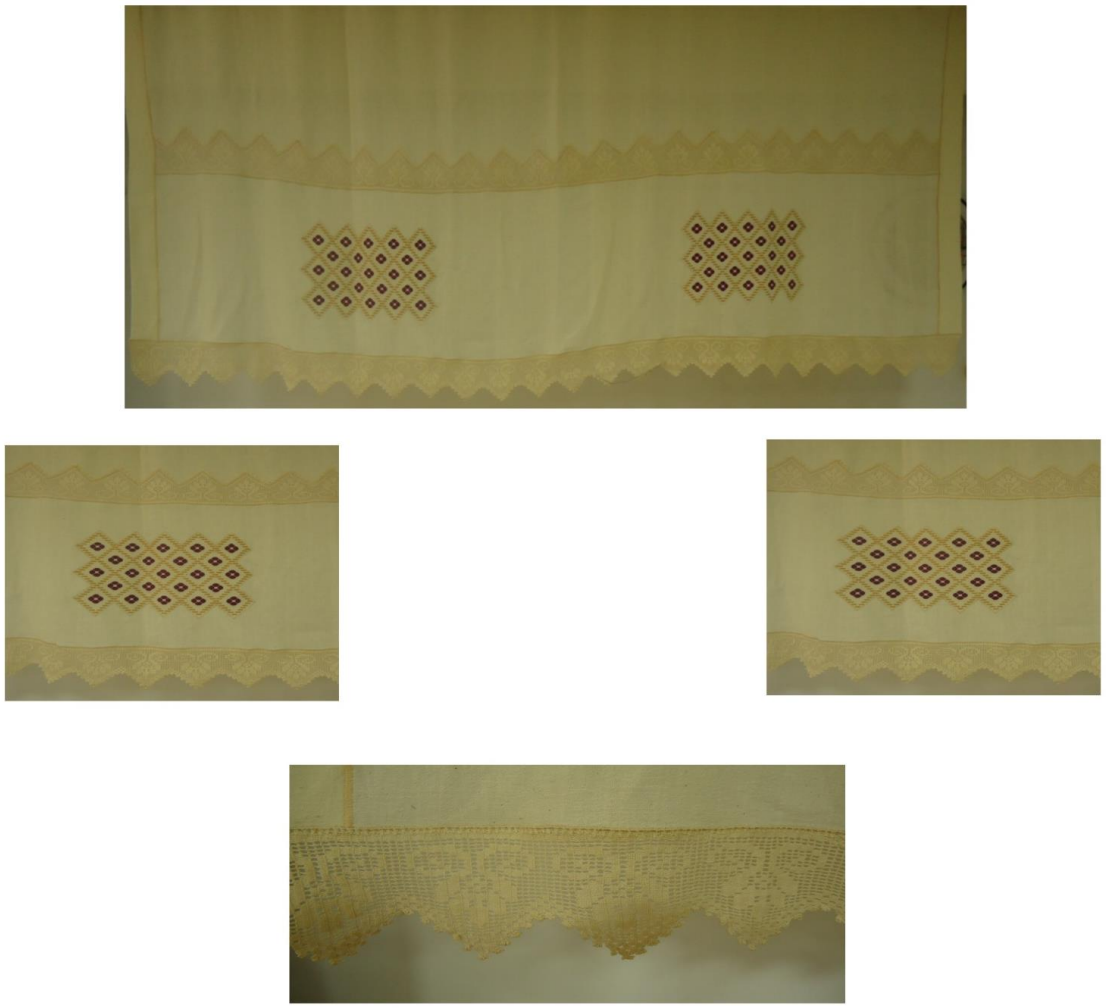
Şekil 4.30

Görsel 4.44

38 beden olarak uygulanmış alt üst iki parçadan oluşan tasarımda kar tanesi ve çiçek motifleri akrilik boyalarla baskı tekniği uygulanmıştır. Tasarımın üst bölümünde askılı V yaka dökümlü olarak çalışılmıştır. Alt bölümde kullanılan kot şortun ön ve arka bedeninin yan dikişlerinden 4'er cm çıkartılıp yerine Eflani çember bezi çift kat olarak monte edildikten sonra üzerine kar tanesi ve çiçek motifleri ile baskı yapılmıştır. Yapılan baskı cep üzerlerine kadar taşınmıştır. Paçalarda saçaklandırma uygulanmıştır.

Güncel Tasarımlar 10

Görsel 4.45

2.05x 85 cm perde olarak çalışılan kumaş bez ayağı tekniğiyle dokunmuştur. Perdenin sağ ve sol kısmında 40 cm boşluk bırakılmıştır. Yöresel papatya motifi kanaviçe tekniği uygulanıp aplike tekniği ile monte edilmiştir. Kumaşın rengine daha yakın bir tonu yakalamak için beyaz danteller çay, sirke, tuz ile sıcak suya batırılmıştır. Danteller ara ve uç kısımlara sarma tekniğiyle sarılarak dekoratif perde amaçlı kullanılmaktadır.

Güncel Tasarımlar 11

Görsel 4.46

80x110 cm sehpa örtüsü olarak çalışılan kumaş özel olarak dokunmuştur. Dokumanın iki kenar kısmında beyaz renkte fitil ve papatya motifi ile dokunmuştur.Fitil ve papatya motiflerini belirginleştirmek için aralarına tel kırma tekniği uygulanmıştır. Kalan yüzeye baklava motifi tel kırma tekniğiyle işlenmiştir. Dokumadaki papatya motifi dantele uyarlanarak sehpa örtüsü olarak kullanılmaktadır.

BÖLÜM IV

4 SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1 SONUÇ

Bu çalışmada dokumacılığın güzel örneklerinden biri olan Karabük yöresi Eflani çember dokumacılığı ele alınmıştır. Eflani yöresinde bulunan el dokuma ürünlerinin teknik özellikleri, boyutları, renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenmiştir. Yörede dokuma yapan ustalardan ve incelenen ürünlerden elde edilen verilere göre dokumada kullanılan tekniğin bez ayağı olduğu saptanmıştır.

Eflani çember dokumaları hammaddesi lif olan el sanatlarından kanaviçe ve sarma başta olmak üzere benzeri işleme teknikleri ile tığ ve şiş örücülüğü orta yaşlı ve genç her kadının boş zamanlarında uğraştıkları el sanatı konularındandır. Yörede kadınlar tarafından sürdürülen ve aileye ek gelir getiren çok önemli bir sanat kolu olan Eflani çember dokumaları eskiden oldukça yoğun bir şekilde yapılmakta iken değişen hayat şartlarına bağlı olarak giderek eski önemini kaybetmiştir. Günümüzde ilçe genelinde dokumacılıkla uğraşanların sayısının az olması bu sanat dalının kaybolmaya yüz tuttuğunun habercisidir.

Çember dokuması, ince ve pamuklu yapısıyla bölgede başörtüsü olarak kullanılmaktadır. Beyaz ve ince bir yüzey işleme esnasında farklı desenler ak tonda geniş iplerle işleme esnasında meydana getirilir. 50 cm eninde 100 cm boyunda dokunan iki parça uzun kenarlarından birleştirilerek kare formuna getirilmektedir. Karşılıklı iki kenarlarında saçakları bulunan çember bölgede halen kullanılmakta ve az da olsa çember dokumacılığı devam etmektedir. Kış aylarında soğuktan, yaz aylarında sıcaktan korunmak için çemberin altına Fes takıldığı bölgedeki kaynak kişiler tarafından bildirilmiştir. Çemberin yörede, yaşlılar tarafından kullanıldığı görülmektedir. Çemberin kullanım şekli; kişinin alnına uzun kenarları gelerek baş ve omuzlar örtülü, başın arkasından sırta doğru sarkık, çene kısmının altından bağlanıp baş örtülür.

Bez dokuma, çözgüsü ve atkısı pamuk ipliğinin bağlantı kurmasıyla oluşan bez ayağı tekniğiyle dokunan bir kumaştır. Geçmiş yıllarda iç çamaşırı olarak kullanıldığı günümüzde dokunmadığı belirlenmiştir. Bölgede çember dokumacılığı kadınlar tarafından yapılan bir el

sanatıdır. Eskiden çember dokumacılığı yapılmaktayken günümüzde eski önemini kaybetmiştir. Çember dokumacılığı yapanların sayısının azaldığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda her evde birer dokuma tezgâhı bulunmaktayken şimdilerde bu oran azalmıştır.

Günümüzde peşkir, dokurcun ve bez dokuma geçmiş yıllarda olduğu gibi dokunmamaktadır. Çember dokuması yapan kadınların geçim kaynağı çiftçiliktir. Yaz mevsiminde tarım işleriyle uğraşan kadınların çember dokuma yaptıkları zaman, sonbahar ve kış mevsimi olmaktadır.

Çember dokumacılığı yapan bayanların öğrenim düzeyleri düşüktür. Dokuma yapmayı aileden ve halk eğitim merkezinden öğrenildiği belirlenmiştir. Çember dokumacılığını yöresel başörtüsü ihtiyaçlarını gidermek, çeyiz ve gelir sağlamak amacıyla dokuma yaptıkları ve çemberler stilize edilerek giyim haline dönüştürülmüştür. Çemberler yöre pazarında satılmaktadır. Çember dokuma, ürünleri sipariş usulü dokudukları belirlenmiştir.

Eflani'de daha çok 15-20 yaş grubuna giren ya da 40-60 yaş grubunda bulunan kadınlar tarafından sürdürülen kumaş dokumacılığı aile büyüklerinden öğrenilen ve devralınan bir uğraşı durumundadır.

Eskiden yoğun şekilde dokunmakta olup günümüzde dokunmadığı tespit edilen ürün çeşitleri Eflani'de peşkir, dokurcun ve bez dokumadır. Günümüzde de kumaş dokumacılığı peştamal ve çember dokuma ile sürdürülmeye çalışılmaktadır. Çember dokumacılığında Eflani'de düzen adı verilen basit tip yüksek el tezgâhları kullanılmaktadır. Genellikle çam ağacından yapılmış olan tezgâh bölümleri yöresel isimleri ile tefe, tarak gücü, ayakçalardır. Eflani'de önlük amacıyla bağlanan peştamal, boydan iki parça olarak kesilerek enine üst üste birleştirerek dikilen eni boy olarak kullanılır.

Çember tezgâhları gücü telleri madeni telden iki gücüyü içermektedir. Tezgâhların hemen hepsi atadan kalma çok eski tezgâhlardır. Dokumacılar tezgâhlarının eskiyen ve bozulan kısımlarını kendileri onararak yeniden iş görür hale getirebilmektedirler.

Çember dokumacılığında öncelikle çözgü ve atkı iplikleri, dokuma işlemine hazır hale getirilmektedir. Çözgü iplikleri çözgü işleminden önce, buğday unu ile haşıllanmaktadır.

Çözgü işlemi Eflani'de yalnızca dolapta yapılmaktadır. Çember dokumada kullanılacak olan zemin atkı ve desen atkı iplikleri, hiçbir işlem görmeden çıkrık ile masuralara sarılarak dokuma esnasında ipliğin seçimine ve kullanımına kolaylık sağlayacak şekilde, tezgâhın çatısına asılmak üzere demetler halinde bağlanarak kullanıma hazır hale getirilmektedir.

Çözgü ipliklerinin tezgâha geçirilmesi işleminde dokumacılar birbiri ile yardımlaşmaktadırlar. Yöre dokumacıları tekrarlanan, çok büyük dikkat ve itina gerektiren zaman alıcı ve yorucu olan bu işlemde kolaylık sağlamak amacıyla önceki partiden kalan çözgü ipliği uçlarını gücülerden ve taraktan çıkartmamakta yeni çözgü ipliklerini sırası ile tek tek bu uçlara düğümleyerek çekmek sureti ile tahar çekilişini yenileyebilmektedirler.

Eflani'de tercih edilen dokuma türü bez ayağıdır. Ürün zemininde yer alan desenler değişik ton ya da boyuttaki ek malzemenin iplikleriyle tercih edilen dokuma türüyle ahenk uygulanmaktadır. Eğri ürünler bez ayağı beraberinde fazladan desen uyumu sağlamaktadır.

Eflani çemberlerinde motifleri oluşturan atkı iplikleri mekik ile geçirilebildiği gibi, motif özelliğine göre el ile de tek tek geçirilebilmekte ve yörede motif oluşturma tekniğine göre mekikli ve işlemeli çemberler olarak nitelendirilmektedirler. İşlemeli çemberlerde desenler, mekikli eğri desenlerine kıyasla ufak ölçüdedir ve desen atkılarının iplikler içerisinden birer birer sokulmasına geleneksel ifadesi ile dokunmasına olanak vermektedir. Aynı zamanda işlemin zemin sunumu uyarınca desenlerin oranı ve desenleri meydana getirmedeki ilk aşamada motif atkı ipliği adeti, eğri niteliğini oluşturan sebebi vermekte, çember 6, 9, 12 yumaklı vb. şekilde tanımlanmaktadır.

Eflani çemberlerinde görülen motif oluşturma tekniği aynı ve/veya benzer şekillerde, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde ihram, dastar, örtü ve peşkirlerde de kullanılan ilave atkı iplikleri kullanılarak desenlendirilmektedir. Dokuması bitirilerek aletten alınan Eflani çemberleri ayırma, parlatma veya renklendirme, bütünleştirme ve el ile baskı dikişi geçirilerek süreçleri takip edilmektedir. Yaz aylarında ağartılarak kullanılan ve kendinden desenli efekt veren bir dokuma olan Eflani çemberleri, kış aylarında kullanılmak üzere koyu nefti yeşil renge boyanmaktadır.

Eflani çember dokumacılığı ile uğraşan ailelerin tamamında temel geçim kaynağı çiftçiliktir. Yaz aylarında tarlada çalışan dokumacıların en yoğun çember ürettikleri zaman, kış ayları olmakta ve bunu sonbahar ayları izlemektedir.

Çember dokumacılığı ile uğraşan ustaların bağlı olduğu aileler genellikle öğrenim düzeyleri düşük, ekonomik durumları iyi olmayan ailelerdir. Bundan dolayı çember dokumacılığı daha çok gelir sağlamak amacı ile yapılmaktadır.

Günümüzde ihtiyaçlar ve teknoloji giderek değişmektedir. Bu yüzden Çember dokumaların pazarlanabilmesi için günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni ürünler geliştirilip piyasaya sürülmelidir.

Dokumacılar Eflani çemberlerinden mekikli çemberleri, daha kısa sürede, daha az emekle dokuyarak, daha çok gelir getirmesinden dolayı yoğun şekilde dokurken işlemeli çemberleri dokumaktan kaçınmaktadırlar. Dolayısı ile çemberlerin sahip olduğu zengin motif örneklerinin kullanılmaması, zamanla unutularak kaybolma tehlikesini gündeme getirmektedir.

Zemin atkı ipliğinin gereken sıklıkta ve özenli kullanılmamasından doğan, boyutlardaki ve motif uygulamalarındaki bozukluklar, dokuma ve birleştirme işleminde gerekli dikkat ve özenin gösterilmemesinden ötürü çizgilerin ve motiflerin tam karşılaşmaması olumsuz niteliklerdir. Genel olarak ürünün kalitesini düşürmesi açısından önem taşıyan bu olumsuz nitelikler, aile ihtiyaçlarını karşılamada kullananları rahatsız etmese de pazarlamayı etkilemekte, ancak dokumacıya zarar vermemektedir.

Çemberler genellikle dokumacılar tarafından yöre pazarlarında pazarlanmaktadır. Bunun dışında dokumacılar, ürünlerinin satışını, perakende olarak ya da satış yerlerinin siparişi üzerine dokuyarak toptan gerçekleştirmektedirler.

Eflani çemberlerinin zemin dokumaları pamuklu bir el dokuması olan şile bezine yapısal açıdan benzer özellikler göstermektedir. Çemberlerin en karakteristik özelliği yöreye özgü motifleri ve motiflerinden oluşan desenlerdir. Mekikli çemberlerde tek fitil, çift fitil, top fitil, analı kızlı, şatır eteği tasarımları; işlemeli çemberlerde yılan eğrisi, baklava kesimi, tülü

perde, göveç içi, kovalama, şeker kestirmesi, kabak çiçeği ve yapraklı diye belirtilen tasarımlar yer almaktadır.

Yüzey kompozisyonundaki benzer nitelik çemberin birbirine bakan dar kısımlarında var olan ak kenarlıklı dar ve bordo ton ile top fitil deseniyle meydana getirilen, aynı ölçüde ve sırada uygulanan ak şeritten oluşan bordürleridir. Bordürler arasında kalan orta bölüm ise motif düzenlemelerinin gösterdiği enine yollu, boyuna zikzak yollu, boyuna zikzak yollu enine çizgili, verev yollu, baklava şemalı ve serpme motifli çemberler olmak üzere başlıca altı gruba ayrılmaktadır.

Yörede, Batı Karadeniz Ajansı (BAKKA) tarafından 2014 yılında Eflani kadınları dokuyor, çember bezi hayat buluyor sloganı ile çember bezi projesi başlatılmış ve dokuma atölyesi açılmıştır. Bir süre faaliyet gösteren atölye 2016 yılında kapandıktan sonra, atölyeden Halk Eğitim Merkezi'ne getirileninde birkaç tezgâh ile az sayıda da olsa çember bezi dokumacılığı devam ettirilmektedir.

4.2 ÖNERİLER

Çember dokumalar geleneksel kullanım alanı dışında giyimde yazlık, abiye ve fantezi giysilerde; ev dekorasyonunda yatak, masa vb. örtülerde, seyrek dokusunun ışığı iletme özelliği ile perde ve abajur gibi değişik ürünlerin oluşturulmasında kullanılabilir özelliktedir. Ayrıca beyaz olan Eflani çemberleri dokuma motiflerine uygun olarak geliştirilen tasarımları ile değişik el işleme örnekleri oluşturmaya uygun dokumalardır. Bunlardan başka çember dokumalarının motif oluşturma tekniği ve motifleri temel alınarak, yöresel özelliklerin türetilmiş biçimleri ile milli kültürümüzü yansıtacak ve yaşatacak özellikte, güncel ve özgün el sanatı ürünler gerçekleştirebilir.

Kültür değeri taşıyan ve yöre ekonomisine katkıda bulunan bu el dokuma sanatı üretim tanıtım ve pazarlama aşamalarında destek verecek ve kalite açısından denetleyecek merkezi bir sistemin vakit geçmeden organize edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm el sanatları üreticilerini kapsamına alması ve üyelerini çalışmalarının her aşamasında destekleme ve denetleme görevini üstlenmesi düşünülen bu merkezi sistem, yöresel dokumacılığın üretim ve pazarlamasını yaygınlaştıracak, kalitesini iyileştirecek tarımdan kalan zamanların aile

gelirlerini artıracak şekilde değerlendirilmesini sağlayacak ve dolayısıyla sağlıklı bir şekilde yaşatılmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yol açacaktır.

Toplumda el sanatlarına olan geleneksel yetenekler unutturulmamalı; müzeler ve koleksiyoncular yaygınlaştırılmalı; kültürel değerler sergilenmeli; gelecek kuşaklara tanıtılmalıdır.

Çember dokumalar örneğinde, el dokuması kumaşların, yöresel kullanım alanlarından farklı alanlarda değerlendirilmesi hem dokumaların devamı ve gelişmesi hem de bu kültür kaynakları ülke içinde ve dışında tanıtımı açısından kuşkusuz çok yararlı olacaktır.

Ayrıca yöresel el dokumalarının tekniği ve motifleri temel alınarak gerçekleştirilecek çalışmalar, yöresel özelliklerin türetilmiş biçimleri olarak milli kültürümüzü yansıtacak ve yaşatacak olan kültürel ürünler ve güncel sanat eserleri, el sanatlarına özgünlük ve zenginlik getirecektir.

Ancak yapılacak çalışmalardan sağlıklı sonuç alabilmek konunun eğitim kurumlarınca ele alınması ile mümkündür. Özellikle üniversitelerin ilgili birimlerinde gerçekleştirilecek çalışmalar konuya bilimsel bir bakış açısı getirerek bu alanda yapılan araştırma, geliştirme, tanıtım ve yayma çabalarının yanı sıra, sanatsal özellikli tasarım geliştirme ve üretim çalışmalarına da ışık tutacaktır.

Çalışmalarda görev alacak kurum ve kadrolar arasında birlik ve beraberliğin oluşturulması ile son derece önemlidir.

Bilindiği gibi el sanatları ırk ve soyun tecrübe, tarih, olaylar ve göreneklerinin bir yansımasıdır. Karabük Eflani ilçesinin el sanatı anlayışının toplamı ifade edilecekse kültürel hazinesine sıkıca bağlı, tecrübeli, çağın gereklerine ayak uyduran, çekinmeyen, iş yaratan, insanlarla yöresel dokumaların yitirilmesine engel olunabilir ve ilerideki jenerasyonlara bilgiler verilebilir. Sanatsal değerlerin süratle yok olmaya sürdüğü bu yüzyılda, bütün durumlarda göründüğü gibi alıştığımız değerlerin, kültürümüzün devam ettirilmesi zorunludur. Türk toplumunun mirası sayılan bu birikimler her zaman yaşatılmalıdır.

Araştırmalar sonucunda günümüzde çok az sayıda çember dokumacılığı yapıldığı gözlenmiştir. Eflani çemberleri Saçak Köyü'nde bulunan tek dokuma tezgâhında da olsa orijinal örneklerine uygun olarak üretilirken, Eflani Halk Eğitim Merkezi binasında bulunan dokuma atölyesinde sipariş üzerine yapılan örneklerde ürün çeşidinin arttırıldığı fakat sipariş yoluyla istenen işleme vb. gibi eklemelerle desen ve kompozisyon açısından değişime uğradığı tespit edilmiştir.

İncelenen bu eserlerin gelecek nesillere aktarımının yapılabilmesi bilimsel çalışmalar yoluyla ve kitle iletişim araçlarının kullanımı ile sağlanmalıdır. İnceleme imkânı bulunan sandıklardaki çember dokumların tanıtımı ve envantere geçirilmeleri ile bu eserlerin reprodüksiyon çalışmalarının yapılabilmelerine de olanak sağlanmalıdır.

Bu ve benzeri çalışmaların yaygınlaştırılması, bu sanat dalının geleceği açısından zorunludur. Ancak değişik kurum ve kişilerce koordinesiz ve bağımsız olarak gerçekleştirilen bu çalışmaların çok fazla etkili olamadığı, yozlaşmayı önleyici ve kaliteyi iyileştirici denetlemelerinde söz konusu olmadığı düşünülürse bazı olumsuzluklara neden olabileceği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Acar, B. (1977). *Kaybolan Değerlerimiz*,Türkiyemiz Yayınları, Cilt 17, İstanbul, 38.

Acar, B. (1980). *Münih'te Açılan Bir Sergi (Türk Kilimleri)*,Sanat Dünyamız Yayınları,İstanbul, 26.

Acar, B. (1982). *Kilim, Cicim, Zili, Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları*,Eren Yayınları,İstanbul, 25.

Akçın, H. & Kamalak, S. (2011, Nisan). Tesis Kadastrosunun Yapımında Özel Sektörden Yararlanılmasının Değerlendirilmesi: Karabük- Eflani Örneği, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 13.Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara.

Akpınarlı, F. (1996). *Şanlıurfa Çulha Dokumacılığı*,Şurkav Yayınları, 1. Basım, Şanlıurfa, 15.

Akpınarlı, H. &Güler, F. (2013). *Mengen El Sanatları*,Fırat Ofset, Ankara.

Atalayer, G. (2007, Eylül). Anadolu'da Geleneksel Dokumacılık,Türkiye-Japonya İpek Yolunda Dostluk ve Barış Gelenekselden Çağdaşa Tekstil Sanatında Sentezler Sempozyumu 64-72.

Atlıhan, Ş. (2020). Çarpana dokumaların sanatsal özellikleri,*Folklor Akademi Dergisi*, 3(4), 190-201.

Aytaç, Ç. (1982). *El Dokumacılığı*,Milli Eğitim Basımevi,İstanbul, 1.

Barışta, Ö. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen Terminolojisinden Örnekler*, Mifad Yayınları, Maddi Kültür Dizisi,Ankara, 24.

Başaran, F. N. (2014). Bayburt Yöresinde Ehram Dokumacılığı Üretim Teknikleri, Motif ve Kompozisyon Özellikleri, *Milli Folklor Dergisi*, 151-166. Erişim adresi: https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=104&Sayfa=148

Barışta, H.Ö. 2005. *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Başaran, F. N. (2018, Eylül). Eski Ve Yeni Örnekleriyle Eflani Çember Bezi,X. Uluslarası Türk Sanatı, Tarihi Ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, 255-260.

Başaran, F.N. (2018, Aralık). Anadolu Geleneksel Bez Dokumacılığından Bazı Örnekler ve Günümüzdeki Durumu. Arış Halı, *Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, 14-25. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/710879

Başer, G. (1983). *Kumaş Tasarımı ve Analizi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,103-106.

Bayram, M. (1987). Bacıyan-I Rum (Selçuklu Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı),Konya, 47-50.

Berkol, C. (2008). Geçmişten Günümüze Anadolu'da Keten Dokumacılığı, (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanat Dalı, İstanbul.

Brown, R. (1983). The Weaving Spinning and Pyeing Book,USA.

Çadırcı, M. (1991). Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları,TTK, Ankara.

Dölen, E. (1992). *Tekstil Tarihi: Dünyada ve Türkiye'de Tekstil Teknolojisinin ve Sanayinin Tarihsel Gelişimi,* Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 33-206.

Dulkadir, H. (1985). *Yanışlarımız*,Türk Dünyası Araştırmaları, Afşin Matbaası,İstanbul, 130.

Erbek, G. (1985). Anatolische Motive Von Çatalhöyük Bis Heute,Ankara, 28.

Ersoy, T. M. (1995). El Dokumalarının Hazırlık Desen Ve Üretim Aşamalarında Gelişen Teknolojiden Yararlanma İmkanları,Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Fazlıoğlu, İ. (2001). Eskiçağda Dokuma,Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gönül, M. (1969). Eski Dokumacılık Buluntuları ve Memleketimizde Bu Sanatın Gelişmesi,*Mensucat Meslek Dergisi*, 391-392.

Gürsu, N. (1988). *Türk Dokumacılık Sanatı*,Redhause Yayınevi, İstanbul, 29-30.

Harmancıoğlu, M. (1973). *Lif Teknolojisi (Dokuma Maddelerinin Genel Özellikleri)*,Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, İzmir.

Hız, K. &Noyman, R. N. (2016). Burdur İli Geleneksel Mekikli Dokumalar,*Burdur: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*,129-154. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/227657

İmer, Z. (1989). *Dokuma Tekniği 2*, Sistem Ofset Ltd.Şti, Ankara, 92.

Karabük, N. (2019). Amasya Yassıçal Köyü Mekikli Dokumaları ve Güncel Tasarımlar, (Yüksek Lisans Tezi),Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü El Sanatları Anadalı, Ankara.

Kaya, F. &Ergenekon, C. (1989). Mekikli El Dokumacılığı,Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Ankara.

Kayadibi, P. (2013). Giyim Endüstrisinde Kullanılan Dar Dokuma Kumaşlar, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 540.

Koçak, E. (2017). Bolu İli Mengen Yöresi Nakışlı Poğlar,VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri, Konya, 497.

Köşklük, N. (2009). Tarihsel Süreçte Dokumacılık-Mekan İlişkisinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi: Tire-Kula-Buldan Örneği,Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,İzmir, 27.

Kuban, D. (1971). *100 Soruda Türkiye Sanat Tarihi* ,Gerçek Yayınevi, İstanbul, 332.

Kütükoğlu, M. (1999). *Osmanlı İktisadi Yapısı*,Feza Gazetecilik, İstanbul, 511-650.

Nuri, T. (1984). Halk Sanatlarında Nakışların Abcesi ve Halkbilimsel Özellikleri,İstanbul,Anadolu Sanat Yayınları, Folklor Ve Etnoğrafya Araştırmaları , 493.

Öğel, B. (1985). *Türk Kültür Tarihine Giriş V, Türklerde Giyecek ve Süslenme Kültür Eserleri Dizisi*, Cilt 46, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 159-361.

Önder, M. (1976). Anadolu Kilimleri,*Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 3805.

Önder, M. (1978). *Türk Kumaş Sanatının Evreleri*,Antika Yayınları, 26.

Öz, T. (1964). *Türk Dokumacılığı ve Selçuklular Devrine Ait Bazı Kumaşlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 161.

Özdemir, Ü. (1998). Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma: Safranbolu Platosu, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.

Öztürk, İ. (2007). *Dokumaya Giriş*,Mor Fil Yayınları, Ankara, 38.

Saatçıoğlu, K. (2012). Geleneksel Türk El Dokumalarından Rize Bezi'nin Süsleme Teknikleri İle Giysiye Uyarlanması. (Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarımı Programı, İstanbul.

Sarıoğlu, H. (1994). Eflani ve Boyabat Çember Dokumaları Üzerinde Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Bölümü (Doktora Tezi) , Ankara.

Sarıoğlu, H. (1999). Günümüz Bolu Göynük Yöresi Dokuma Kumaşlarının İncelenmesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü El Sanatları Eğitimi Bölümü(Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Süslü, Ö. (1976). Topkapı Sarayı ve İslam Eserleri Müzelerinde Bulunan XVI.Yüzyıla Ait Osmanlı Minyatürlerinde Kumaş Desenlerinin İncelenmesi.İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü , İstanbul,216.

Şahin, İ. (2001). *Kastamonu*,Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 543.

Şatır, S. (1999). *Geleneksel Türk El Sanatlarının Çagdas Gelişimi Açısından Tasarımın Artan Önemi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Temir, Ş. (2010). *Geçmişten Günümüze Şile ve Şile Bezi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Sanat Eserleri Dizisi, Ankara, 148-150.

Türkoğlu, S. (2002). Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim ,*Kuşam Dergisi*,İstanbul.

Uzun, A. (2009). Şile Yöresi Şile Bezi Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Geleneksel Türk El Sanatları Anasanat Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Yağan, Y. Ş. (1978). *Türk El Dokumacılığı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sanat Dizisi,İstanbul, 52-53.

Yakartepe, M., &Yakartepe, Z. (1995). *Tekstil Teknolojisi Elyaf'tan Kumaş'a*,Tekstil ve Konfeksiyon Araştırma Merkezi, İstanbul.

Yazıcı, N. (2004). Geçmişten Günümüze Gaziantep Kutnu Dokumaları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı Halı-Kilim Eski Kumaş Desenleri Sanat Dalı, (Yüksek Lisans Tezi),Gaziantep.

Yazıcıoğlu, H. (1982), *Safranbolu (Safranbolu-Karabük-Ulus- Eflâni)*, Özer Matbaası, Karabük.

Yetkin, Ş. (1993). *Türk Kumaş Sanatı*,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,Ankara, 330.

Yıldırım, Ş. (2013). Şırnak Yöresi Şal Şapik Kumaş Dokumacılığı, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü El Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Znamieerowski, N. (1973). Weben, Germany: Otto Maier Vevrlag Ravesburg.

Züber, H. (1971). Kumaş, Ankara: *T.C.Ziraat Bankası Kooperatifçilik Dergisi*, 49.

İnternet Yayınları

https://haritane.com/d-detay/?utm_content=eflani-bazaari-detay3665012 Erişim:03 Haziran 2021.

https://www.haberler.com/eflani-nin-cember-bezinden-giyisileri-tanitildi-3122162-haberi/Erişim:03 Haziran 2021.

Kaynak Kişiler

Kocatürk, M. Dokumacı, Sözlü Görüşme 2020

Sarı, N. Dokumacı, SözlüGörüşme 2020

Ulaş, O. Dokumacı, SözlüGörüşme 2020

Varol, F. Dokumacı,SözlüGörüşme 2020

EKLER

EKLER

EK-1. Bilgi Formu

BİLGİ FORMU

1)İnceleme Tarihi

2)Üretim Tarihi

3) Bulunduğu Yer

4)Boyutları (cm)

5)İpin Özelliği

Atkı

Çözgü

Motif

6)Dokuma Tekniği

Zemin

Motif

7)İpin Sıklığı (cm)

Atkı

Çözgü

8)Renkleri

Zemin

Motif

9)Motiflerin Yöresei Adları

10)Kompozisyon

EK-2. Anket Formu

ANKET FORMU

Yaşınız?

Öğrenim Durumunuz Nedir?

Medeni Durumunuz Nedir?

Dokuma Yapmaya Kaç Yaşında Başladınız?

Kaç yıldır Dokuma Yapıyorsunuz?

Dokumayı Kimden Öğrendiniz ?

Dokumayı Hangi Amaçla Yapıyorsunuz?

Yörede Dokuma Çeşitlerinden Hangisi Daha Çok Dokunur?

Kullandığınız Tezgah Tipi Nedir?

Tezgahın Parçaları ve Yardımcı Araçları Nelerdir?

Dokumalarda Atkı İpliğinde Kullanılan Hammaddeler Nelerdir?

Dokumalarda Çözgü İpliğinde Kullanılan Hammaddeler Nelerdir?

Dokumalarda Desende Kullanılan Hammaddeler nelerdir?

Dokumalarda Kullanılan İplikleri Nasıl Elde Ediyorsunuz?

Dokumalarda En Çok Hangi Renkleri Tercih Ediyorsunuz?

Dokumalarda Kullandığınız Motif ve Kompozisyonları Nereden Temin Ediyorsunuz?

Dokuduğunuz Ürünler Hangi Boyutlardadır?

Dokumaları Genellikle hangi Aylarda Yapıyorsunuz?

Evlerinizde Hala Dokuma Yapılıyor mu?

Yörede Dokumaların Üretilmesinde Karşılaşılan Sorunlar Nelerdir?

Yörede üretimin Durmasında ki Sebepler Nelerdir?

Günümüzde Dokuma Hangi Aşamadadır?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	**Elif YEŞİL**
Doğum Yeri	**Karabük/ Merkez**
Doğum Tarihi	**16/11/1981**

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	**Selçuk Üniversitesi**
Fakülte	**Mesleki Eğitim Fakültesi**
Bölüm	**El Sanatları Anasanat Dalı Çiçek, Örgü, Dokuma Öğretmenliği**

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	**KPDS (…..) ÜDS (…..) TOEFL (…..) EILTS (…..)**

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	**Özel Eğitim Kurumları**
Görevi/Pozisyonu	**Öğretmen**
Tecrübe Süresi	**3 Yıl**

KATILDIĞI

Kurslar	**Okul Öncesi Öğretmenliği Sertifikası, Özel Eğitim Öğretmenliği Sertifikası, Bilgisayar Sertifikası, Temel Eğitim Ve Hazırlayıcı Eğitim Kursu**
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	**Kurtuluş Mah. Ceylan Sok. Ercan Yapı Sitesi A Blok No:11/1 Daire:4 Merkez/Karabük**
E-Mail	**elf.9708@gmail.com**